Časopis
slovenskega
rodoslovnega
društva

Letnik 10
številka 2-4
december 2003

DREVESA

Kazalo

Uvodnik 3

Miha Preinfalk
Plemiško rodoslovje 4

Peter Štih
Mit o Slovencih v zgodnjem srednjem veku in nastanek sovražnih predstav o Nemcih 7

Ryan E. Swapp
Rodoslovje s pomočjo genetike 12

Peter Hawlina
Kaj pričakujemo od genetskega rodoslovja 15

Marjana Žibert
Družina v Kranju v luči matičnih knjig 17

Jurij Šilc
Smlednik 1721 23

Peter Hawlina
Prenos arhivskega gradiva na sodobne medije XXVIII. del 26

Peter Hawlina
Smernice Sveta Evrope glede arhivskega gradiva 26

Vojko Čeligoj
Govorica ženitovanjskih zglasnic 28

Dr. Stanislav Južnič
Učenost in politika kranjskih Hohenwartov 29

Tino Mamić
Rodoslovje in Cerkev na Slovenskem 31

Marjan Paternoster
Requiem za moje prednike 32

Življenje Franceta Batjela 33

Peter Hawlina
Rodovniki znanih Slovencev 44

Aleja zaslužnih
Joža Kapus, Jože Ferkulj 47

Peter Hawlina
Rekorderji 49

Alojzija Schweiger
Švajgerijada 50

Ocene in recenzije 52

Kaj delamo
Peter Kuhar 54
Tino Mamić 54

RaSt - Raziskovalski stiki 56

Koledar prireditev 57

Poročila o delu 57

dr. Slavko Kremenšek
Kozjanska sekcija 57

Janez Toplišek
Kozjanska sekcija 58

Novi člani 59

DREVESA

ISSN 1318-6221
Leto 10, številka 2-4, december 2003
Časopis Drevesa izdaja Slovensko rodoslovno društvo.

Vse pravice pridržane. Ponatis prispevkov je možen samo po dogovoru z uredništvom.

Urednik: Peter Hawlina
Teh. ureditev in grafična priprava: GApro d.o.o., Ljubljana
Tisk: GES-Derlink d.o.o., Trata - Škofja Loka
Naklada: 500 izvodov
Naslov: Lipica 7, 4220 Škofja Loka, Slovenija
e-naslov: srd@guest.arnes.si

Uvodnik

S to številko se je izteklo deseto leto izhajanja slovenskega rodoslovnega časopisa. V spomin na začetke pred desetimi leti objavljamo takratni uvodnik. Ob tem ne mislim, da bi morali prebrati tudi vse tisto, kar je sledilo in zdaj tvori najizčrpnejšo in tudi edino še razpoložljivo rodoslovno literaturo v slovenskem jeziku. Priročnik *Moj rodovnik* je že dolgo razprodan, komplet *Dreves* pa je še vedno na zalogi. Pravijo, da vsako ukvarjanje z ljubiteljsko dejavnostjo meji na blaznost. Bi bilo blazno, če bi se novi člani oskrbeli z vsemi dosedanjimi številkami? Nič manj blazno in nič manj potratno kot je za 'rekreativca' nakup sobnega kolesa, po tem, ko ima v garaži city bike in morda še mountain bike. Pravi, klasični bicikel pa je končal na kosovnem odpadu. Prijetno branje želim.

V teh prazničnih dneh pa nazdravljam dosedanjim dosežkom in načrtom v prihodnosti.

Bilten rodoslovnega društva

Prva številka
April 1994

Spoštovani !

Ten nekaj strani je zametek nečesa, kar danes še nima niti pravega imena niti oblike, še manj pa vsebine.

S precejšnjo gotovostjo verjamem, da se bo razvilo v bolj sistematično in organizirano obliko šele po nekaj mesecih skupnih prizadevanj. To kar naj bi nastalo, bi morda danes najbolj ustrezno imenovali Društvo rodovnikarjev.

Ker je društvo organizacijska oblika z določenimi pravili in disciplino, tega pa danes še nimamo, bi vabljeno skupino, ki je dosedaj posamično vzpostavljala stike samo z občasnim in načelnim izražanjem in nakazovanjem zanimanja za rodovnike začasno imenoval Krožek rodovnikarjev.

Želim vam dopovedati, da bi na kolikor je le mogoče nevsiljiv način želel ugotoviti resnični interes posameznikov ali tudi predstavnikov znanstvenih ali oblastnih institucij, za tako obliko sodelovanja, ki bi nam ne predstavljala nepotrebne dodatne obremenitve, obenem pa vsakemu od nas prinašala čimvečje pridobitve.

Pred dvemi leti je bilo sicer ustanovljeno društvo Slovenski ščit. V društvu naj bi delovale tri sekcije: grboslovna, rodoslovna in zastavoslovna. V nadaljevanju bom za društvo uporabljal kratico HGV (heraldika, genealogija, veksilologija). Vse tri discipline sicer povezuje marsikaj skupnega, kljub temu pa sem ob dosedanjih stikih ugotovil, da vidnih skupnih interesov rodovnikarjev z ostalima dvema skupinama ni bilo. Še več. Niti tisti, ki naj bi v društvu iskali samo interes po sodelovanju na področju rodovnikov, se niso izraziteje predstavili. Zato še vedno trdim, da rodoslovna sekcija pri HGV po dveh letih obstoja še ni zaživela. Sam sem načelno bolj naklonjen neformaliziranim oblikam sodelovanja, vse dokler se ne izkaže resnejša potreba po bolj urejenem delovanju in nastopanju.

Po vzorih iz tujine, teh zares ni malo, verjamem v utemeljenost formalne organiziranosti. Nekaj mednarodnega udejstvovanja se je že zgodilo, delno pod naslovom HGV, delno izven njega.

Upam, da ta uvod zadostuje za prehod na bistvo, ki me je vodilo k pripravljanju teh nekaj strani, ki imajo namen postati prva številka glasila naše bodoče organizacije, kakorkoli se bo imenovala. Torej:

Vabljeni ste na srečanje krožka rodovnikarjev, ki se bo 20. 4. 1994 začelo točno ob 18. uri v prostorih podjetja ITS Intertrade na Kolodvorski ulici 9 v Ljubljani.

Plemiško rodoslovje

Miha Preinfalk

Na genealoška raziskovanja lahko gledamo na več načinov. Brskanje po matičnih knjigah in risanje družinskih debel imamo lahko po eni strani zgolj za suhoparno naštevanje podatkov, ki ima lahko z uporabo domišljije pri izdelovanju rodovnikov tudi umetniško in estetsko komponento. Po drugi strani pa lahko poglobljena in z znanstvenim aparatom pridobljena analiza podatkov prinese številne zanimive ugotovitve s področja socialne zgodovine. Tu prednjači predvsem plemiško rodoslovje, saj se je za plemstvo ohranilo veliko več virov kot za druge družbene sloje. Najosnovnejši osebni podatki o rojstvu nekega posameznika nam razkrijejo njegov regionalni in družbeni izvor, s pomočjo podatkov o njegovi smrti lahko sklepamo o njegovem zdravstvenem stanju, ki je posledica tako prirojenih lastnosti kot tudi širših družbenih razmer. Podobno indikativni so na tem področju podatki o številu otrok, ki so se rodili nekemu paru, ter o njihovi umrljivosti. Krstna imena razkrivajo širše sorodstvene povezave, predvsem po ženski strani, saj so ženske, ki jim je bilo onemogočeno, da bi na svoje potomce prenesle svoje družinsko ime, svojim otrokom običajno poiskale imena med svojimi sorodniki. Krstni botri otroka pričajo o socialnem statusu otrokovih staršev, saj ni bilo vseeno, ali je otroka h krstu nesel sosed ali pa sam cesar. Krstni botri so bili pogosto otrokovi nadomestni starši, ki so morali poskrbeti za njihovo dobrobit v materialnem in socialnem pogledu. Izbira botrov je zato pogosto terjala temeljit premislek. Razumevanje in poznavanje sorodstvenih povezav med različnim akterji raznih pravnih dejanj (dedovanja, nakupi in prodaje nepremičnin...) pa so v pravu celo odločilnega pomena. Nekatere organizacije, za katere so včasih veljala stroga rodoslovna merila, še danes pripisujejo izvoru nekega posameznika velik pomen in tudi tu pridejo v poštev rodoslovne raziskave (npr. v malteškem viteškem redu imajo vitezi še danes različne nazive glede na število izpričanih in dokazanih plemenitih prednikov). Skratka, rodoslovne raziskave, ne glede na družbeni sloj, lahko prinesejo zanimive, včasih celo odločilne ugotovitve pri raziskovanju družbene zgodovine in so uporabne tudi na drugih področjih delovanja človeške družbe.

Plemiško rodoslovje zaseda v rodoslovnih raziskavah zaradi svoje specifičnosti posebno mesto. Plemstvo je kot nekdaj vodilni sloj človeške družbe za seboj pustilo številne materialne ostanke, iz katerih lahko (neprimerno uspešneje in natančneje kot za druge sloje) črpamo podatke o genealoški podobi posameznih plemiških rodbin (npr. listine, testamenti, zapuščinski inventarji, razni dedovanjski akti ipd.). Hkrati je bilo plemstvo zaradi svojega družbenega položaja, ugleda in moči že od nekdaj zanimivo tudi za sodobne raziskovalce, ki so bodisi po naročilu bodisi na lastno pobudo raziskovali in izdelovali plemiške genealogije. To dejstvo pa ima za današnje raziskovalce v mnogočem tudi negativne oziroma zavajajoče posledice. Množica genealoških pregledov posameznih plemiških rodbin nas lahko zmotno napelje na misel, da je bilo plemstvo z rodoslovnega aspekta že obdelano in da zato nove tovrstne raziskave niso potrebne. Slepo in nekritično naslanjanje na več stoletij stare genealoške preglede pa lahko s seboj prinese nepopolno ali celo napačno podobo stanja in dogajanja znotraj neke rodbine in s tem posledično tudi zgodovine v širšem smislu. Vsak raziskovalec, ki se bo natančneje poglobil v že izdelane plemiške rodovnike, bo lahko kaj hitro ugotovil, da se navedeni podatki med seboj pogosto izključujejo. Zato je za pravo in znanstveno rodoslovno raziskovanje plemstva nujno potrebno poseči tudi po drugih virih, s pomočjo katerih postane genealoška podoba neke (plemiške) rodbine popolnejša in pravilnejša.

V prvi vrsti je potrebno seveda izpostaviti matične knjige, ki jih je uvedel tridentinski koncil v 16. stoletju. Matične knjige, ki so danes večinoma shranjene po (nad)škofijskih arhivih (v nekaterih primerih pa tudi v sami matični župniji), so pomembne tudi zaradi tega, ker so v njih zabeležena rojstva in smrti otrok, ki jih plemiške genealogije pogosto (namerno ali nenamerno) izpustijo. Seveda zna biti brskanje po matičnih knjigah zelo zamudno, zlasti če knjige nimajo izdelanih abecednih seznamov, ki raziskovanje močno olajšajo. Čeprav so v matičnih knjigah zabeleženi podatki o vsakem posamezniku, ne glede na stan, pa je za raziskovanje plemiških rodbin dobrodošlo dejstvo, da se vpisi za plemiče precej razlikujejo od vpisov za ostale, neplemiške duše. V času, ko je igralo plemstvo in z njim povezan formalizem veliko vlogo, je bilo namreč zelo pomembno, da so bili plemenitaši tudi v matičnih knjigah zapisani z vsemi uradnimi nazivi. To pa pomeni, da so tovrstni vpisi veliko daljši in obsežnejši in tako že na prvi pogled pritegnejo naše oko.

Seveda je ob tem potrebno poudariti, da tudi vpisi v matičnih knjigah niso stoodstotno zanesljivi. Kot vedno, kjer je prisoten človeški faktor, je tudi pri vpisovanju v matične knjige potrebno upoštevati možnost, da je pri vpisovanju prišlo do napake. Dodatno se stvari zapletejo, ker so vpisovalci (ponavadi župniki) v starejših obdobjih (pred 18. stoletjem) ponavadi zabeležili le datum krsta in pokopa, ne pa tudi dejanski datum rojstva in smrti. Čeprav je krst ponavadi sledil neposredno rojstvu oziroma pokop smrti, se še vedno najdejo izjeme, zaradi katerih moramo biti previdni tudi pri ostalih, »zanesljivih« vpisih. Od konca 18. stoletja, ko se pojavijo matične knjige z že natisnjenimi obrazci za vpisovanje, so tudi podatki zanesljivejši, res pa je tudi, da je takšen način vpisovanja običajno župniku onemogočil, da bi vnesel kakšne druge zanimive podatke o nekem posamezniku (včasih lahko na primer zasledimo župnikove pripise o posameznikovem načinu življenja, smrti ali pogreba in podobno).

Za rodoslovno raziskovanje torej še zdaleč ni dovolj le brskanje po matičnih knjigah, temveč je virov za tovrstne raziskave mnogo več. Tu je, kot že rečeno, plemiško rodoslovje nekoliko privilegirano, saj se je za plemstvo ohranilo veliko več uporabnih virov. Za rodoslovno raziskovanje plemstva na Slovenskem predstavljajo temelj tri knjige Ludvika Schiviza pl. Schivizhofna (plemstvo v matrikah Kranjske, Goriške, Gradca), njihova nadgradnja pa so razne plemiške genealogije (npr. Schönleben, Lukančič za starejše obdobje; za novejše pa druge tuje zbirke, ki sicer niso nastale ali pa ne nastajajo na Slovenskem, a zajemajo tudi plemstvo s tega območja (Siebmacherjeva zbirka, Gotha, Genealogisches Handbuch des Adels...)), predvsem pa arhivsko gradivo - razni družinski arhivi, gospoščinski arhivi, listine, zapuščinski inventarji in testamenti, imenjske knjige, osmrtnice in poročna naznanila (Lazarinijeva genealoška zbirka v Zgodovinskem arhivu Ljubljana)... Arhivsko gradivo pride v poštev zlasti zato, ker že izdelane genealoške zbirke pogosto vsebujejo površne ali pa celo netočne podatke. Razlog za takšno stanje je povsem preprost - avtorji takšnih zbirk podatkov ne preverjajo po virih, ampak jih preprosto prepisujejo drug od drugega, s tem pa povzročijo, da se nek napačen podatek prenaša in razmnožuje in tako postane praktično edina resnica, čeprav je daleč od tega (to velja tudi za danes precej razširjene plemiške rodovnike na internetu, ki so ažurirani zgolj za visoko plemstvo, medtem ko gre pri nižjem plemstvu le za elektronsko obliko starih genealogij). Skratka za pravo genealoško podobo neke plemiške družine še zdaleč ne zadostujejo le že izdelane genealogije ali pa matične knjige, temveč je potrebno vzeti v roke še marsikateri drug arhivski vir.

Pri že izdelanih genealoških prikazih posameznih plemiških rodbin pa je potrebno opozoriti na še en fenomen - genealogije plemiških rodbin iz obdobja srednjega veka (do 15. stoletja) so za razliko od kasnejših obdobij v večini primerov polne netočnosti in zato pogosto povsem neuporabne. Razlog tiči v tem, da srednjeveških genealogij niso pisali sodobniki, temveč pisci, ki so bili od opisovanih dogodkov oddaljeni več stoletij. Če sem zraven prištejemo še nepoznavanje virov in pisanje po naročilu (kar pomeni, da so si pisci v želji ugoditi svojim naročnikom pogosto izmišljali podatke in pri izvoru rodbine segali daleč v zgodovino), lahko z nekoliko bolj pozornim in kritičnim preverjanjem hitro ugotovimo znanstveno neuporabnost takšnih genealogij. Problem je tudi v tem, da imajo plemiči pogosto enaka imena, kar otežuje iskanje pravilnih sorodstvenih povezav med njimi. Raziskave v novoveškem obdobju so veliko zanesljivejše, kajti njihovi avtorji so bili sodobniki preučevanih rodbin in so pogosto iz prve roke poznali sorodstvena razmerja. Poleg tega je novi vek obdobje večje opismenosti družbe, zaradi česar se je ohranilo veliko več pisnih virov in dokazov, ki omogočajo pravilnejše in natančnejše raziskovanje.

Plemiško rodoslovje je dandanes v evropskih državah relativno dobro razvito - in to ne le v državah, ki so formalno še vedno monarhije, temveč tudi v tistih, ki so danes republike. Tradicija plemiškega rodoslovja izhaja še iz časov, ko je bilo poreklo nekega plemiča odločilnega pomena za njegovo življenje. Pri organiziranju poročnih zvez so družine izdelale rodovnike, ki so segali tri ali štiri generacije nazaj in več ko je imel nekdo plemenitih prednikov, boljšo poročno partijo je predstavljal. Seveda tu niso šteli le očetovi, temveč tudi in enakovredno materini predniki. Običajno je bil takšen rodovnik izdelan v obliki pahljače, pri čemer so levo stran predstavljali predniki po moški, desno stran pa predniki po ženski strani. Običajno je bil ob vsakem predniku narisan tudi grb njegove rodbine. Podobne rodovnike je bilo potrebno predložiti tudi pri potegovanju za različne cerkvene ali posvetne službe, pri prošnjah za dodelitev raznih ustanov oziroma štipendij (*Stiftung*) in podobno. Ko je cesarica Eleonora (princesa iz Mantove), vdova cesarja Ferdinanda III. leta 1668 ustanovila red zvezdnega križa (*Sternkreuzorden*), je v pravilih določila, da morajo prosilke za podelitev reda poleg izkazane pobožnosti predložiti tudi rodovnik, ki je zajemal vsaj 16 plemenitih prednikov po očetovi in materini strani, ter istočasno še enak rodovnik za moževo družino. Če takšnega moževega rodovnika ni bilo mogoče izdelati (kar pomeni, da je bil mož »manj« plemenit od prosilke), se red zvezdnega križa ni podelil oziroma ga je bilo potrebno vrniti. To, t.i. preverjanje prednikov (*Ahnenprobe*) je bilo podvrženo strogemu nadzoru s strani različnih neodvisnih (seveda plemenitih) komisij, ki so s svojim podpisom in pečatom jamčile za verodostojnost podatkov. Kasneje so podobno vlogo prevzele različne plemiške organizacije, ki so vodile evidenco članov posameznih plemiških rodbin in so te evidence tudi javno objavljale v tiskani obliki (kar je praksa tudi dandanes).

Kakšno pa je stanje na področju plemiškega rodoslovja na Slovenskem? Resnici na ljubo je potrebno priznati, da je tovrstno raziskovanje pomembnega dela nekdanje družbe na Slovenskem še v povojih. To izhaja iz odnosa današnje slovenske družbe, ki nekdanjega plemstva, ki je živelo na slovenskih tleh (tudi in predvsem zaradi povojnega slovenskega zgodovinopisja), ni nikoli vzelo za del lastne zgodovine, temveč ga je smatralo kot neavtohtoni tujek, s tujim jezikom in kulturo, ki je zatiral slovenskega kmeta in zaviral nastajanje slovenske nacionalne identitete.

Resnica, kot ponavadi, ni enostavna, črno-bela, ampak leži nekje vmes. Očitek glede nacionalnosti lahko ovržemo z dejstvom, da je vprašanje nacionalne identitete pojav konca 18., predvsem pa 19. stoletja. Prebivalstvo, ne glede na družbeni razred, se je do razmaha nacionalnih idej opredeljevalo zgolj po deželni pripadnosti ali po pripadnosti vladarju. Merila, ki danes določajo neko nacionalno identiteto, so bila v preteklosti povsem nepomembna. Plemstvo je bilo v svojem bistvu pravzaprav nadnacionalno, lahko bi rekli tudi multietnično, saj se je po žilah praktično vsakega plemiča pretakala ne le germanska, ampak tudi slovanska, romanska in madžarska kri. Nacionalne delitve in nasprotovanja, ki so doživeli vrhunec z nastankom novih, nacionalnih držav, so na Slovenskem v končni fazi (kljub formalni odpravi plemstva leta 1919, njihovemu izseljevanju in izgubi gospodarskega in političnega pomena) med drugo svetovno vojno pripeljali do fizične eliminacije še zadnjih posameznikov iz vrst nekdanjega plemstva in njihove materialne kulture (gradovi).

Tudi trditev, da plemstvo na Slovenskem ni avtohtono, temveč prišlek od drugod, drži le delno. Res je, da so se nekatere plemiške rodbine na slovenska tla priselile šele v zadnjih stoletjih (npr. italijanske rodbine Lazarini, Codelli, Zois), po drugi strani pa imamo stare rodbine, ki so tu že od srednjega veka ali še dlje (na primer rodbina Auersperg, ki ji na slovenskih tleh sledimo (vsaj) že od 12. stoletja). Marsikatera plemiška rodbina na Slovenskem je tu prebivala veliko dlje in je veliko bolj avtohtona kot marsikatera danes povsem slovenska neplemiška rodbina. Tudi kriterij uporabe jezika in opismenosti ne stoji na trdnih tleh, saj je dokazano, da je praktično vse plemstvo, ki je živelo na današnjem slovenskem etničnem ozemlju, poznalo in uporabljalo tudi slovenski jezik.

Tudi problem plemstva kot izkoriščevalskega razreda se relativizira, če upoštevamo njegovo vlogo v različnih zgodovinskih obdobjih. Če je bilo plemstvo v srednjem in zgodnjem novem veku res v veliki meri res precej izkoriščevalsko in neobčutljivo za tegobe svojih podložnikov, pa je imelo plemstvo kasnejših obdobij (seveda ne v celoti) bolj razvit socialen čut. Hkrati je sprejemalo novosti v razvijajočem se kmetijstvu in industriji in je te uvajalo tudi na svojih gospostvih. S tem se ni izboljšala le podoba in donosnost zemljišča, temveč tudi standard podložnikov. Plemiči so na svojih gospostvih ustanavljali ustanove za socialno šibke (npr. zapuščene otroke, bolne in onemogle uslužbence gospostva, šole...). Zato so mnogi podložniki tudi po zemljiški odvezi in odpravi podložništva leta 1848 radi ostali v službi svojih nekdanjih gospodarjev, zdaj seveda proti plačilu. Poleg tega se je potrebno zavedati, da je plemstvo skozi stoletja izgubljalo svojo moč, saj so jim vladarji v svojih absolutističnih težnjah odpravljali plemiške predpravice. Po letu 1848 je tako plemstvu ostala le še pravica do uporabe plemiških atributov (ime, grb, predikati), leta 1919 pa je bilo tudi to formalno odpravljeno.

Iz vsega povedanega torej jasno vidimo, da plemstvo nikakor ni bil nek parazitski tujek v družbi preteklih stoletij. Njegov nastanek in obstoj sta bila normalen pojav v razvoju človeške družbe, ki pa je s pojavom idej o enakosti vseh ljudi, počasi izgubljal na pomenu in je postajal nek anahronizem v družbi, zato je bil tudi formalno odpravljen. Nikakor pa ob vsem tem ne smemo pozabiti na veliko vlogo, ki jo je plemstvo igralo pri političnem, gospodarskem, kulturnem in družbenem razvoju posameznih dežel in posledično tudi kasnejših držav. Zato je preučevanje plemstva v vseh njegovih vidikih, tudi genealoških, brez dvoma historigrafsko ne le upravičeno, temveč nujno.

Danes plemstvo v slovenskem zgodovinopisju znova pridobiva tisto vlogo, ki ji glede na njegov pomen nedvomno pripada. Vendar pa bo preteklo še veliko vode, preden bomo slovenski zgodovinarji uspeli vsaj delno nadoknaditi zamujeno iz zadnjih desetletij. Kljub pozitivnim premikom v smeri raziskovanja plemstva, se za tovrstno raziskovanje ne odloča veliko zgodovinarjev. Med strokovnjaki za srednji vek bi bilo v tem oziru potrebno omeniti predvsem Petra Štiha in Dušana Kosa, za obdobje novega veka Majo Žvanut in Marka Štuhca, za čas 19. stoletja pa Staneta Grando. Vendar se raziskave osredotočajo predvsem na socialne aspekte plemstva, njihovo kulturo in vsakdanji način življenja, manj pa na njihovo genealogijo. To se obravnava bolj kot obrobno stvar, kar pa je lahko nerodno, saj nepoznavanje družinskih povezav pogosto privede do napačnih zaključkov. Genealogija nekdanjega plemstva na Slovenskem tako predstavlja široko neraziskano področje, ki bo v prihodnosti zahtevalo veliko temeljitega dela.

To je bil tudi eden od razlogov, zakaj sem se odločil, da za temo svoje disertacije izberem genealoško podobo rodbine Auersperg. Želel sem namreč enkrat za vselej razjasniti (pogosto zapletena) sorodstvena razmerja v omenjeni rodbini in to ne le v tistem delu, ki se nanaša na Kranjsko, temveč sem v svojo raziskavo zajel celotno rodbino, tudi njen spodnjeavstrijski in njen knežji del. Auerspergi so kot ena najpomembnejših plemiških rodbin, ne le na Kranjskem, temveč tudi v širšem srednjeevropskem prostoru, do sedaj našli mesto v marsikateri zgodovinski knjigi. Vendar neke sintetične obdelave do danes še niso bili deležni. Genealoško jih je najbolj obsežno obdelal dunajski rodoslovec z začetka 20. stoletja Johann Baptist Witting, vendar se je tudi tu pokazalo, da so njegove ugotovitve točne le v 75-80%. Seveda se je marsikateri zgodovinar posvetil tudi temu ali onemu pomembnemu posamezniku iz rodbine Auersperg in se pri tem dotaknil tudi njegove širše družine, a skoraj vedno se pokaže, da tovrstna dela niso pisana na podlagi primarnih virov, temveč že obstoječe literature. Takšne so tudi internetne verzije plemiških rodovnikov, ki predvsem pri nižjem plemstvu niso nič drugega kot elektronska oblika starejše tiskane literature. Nekoliko drugače je z višjim plemstvom, ki je za večino ljudi zanimivejše in zato tudi bolj ažurirano na spletnih straneh.

Sam sem se zato pri svojem delu poleg obsežne literature na temo rodbine Auersperg oprl predvsem na primarne arhivske vire, ne le v Sloveniji, temveč tudi in predvsem v Avstriji, Italiji in na Češkem. V poštev so prišli različni arhivski fondi in zbirke - od testamentov, zapuščinskih inventarjev, listin... Na podlagi tega sem izdelal ne le obsežno rodbinsko deblo rodbine Auersperg, ki zajema praktično vse Auersperge od 12. do 21. stoletja in mora biti zaradi svoje obsežnosti razdeljeno na več delov, ampak tudi neke vrste družinsko kroniko Auerspergov, v kateri sem skušal na kratko predstaviti usodo in življenjsko pot vseh članov rodbine, njihova medsebojna družinska razmerja in z njimi povezana dedovanja, delitve na različne linije, veje in podobno. Pri svojem raziskovanju sem se oprl tudi na številne ustne vire, saj med člani rodbine Auersperg kroži veliko legend, ki jih sicer ne moremo preveriti z arhivskim gradivom, so pa nedvomno zanimive in nosijo v sebi gotovo vsaj zrno resnice. Prav s pomočjo takšnih legend mi je uspelo vsaj delno rekonstruirati nekatere nejasnosti glede dogajanja znotraj rodbine, ki bi sicer zaradi pomanjkanja virov ostale za vedno zakrite za tančicami preteklosti. Svoje delo sem pisal v upanju, da bo zanimivo tudi za širše množice bralcev in ne le za ozek krog zgodovinarjev.

Svoje izsledke, ki so zanimivi za širšo rodoslovno srenjo, lahko na kratko strnem v nekaj odstavkih. Če se najprej pomudim pri njihovem izvoru, lahko rečem, da danes o tem obstajata dve teoriji - starejša išče pradomovino Auerspergov na Švabskem, od koder naj bi se v 12. ali morda že v 11. stoletju priselili na Kranjsko. Ta razlaga ni tako neverjetna, saj na Švabskem res najdemo kraj z imenom Ursberg, kjer je v srednjem veku stal istoimenski grad; poleg tega se tudi prvi Auersperg v virih leta 1162 omenja kot Ursberg in tretjič - tudi sam razvoj današnjega slovenskega ozemlja z organiziranjem krajin in priseljevanjem plemstva s severa dopušča takšno razlago. Nasprotno pa nekateri zgodovinarji iščejo prvega Auersperga že v nekem Engelbertu iz 1062, ki naj bi izhajal iz rodu sv. Heme. Skratka izvor Auerspergov zaenkrat ostaja zavit v meglice srednjeveških legend. Prvi Auersperg po imenu Engelbert se dejansko v listini pojavi leta 1162 in od takrat dalje so Auerspergi predmet znanstvenega preučevanja. Omenjeni Engelbert in njegovi nasledniki so pripadali svobodnemu plemstvu (*liber homo*), potem pa sredi 13. stoletja nenadoma izumrejo. Auerspergi od takrat dalje so Spanheimski ministeriali, ki pa so verjetno krvno povezani s svojimi svobodnimi predhodniki (prevzeli so njihov grad, del posesti in grb). Vendar pa so se tudi »novi« Auerspergi s pametno in pragmatično politiko zelo hitro vzpenjali po hierarhični lestvici in so v začetku 14. stoletja že veljali za eno najuglednejših plemiških rodbin na Kranjskem. Rodbinsko so se delili na več vej, od katerih je glavna rezidirala na Turjaku, ostale pa na raznih gradovih, dvorih in stolpih predvsem po Dolenjskem (Hmeljnik, Rakovnik pri Mirni, Račna, Otočec...). Do konca srednjega veka so vse stranske veje v moški liniji izumrle, ohranila se je glavna, turjaška linija. Do prve pomembnejše delitve je prišlo leta 1467, ko so si turjaški bratranci razdelili dediščino. Glavna veja na čelu s Pankracem je obdržala Turjak in pripadajočo posest, njegovi bratranci pa so prejeli dediščino po izumrlih sorodnikih Šumberških. Ta veja, katere najslavnejši predstavnik je bil Andrej, zmagovalec bitke pri Sisku, je izumrla konec 16. stoletja in takrat je vsa dediščina znova pripadla glavni veji. Od glavne turjaške veje se je konec 15. stoletja odcepila še t.i. avstrijska linija, sredi 17. stoletja pa še knežja linija. Glavna turjaška linija, imenovana tudi kranjska grofovska linija, je bila leta 1550 povzdignjena med barone, 1630 pa še med grofe. Nekako v istem času se je od nje odcepilo več vej, ki so se zasidrale na različnih kranjskih gospostvih in gradovih (Šrajbarski turn, Velika vas, Mokrice, Čušperk, Lanšprež, Križ pri Komendi in pa edina avstrijska veja s štajerskega gospostva Kirchberg am Wald). Vse omenjene veje so druga za drugo izumirale v moški liniji, zadnja je to usodo doživela veja z Velike vasi kot mlajša veja s Šrajbarskega turna in sicer aprila 2003, ko je v Italiji umrl zadnji moški član te veje Emil Auersperg. Danes kranjsko grofovsko linijo nadaljujejo potomci tistih grofov, ki so do druge svetovne vojne še živeli na Turjaku, ter njihovi mlajši bratranci, ki so se s Turjaka odselili v začetku 20. stoletja.

Avstrijska linija, po svojem začetniku Volkerju imenovana tudi volkardinska se je osnovala konec 15. stoletja na Purgstallu v Spodnji Avstriji. V naslednjih stoletjih se je močno razvejala in segla celo na Češko. Tudi tu so se veje imenovale po različnih gospostvih, ki so bile v lasti rodbine, najpomembnejše med njimi pa so bile veje na Peilensteinu, Purgstallu (kasneje Alt in Neuschloss Purgstall) ter Waasnu. Avstrijska linija je bila zaradi svojega trmastega vztrajanja pri protestantizmu, kasneje deležna povzdigov kot njihovi bolj pragmatični kranjski bratranci. Baroni so postali šele 1573, grofi pa šele sto let kasneje. Tudi avstrijske veje so delile usodo kranjskih sorodnikov in so druga za drugo izumirale po moški liniji. Zadnji grof iz avstrijske linije Ferdinand je padel leta 1944.

Danes najštevilčnejša je knežja linija Auerspergov, katere začetek sega v leto 1653, ko je bil Janez Vajkard, takrat še grof in pomemben minister na cesarskem dvoru povzdignjen med državne kneze. Pravico do knežjega naziva je imel samo najstarejši sin (načelo primogeniture), vsi ostali so ostali grofi. Leta 1791 pa je cesar Leopold II. razširil knežji naziv na vse potomstvo takratnega kneza in od takrat imajo vsi člani knežje linije naziv princev oz. princes. Istočasno je cesar povzdignil knežjo grofijo Kočevje v vojvodino. Vsak knez je imel od tedaj dalje tudi naziv kočevskega vojvode. V začetku 19. stoletja se je knežja linija razcepila na dve veji - prvo ali glavno lahko imenujemo kočevska, drugo pa tirolsko-češka (ker je podedovala večino tirolske posesti po izumrlih knezih Trautsonih, hkrati pa je posedovala tudi obsežne posesti na Češkem). Obe veji knežje linije imata danes preko sto družinskih članov, tako da kot kaže zaenkrat še ne bosta delili usode svojih grofovskih bratrancev - izumrtja po moški liniji.

Mit o Slovencih v zgodnjem srednjem veku in nastanek sovražnih predstav o Nemcih *

Peter Štih

Slovenske predstave o slovensko-nemških odnosih v srednjem veku so sestavni in bistveni del predstave, ki jo imajo Slovenci o lastni zgodovini. Ta je v največji meri determinirana z mitom o hlapčevstvu, ki razume zgodovino Slovencev kot zgodovino majhnega in pridnega naroda, ki je zatiran tisočletje dolgo trpel in se mučil pod jarmom tujih gospodarjev, preden se je uspel otresti težkega križa nesreče ter doseči zveličanje in postati nacija - narod s svojo državo. V nekoliko karikirani in kompenzirani obliki je ta predstava o lastni preteklosti, nastala iz stereotipov in mitov, ki so desetletja prevladovali v zgodovinskih knjigah, literaturi, šolskih učbenikih in drugod, približno takšna: Slovani, oziroma običajneje že kar Slovenci, so se v svojo sedanjo domovino naselili konec 6. stoletja pod avarskim suženjstvom ali hlapčevstvom. V boju z zunanjimi sovražniki so se za kratek čas uspeli osvoboditi in si ustvariti lastno državo - Karantanijo. Toda že pred koncem 8. stoletja je avarski jarem zamenjal nemški in Slovenci so prišli v okvir tuje, nemške države, v kateri so več kakor tisočletje dolgo vegetirali in hlapčevali tujim gospodarjem. Bili so najprej pridvorni hlapci, nato v najboljšem primeru revni kmetje, ki jih je fevdalni režim še posebej ostro izsesaval. Lastnega plemstva in meščanstva niso imeli, saj so družbeno elito predstavljali tujci, predvsem Nemci in kvečjemu še Italijani. Slovenščina je bila posledično le jezik kmetov, ki so na bojnih poljih umirali za tuje kralje in cesarje. In kolikor ni bilo domačih nadlog dovolj, so jih tepli še Turki.

Bolj nesrečno percepcijo lastne zgodovine bi si skorajda težko zamislili. Opredeljujejo jo pojmi kot narod podložnikov (oziroma celo tlačanov), narod brez politične zgodovine, tuji gospodarji na naši zemlji, zatiranje, izkoriščanje, krivica, brezpravnost ipd., ki določajo Slovencem mesto med mučenci in hlapci zgodovine hkrati. Seveda so bila in so še prizadevanja, da bi v to temno podobo vnesli vsaj nekaj svetlih barv in Slovencem - kot to npr. počno zagovorniki različnih avtohtonističnih tez - , če že ne drugega, vsaj priskrbeli stare in ugledne prednike kot so Iliri, Veneti ali pa Etruščani[1]. Toda tudi ti avtohtonistični poskusi, ki odkrito priznavajo, da imajo za cilj povečati slovensko nacionalno samozavest in imajo zato predvsem agitacijski namen[2] (za kar je (kvazi)zgodovina vedno in povsod bila in bo odlično sredstvo), ne spreminjajo generalne predstave o slovenski zgodovini; le njen gloriozni del so iz zgodnjega srednjega veka podaljšali v predzgodovinsko preteklost.

Ta katastrofalno samozaničevalna predstava o lastni zgodovini se je izoblikovala že v 19. stoletju, v času nacionalne prebuje, povezane z razsvetljenstvom in romantiko. Doma je prelom na konceptualnem nivoju nastal že konec 18. stoletja, ko je razsvetljeni preoporoditelj Anton Tomaž Linhart (1756-1795) v svojem nedokončanem delu »Poskus zgodovine Kranjske in ostalih (dežel) južnih Slovanov Avstrije«[3] hotel napisati zgodovino »tistega (slovanskega) naroda, ki živi na južnem delu avstrijskega področja med Dravo in Jadranskim morjem«.[4] S tem je kot prvi nameraval obravnavati Slovence v zgodovini kot narodnostno celoto, ki jo je kot takšno spoznal že v zgodnjem srednjem veku, to je v času kralja Sama in Karantanije.[5] Linhartova »slovenska zgodovinska koncepcija«[6], ki pa še ni vseboval kakšnih izrazitih negativnih ocen, je imel daljnosežne posledice za oblikovanje slovenske zgodovinske zavesti, še zlasti, ko ga je slovensko zgodovinopisje 20. stoletja povzdignilo na piedestal edinega veljavnega koncepta slovenske zgodovine.[7] S tem konceptom so Slovenci dobili svojo lastno zgodovino v času, ki so ga tudi drugi evropski narodi smatrali za svojo zibelko. Da je bila narodna zgodovina s tem projecirana nazaj, v obdobja, ko Slovenci kot narod sploh še niso obstajali, tega se Linhart, pa tudi kasneje verjetno sploh niso zavedali.

Prav v letu, ko je Linhart objavil drugi zvezek svojega Poskusa zgodovine (1791) pa je izšlo še eno delo, ki je vplivalo na oblikovanje podobe o zgodovini Slovencev: četrti zvezek Herderjevega dela o idejah k filozofiji zgodovine človeštva. V njem je podal svojo znamenito idilično podobo slovanskih ljudstev, ki je postala ena izmed najpogostejših besedil v slovenskih čitankah. Po tej podobi, so bili Slovani miroljubni, gostoljubni in delavni. V zgodovini so bili preganjani in zatirani, zlasti od Nemcev, imajo pa veličastno prihodnost, saj »boste tudi vi, tako globoko pogreznjena, nekoč marljiva in srečna ljudstva, slednjič predramljena iz svojega dolgega, lenobnega sna, osvobojena svojih suženjskih verig«.[8] Čeprav je bil Herderjev opis Slovanom naklonjen, pa so v njem poudarjene tudi že negativne poteze njihove zgodovine, simbolizirane s suženjskimi ve-

rigami. Pri največjem slovenskem pesniku Francetu Prešernu (1800-1849) je podoba nesrečne zgodovine Slovencev že povsem izoblikovana. V njegovem osmem sonetu Sonetnega venca, ki ga je literarni zgodovinar Anton Slodnjak (1899-1983) označil kot »žalno igro, ki se imenuje slovenska zgodovina«[9], so bile slovenske pokrajine odkar je izginil Samov duh »mrzle domačije jeznih viharjev« in »obložile očetov razprtije z Pipinovim so jarmom sužno ramo, od tod samo krvavi punt poznamo, boj Vitovca in ropanje Turčije«. Še bolj negativna sodba je prišla nekoliko kasneje izpod peresa Simona Jenka (1835-1869) v pesmi Slovenska zgodovina: »Bridka žalost me prešine, ko se spomnim domovine, vsemu svetu nepoznane, od nikogar spoštovane....V zlatih črkah v zgodovini narodov bero se čini; le od našga ni glasa, 'Z prejšnjega ne zdanj'ga časa«.

K oblikovanju historičnega mita o tisočletnem hlapčevstvu Slovencev in o Slovencih kot narodu kmetov-hlapcev pa je veliko prispevala tudi slovenska politika v drugi polovici 19. stoletja, ki je svojo politično agitacijo gradila prav na trditvi, da se je potrebno končno upreti tisočletnemu podjarmljenju in se osvoboditi svoje nesrečne usode. Za ilustracijo je dovolj prelistati spomine enega vodilnih slovenskih politikov tistega časa, liberalno usmerjenega Josipa Vošnjaka (1834-1911), ki med drugim pravi tudi sledeče: »Preteklost naša je tužna in žalostna, polna nepretrganega bojevanja in trpljenja. Okolo nas prebivajoči narodi so nam trgali kos za kosom. Medtem, ko smo mi branili Evropo napadov krvoločnih Turkov, so si naši zapadni sosedje v miru opomagovali do omike in blagostanja. Naš narod je umiral od dne do dne in že so nam Nemci kopali velik grob, da bi nas vanj zagrebli, kakor so to naredili že nekaterim drugim slovanskim plemenom. Okoli groba so se veselili tudi naši sosedje Italijani in Madžari, ali zmotili so se. Mrtvaško zvonjenje, nam namenjeno, zbudilo nas je iz spanja in sklicalo k novemu življenju«.[10]

Takšen pogled na generalne linije slovenskega zgodovinskega razvoja pa se ni spremenil niti v 20. stoletju v novih zgodovinskih okoliščinah in v razmerah, ko je s prvimi generacijami na avstrijskih in drugih univerzah šolanih zgodovinarjev slovensko zgodovinopisje prestopilo prag med diletantizmom in znanostjo.[11] Slovensko zgodovinopisje ne samo, da je še naprej ohranjalo staro podobo, ampak je še bolj eksplicitno kot deželno naravnano zgodovinopisje 19. stoletja poudarjalo, da je »slovenska zgodovina v prvi vrsti kmečka zgodovina«[12] in da posledično v središču pozornosti slovenskega zgodovinopisja ne morejo biti teme »o tujem plemstvu in o bojih, ki so se vršili na naši zemlji in za njo med temi tujci«.[13] Manjkali niso niti pogrebni toni. Tako je npr. Melita Pivec-Stele (1894-1973) leta 1930 za moto svoje ugledne in v Parizu objavljene knjige o gospodarskem življenju Ilirskih provinc izbrala besede »Najnesrečnejša dežela na svetu«[14]. Ljudmil Hauptmann (1884-1968), eden vodilnih slovenskih medievistov pa je postavil t. i. »hlapčevsko teorijo«, katere temeljna teza je bila, da Slovenci niso bili sposobni samostojnega državnega in političnega življenja, katerega so jim organizirale in vodile tuje sile - najprej Avarižupani, nato Hrvati-kosezi in nazadnje bavarsko-nemško plemstvo. Tak politični razvoj pa se je po Hauptmannu odrazil tudi v socialnem položaju Slovencev, ki so zato predstavljali le nižje družbene plasti, v srednjem veku nesvobodno in podložno prebivalstvo. Slovenci naj bi tako bili, kot se je Hauptmann sam plastično izrazil, nakovalo, po katerem so udrihali najprej Avari, nato Hrvati in končno še Nemci.[15] Nasplošno lahko rečemo, da se še polpreteklo slovensko zgodovinopisje, z izjemo Sergija Vilfana (1919-1996)[16], ni skušalo kritično distancirati od temeljnih mitov in stereotipov o nesrečni slovenski zgodovini in pokazati na njihovo nevzdržnost. Nasprotno, v glavnem jih je ohranjalo in jih z vztrajanjem na konceptu, da naj bi Slovenci kot posebna narodnostna skupnost obstajali že v zgodnjem srednjem veku, tudi generiralo.

Zgodnji srednji vek nasploh velja za zlato dobo zgodovine Slovencev, za čas njihovih najbolj glorioznih dejanj. Po teh predstavah, ki jih je najti v vseh pregledih slovenske zgodovine (nazadnje še 1979[17]) pa tudi v zgodovinskih učbenikih in drugod, je bilo slovensko narodnostno ozemlje v 9. stoletju trikrat večje od današnjega in je na severu segalo vse do Donave med Dunajem in Linzem in ponekod še čez. V boju z germanskimi Bavarci, Franki in Langobardi ter azijatskimi Avari so si Slovenci v Karantaniji ustvarili svojo lastno, takorekoč nacionalno državo, ki je po nekaterih predstavah funkcionirala kot »demokratična republika« s kmečko aristokracijo, s knezom in »neke vrste parlamentom«, to je zborom kosezov[18]. Slovenci tako v zgodnjem srednjem veku naj ne bi bili samo državotvorni ampak naj bi tudi že živeli v demokratični ureditvi; nekaj, na kar so po propadu tega zlatega obdobja nacionalne zgodovine morali čakati vse do leta 1990 in takratnih prvih demokratičnih večstrankarskih volitev. Ni torej čudno, da je v predstavah Slovencev o svoji lastni preteklosti koroški knežji kamen temeljni simbol celotne slovenske zgodovine in da ga zato najdemo upodobljenega na najrazličnejših mestih in koncih od naslovnic posameznih revij in knjig do denarnih bonov, ki so 1991 predhodili tolarju in zahodnih »slovenskih« vrat ljubljanske stolnice, ki jih je 1996 posvetil papež Janez Pavel II.[19]

Za krivce za konec glorioznega obdobja slovenske zgdovine in iz tega sledečo tisočletno slovensko nacionalno katastrofo, so bili že na začetku 19. stoletja spoznani Bavarci in Franki oziroma z eno besedo Nemci. Okrog leta 745 so prisilili karantanske Slovence, ki so se znašli v stiski, da so se jim najprej politično podredili in nato približno tri generacije kasneje z zamenjavo domačih knezov s frankovskimi grofi ukinili še njihovo državo. Posledično je to po besedah zgodovinarja Boga Grafenauerja (1916-1995) pomenilo, da je »slovenska družba izgubila vladajoči družbeni razred, ki so ga zamenjali tuji gospodarji. To je bilo odločilno za bistveno spremembo v slovenski zgodovini: Slovenci so omejeni poslej le na nižje družbene sloje. Slovenec in kmet na Slovenskem pomeni skozi dolga stoletja skoraj isto«.[20] Na to politično in družbeno katastrofo pa se je navezovala še etnično-narodnostna. Kajti - da navedem mnenje še enega od vodilnih slovenskih medievistov, Milka Kosa (1892-1972) - Slovenci so v 9. stoletju dosegli »svoj največji nacionalno-teritorialni obseg«, nato pa je sledila »denacionalizacija slovenske zemlje od nemške strani« in v drugi polovici 10. stoletja se je začelo »veliko raznarodovanje«.[21] Nemškim gospodarjem in njihovim kolonistom naj bi uspelo, da so do konca srednjega veka germanizirali skoraj dve tretjini »slovenskega narodnostnega ozemlja« in, da se je slovensko-nemška etnična meja premaknila z Donave takorekoč na koroško Dravo. Zemljevid, ki prikazuje to slovensko traumo, povzeto v stereotipih kot so »germanizacija karantanskih Slovencev«, »namerna asimilacija slovenskega prebivalstva«, »ponemčenje slovenskega ozemlja« ipd.[22], je že leta 1933 prvič objavil prav Milko Kos[23] in je v slovenskih zgodovinskih knjigah in učbenikih doživel do danes vrsto ponatisov.[24] Umirjeni in v svojih formulacijah previdni Kos, ki niti približno ni bil slovenski nacionalist, je celo menil, da pomenijo »v nacionalnem oziru stoletja od 10. do 12. stoletja za Slovence dobo najhujše kolonizatorične, gospodarske in socialne germanizacije ter največjih teritorialno-nacionalnih izgub«. Zato je v članku o periodizaciji slovenske zgodovine to obdobje, ki v slovenskem prostoru pomeni predvsem izoblikovanje klasične fevdalne družbe, imenoval »Doba velikega nemškega političnega in kolonizatoričnega osvajanja«[25] in dal natančno takšen naslov tudi enemu od petih glavnih poglavij, na katera je razdelil svojo knjigo o slovenski srednjeveški zgodovini.[26]

Takšno gledanje na zgodovino je seveda bilo odlično gojišče za nastanek in rast predsodkov in sovražnih predstav o slovenskih severnih sosedih. Še zlasti v povezavi z nacionalnimi antagonizmi 19. stoletja in nato z tragično izkušnjo druge svetovne vojne, se je ustvarila slika, da so Slovenci vso svojo zgodovino neprestano izpostavljeni nemškemu pritisku, ki ima za cilj njihovo načrtno uničenje. Toda kljub nenehni ogroženosti in raznarodovalnemu pritisku, je slovenski narod po takšni razlagi zgodovine uspel »čudežno preživeti« in se v trdem boju za obstanek tudi ohraniti.[27] Slovensko-nemški boj se je na tej točki navezal na predstavo, ki je prav tako nastala že v 19. stoletju, o gigantskem zgodovinskem boju med slovanstvom in germanstvom na vsej črti od Baltika do Jadrana, katerega sestavni del naj bi bil tudi slovensko-nemški antagonizem. Nasplošno slovensko-nemško razmerje v zgodovini ni bilo razumljeno kot mirna kohabitacija in sosedstvo ampak predvsem kot neprestan antagonizem in boj, ki zahteva tudi danes budnost in pozornost zlasti pred avstrijskim sosedom kot kontinuiranim naslednikom nemškega.

Takšne sovražne predstave, miti in stereotipi o Nemcih, ki so bili v veliki meri produkt in hkrati sredstvo konstituiranja Slovencev kot (modernega) naroda, nimajo z zgodovinsko stvarnostjo kot jo dojemamo in skušamo razumeti danes, nič skupnega. Temeljna značilnost teh predstav je, da prenaša sodobne pojme in miselne kategorije v preteklost. To še zlasti velja za Slovence kot etnično in narodno skupnost. V slovenskem zgodovinopisju se ni o etnogenezi Slovencev nikoli kritično spraševalo in razpravljalo, ampak se je v njih v glavnem videlo zgodovinsko konstanto, ki je obstajala že od konca 6. stoletja, ko so prostor današnje Slovenije in Vzhodne Alpe naselili Slovani.[28] Toda identiteta zgodnjesrednjeveških prebivalcev današnjega slovenskega in širšega ozemlja ni bila slovenska, niti so jih drugi imeli za Slovence. Ta prostor je takrat imel drugačne identitete. Prebivalci severno od Karavank so se imeli za Karantance in tako so jih imenovali tudi njihovi bavarski in langobardski sosedje, medtem ko so južno od njih živeli Karniolci.[29] Seveda sta obe ljudstvi bili slovanski, niso pa to bili Slovenci. Oblikovanje Slovencev kot posebne narodnostne skupnosti in še posebej ko naroda, je namreč v največji meri šele zadeva novega veka in še zlasti časa od konca 18. stol. naprej. Ne gre pozabiti, da je ime *Slovenci* prvič izpričano šele v predgovoru Trubarjevega Katekizma iz 1550![30] In še takrat so predstavljali Slovenci Trubarju zgolj jezikovno skupnost.

Karantanci - Karniolce in Karniolo[31] slovensko karantanocentristično zgodovinopisje do pred kratkim tako ali tako sploh ni imelo v svojem vidnem polju - so bili za Slovence spoznani, da ne rečem narejeni, šele od Linharta in narodnega preporoda naprej.[32] Govoriti o Slovencih v zgodnjem srednjem veku ne pomeni nič drugega, kot nacionalizirati zgodovino za nazaj. Pomeni ustvarjati imaginarno sliko nacionalne zgodovine preden se je ta sploh začela. Slovenci v zgodnjem srednjem veku, to je v času, ko naj bi imeli svojo najbolj gloriozno zgodovino, so kot fatamorgana: vsi jih vidijo, vsi govorijo o njih, v resnici jih pa ni bilo. Seveda, nacionalizacija zgodovine ni nobena slovenska posebnost. Tudi drugod po Evropi govorijo zgodovinarji o narodih, ko jih še ni bilo in ameriški medievist Harrison Thomson je npr. že leta 1963 upravičeno očital evropskim kolegom, da so evropski srednji vek nacionalno fragmentirali.[33]

Ker v zgodnjem srednjem veku še ne moremo govoriti o Slovencih, tudi ne moremo govoriti o njihovi državi, ki, da so jo imeli v Karantaniji. Nasploh države srednjega veka niso bile nacionalne države, kot je običajna predstava in ki zopet pomeni prenašanje pojmov 19. in 20. stoletja nazaj v zgodovino. Zato je seveda nesmiseln tudi mit, da so Slovenci tisočletje dolgo živeli v tuji, nemški državi. Srednjeveško Cesarstvo, ki je vključevalo tudi slovenski prostor in njegove slovensko govoreče prebivalce, ni bila nobena nemška nacionalna država, ampak je hotelo biti v prvi vrsti obnovljeni rimski imperij, ki bo pod enim žezlom združeval različna ljudstva.[34] Najbolj jasno je navezavo srednjeveškega cesarstva na rimsko idejo univerzalne države formuliral pred tisoč leti mladi cesar Oton III. (994-1002), katerega politični program je bil zajet v devizi Obnova cesarstva Rimljanov (*Renovatio imperii Romanorum*) in ki je na znameniti upodobitvi v evangeliarju münchenske Bavarske državne knjižnice [Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 4453] prikazan kot cesar, ki se mu poklanjajo personificirane *Roma*, *Gallia*, *Germania* in *Sclavinia*. Pri tem za nas niti ni bistveno, kaj je točno mišljeno s Sklavinijo, kot to, da Otonov cesarski ideal ni bila samo Germanija. Pa tudi ko je to cesarstvo konec srednjega v svojem imenu dobilo privesek »nemške narodnosti« to ni pomenilo, da se je omejevalo zgolj na pokrajine nemškega jezika. Dodatek, ki se je pojavil potem, ko je cesar Maksimiljan I. pokopal upe na Italijo, je pomenil predvsem, da se je cesarstvo omejevalo na prostor v glavnem severno od Alp.[35]

Odnos te države do njenega slovenskega »državljana« je bil v osnovi enak, kot ga je imela do njegovega bavarskega ali pa češkega vrstnika. Slovenski izvor in slovenski jezik posameznika sama po sebi nista imela negativne konotacije in nista bila pravno zapostavljena. Res pa je tudi, da nista predstavljala nobene prednosti in uspešna integracija v večjezično skupnost cesarstva, v kateri je iz objektivnih razlogov prevladovala nemščina, je bila iz pragmatičnih razlogov pogojena z jezikovno prilagoditvijo. Poenostavljeno - in zato napačno - mnenje, da so Slovenci v takšnem cesarstvu živeli v tuji državi, meri čas z vatlom in platno s stopinjami in tudi na tem nivoju po nepotrebnem generira kompleks zgodovinske manjvrednosti, češ, da Slovenci niso imeli »lastne« države, s čimer je mišljena nič manj kot lastna nacionalna država. Pri tem se pozablja dvoje: da, kot že rečeno, (srednjeveško) cesarstvo ni bilo nikogaršnja nacionalna država, niti nemška ne, in da so Slovenci, če že uporabljamo ta izraz že za srednji vek, takrat obstajali kvečjemu kot jezikovna skupnost, ki se je v narodno in še zlasti v politično skupnost oblikovala šele v času, ko Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti ni bilo več.[36]

Iz enakih razlogov je nevzdržna trditev o slovenskem narodnostnem ozemlju do Donave in njegovi dvetretjinski izgubi zaradi nemškega pritiska.[37] Tudi ta trditev spada v kategorijo zgodovinskih mitov. Res so Slovani v zgodnjem srednjem veku poseljevali velik del današnje Avstrije[38], toda slovensko zgodovinopisje je iz njih naredilo Slovence in to je bil aksiom, ki ga nikoli ni poskušalo utemeljiti ter odgovoriti na vprašanje, na podlagi kakšnih argumentov so bili obdonavski Slovani, ki si jih konec koncev v enaki percepciji nacionalizirane zgodovine lastijo tudi Slovaki, spoznani za Slovence, oziroma prostor njihove naselitve za slovensko narodnostno ozemlje.[39].

Poleg tega je bila tako imenovana germanizacija, to je proces naseljevanja bavarskih kolonistov v obdonavsko-vzhodnoalp-

ski prostor, dolgo časa razumljena kot načrtna nacionalna politika nemške ekspanzije in izenačevana z namernim ponemčevanjem na Koroškem in Štajerskem v 19. in 20. stoletju. Toda neke nacionalne politike v današnjem smislu srednji vek ni poznal in ni je vodili niti država, niti cerkev.[40] V resnici je srednjeveška germanizacija - izraz, ki ima izrazito nacionalnopolitičen prizvok, se mi zdi za srednji vek prej ponesrečen kot ne; v bistvu pa gre za asimilacijo, ki se je dogajala tudi v današnjem slovenskem prostoru, le da je tu slova(e)nska večina asimilirala nemško manjšino (tu bi potem lahko govorili o slavizaciji oz. slovenizaciji) - posledica povsem naravnega, gospodarsko pogojenega procesa postopne kolonizacije in oblikovanja kulturne krajine, primerne za življenje in gospodarsko izrabo.[41] Njeno gibalo je bil povsem naravni interes zemljiških gospodov (posvetnih in cerkvenih), ki so bili lastniki velikih kompleksov zemlje, da bi povečali dohodke s svojih zemljiških gospostev. To so lahko naredili tako, da so s kolonizacijo povečevali količino obdelovalne zemlje, ki jim je preko podložnih kmetov, ki so to zemljo obdelovali in so zato seveda morali plačevati dajatve (zemlja namreč ni bila njihova, ampak gospodova last!), prinašala dodatni dohodek. Zemljiškim gospodom je bilo v bistvu vseeno ali jim ta dohodek prinašajo slovensko ali pa nemško govoreči kmetje. Toda če domačih kolonistov ni bilo dovolj, so jih dali pripeljati od drugod. V slovenskem primeru je to v večini primerov pomenilo, da so kolonisti prišli z Bavarske.[42] Bilo pa je tudi drugače: ko so oglejski patriarhi v drugi polovici 10. stoletja po prenehanju uničujočih madžarskih plenilnih pohodov obnavljali gospodarske resurse Furlanije, v kateri je bilo staro prebivalstvo v veliki meri pobito ali pa odpeljano v ujetništvo, so v pokrajino naseljevali slovanske koloniste s slovenskega ozemlja.[43] Da je bil kot kolonist-obdelovalec zaželen vsakdo, ne glede na njegov pravni, socialni ali pa etnično-jezikovni status, jasno kaže tudi dovoljenje cesarja Henrika III. tržaškemu škofu Adalgerju iz 1039, da si lahko pridobi kjerkoli le more ljudi in jih kot delovno silo naselil na škofijskih posestvih.[44]

Da so od drugod priseljeni kolonisti sčasoma in ne glede na jezik, ki so ga govorili, postali domačini v okolju v katerem so se rodili, živeli in umrli, je menda jasno. Dobra ilustracija povedanega je - čeprav iz nekoliko kasnejšega obdobja - kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor[45]: po svojem rodu je izviral iz Bergama v severni Italiji, po svoji pisani besedi je bil predvsem Nemec, govoril je nemško in slovensko, po svoji domovinski zavesti pa je bil Kranjec, o čemer nam priča njegova korespondenca z znamenito londonsko znanstveno družbo Royal Society, katere član je bil. Tako 1685 omenja idrijski rudnik in Cerkniško jezero »v moji domovini, namreč na Kranjskem«. Naslednje leto piše: »Imamo neke živali, ki se imenujejo po nemško Bilch in v našem kranjskem jeziku polhi«, še leto kasneje pa: »To jezero je bilo starim piscem Lugea palus, novejšim Lacus Lugeus, današnjim Latincem je Lacus Cirknizensis, Nemcem Zirknitzer See, in nam Kranjcem je Cerkniško jezero«.[46] To kar velja za plemiča Valvasorja, namreč, da se je njegova zavest o pripadnosti konstituirala glede na domovinodeželo, posplošeno velja tudi za zadnjega gorenjskega ali dolenjskega kmeta, tako slovensko, kot nemško govorečega; oba sta se čutila Kranjca in Kranjska je bila njuna skupna domovina.

Toda v nasprotju z gornjim primerom, ki kaže, da je slovenski prostor postal od drugod priseljenim plemiškim rodbinam nova domovina, prevladuje v slovenskih zgodovinskih predstavah, ki razumejo slovensko zgodovino predvsem kot zgodovino slovenskega kmeta, o plemstvu stereotip, da so to bili tujci-Nemci, katerih edini cilj je bilo izkoriščanje domačega kmeta-Slovenca.[47] Nesporno je sicer, da so vse vodilne visokoplemiške rodbine, ki so v srednjem veku gospodovale na slovenskem ozemlju, sem prišle od drugod, iz bavarskega, frankovskega in drugega nemškega prostora.[48] Toda ali ne velja to tudi za plemstvo današnjega avstrijskega prostora?[49] Nenazadnje, tudi najpomembnejši Habsburžani so prišli v »Avstrijo« iz »Švice«, pa nikomur v Avstriji ne pride na misel, da bi jih proglašal za tujce. In še nekaj. Proglašati za tujce člane plemiških rodbin, katerih predniki so generacije dolgo živeli na slovenskem ozemlju in ki so za napredek, blagostanje in varnost okolja v katerem so živeli tudi marsikaj naredili, je krivično. Tudi zato, ker se ti ljudje sami niso smatrali za tujce, ampak je tu bila njihova domovina, njihov dom in tu so bili pokopani tudi njihovi predniki. Po tej čudni logiki smo pravzaprav vsi tujci v svoji domovini, saj je verjetno le malo takšnih, ki lahko pokažejo, da so njihovi predniki na tem ozemlju živeli že pred petimi ali večimi generacijami. Ujetost slovenskega zgodovinopisja v koncept nacionalne zgodovine se je kazala tudi v primeru celjskih grofov, ki veljajo za najbolj »slovensko« plemiško rodbino in so tudi nosilci mita o slovenski državnosti v srednjem veku.[50] Negativna ocena njihove politike, ki da Slovencev ni združevala ampak jih je še bolj razbijala[51], je s stališča zgodovinopisja, ki zgodovinski razvoj ocenjuje le s slovenskim vatlom in s pozicije slovenskega naroda v moderni dobi, sicer razumljiva, a hkrati krivična in anahrona, da bolj ne more biti, saj od dinastov 15. stoletja pričakuje, da se bodo obnašali kot narodni politiki in voditelji 19. ali zgodnjega 20. stoletja.

Sovražna slika Nemcev v slovenski zgodovinski zavesti je tako v veliki meri posledica optike, ki je zgodovino videla predvsem z nacionalnimi očali. V tem oziru je slovenska zgodovinska zavest - in to velja bolj ali manj tudi za ostale evropske narode - še vedno ujetnik predstav, ki so se v Evropi razvile v 19. stoletju, v času oblikovanja modernih narodov in nacionalnih držav.

* Pričujoči tekst je slovenska verzija referata Die slowenische Vorstellungen über die slowenisch-deutschen Beziehungen im Mittelalter, ki ga je avtor imel na simpoziju Slowenen und Deutsche im Gemeinsamen Raum. Die Beispiele Krain und Untersteiermark, v organizaciji Südostdeutsche Historische Kommission (Maribor 27.-29. 9. 2001) in je bil objavljen v Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Komission Bd. 38 (München 2002) 1-19. Pod naslovom Slovenske predstave o slovensko-nemških odnosih v srednjem veku je bil objavljen tudi v Studia Historica Slovenica 1 (2001) 313-326.

[1] Pregled avtorjev in zagovornikov različnih avtohtonističnih pri Slovencih gl. v: Peter Štih, Avtohtonistične in pdobne teorije pri Slovencih in na Slovenskem, v: Andreas Moritsch (Hg.), Karantanien - Ostarrichi. 1001 Mythos (Unbegrenzte Geschichte - Zgodovina brez meja 5, Klagenfurt/Celovec-Ljubljana-Wien 1997) str. 25 sl.

[2] Eden glavnih zagovornikov venetske teorije Ivan Tomažič je tako npr. menil (Delo 11. 05. 1996, PP 29), da »... je nujno treba zaščititi slovenstvo z vsemi možnimi ukrepi....(drugi) pomemben ukrep je utrditev slovenske samozavesti s spoznavanjem prave slovenske identitete. Dokler bodo šole vtepale mladim v glavo zmotno teorijo o prihodu Slovencev v 6. stoletju iz zakarpatskih močvirij, se bo Slovenec podzavestno sramoval svojega izvora in bo najraje pozabil na svojo etnijo, kakor kažejo žalostne izkušnje na Koroškem in na Tržaškem. Šele ko se bodo Slovenci zavedali pomena svojega jezika pri nastanku prve evropske kulture in ko se bodo spoznali za potomce slavnih Paleovenetov, katerih jezik se zrcali v slovenskem jeziku, lahko pričakujemo, da bodo še obsajali in peli v svojem jeziku in vriskali po svoji navadi, ne samo v tretjem, temveč tudi v četrtem tisočletju in še mnogo tisočletij naprej.«

[3] Anton Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs, Bd. 1, 2 (Laibach 1788, 1791). Tudi v slovenskem prevodu: Anton Linhart, Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1 in 2 (Ljubljana 1981).

[4] To misel je Linhart formuliral v oglasu, s katerim je v Laibacher Zeitung z dne 17. avgusta 1786 napovedal izid prve knjige svojega poskusa: Anton Tomaž Linhart, Zbrano delo (ur. Alfonz Gspan, Ljubljana 1950) str. 562 sl. Gl. Fran Zwitter, Linhartova doba, misel in delo, v: Fran Zwitter, O slovenskem narodnem vprašanju (Ljubljana 1990) str. 91, 115; Bogo Grafenauer, Pripombe k drugi knjigi Linhartovega Poskusa, v: Anton Linhart, Poskus zgodovine (kot v op. 3) str. 375.

[5] Čeprav sega Linhartov Poskus kronološko samo do obdobja Karla Velikega, je njegov koncept obravnave Slovencev kot narodne celote dovolj jasno razviden iz drugega in tretjega razdelka druge knjige Poskusa.

[6] Tako Bogo Grafenauer, Hinko Smrekar, »Slovenski zgodovinarji«, v: Kronika 28 (1980) str. 11.

[7] Prim. Fran Zwitter, Prva koncepcija slovenske zgodovine, v: Fran Zwitter, O slovenskem narodnem vprašanju (Ljubljana 1990) str. 52 sl.; isti, Linhartova doba (kot v op. 4) str. 73 sl.; Bogo Grafenauer, Uredniške opombe in napotki, v: Anton Linhart, Poskus zgodovine (kot v op. 3) str. 299. Gl. tudi Darja Mihelič, Karantanija v očeh zgodovinarjev od konca 15. do 18. stoletja, v: Zgodovinski časopis (=ZČ) 31 (1977) str. 322 sl.

[8] Johann Gottfried v. Herder, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, 4. Theil, v: Herder's Werke, 12. Teil (Hg. H. Düntzer, Berlin, s. d.) str. 21 sl.

[9] Poezija doktorja Franceta Prešerna. Uvod in razlage napisal Anton Slodnjak (Ljubljana 1946) str. 235.

[10] Josip Vošnjak, Spomini (Ljubljana 1982) str. 238.

[11] Bogo Grafenauer, Ob stoletnici začetkov slovenskega znanstvenega zgodovinopisja, v: ZČ 35 (1981) str. 15 sl.

[12] Bogo Grafenauer, Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v našem času, v: ZČ 1 (1947) str. 24.

[13] Bogo Grafenauer, Problemi (kot v op. 10) str. 22; prim. k temu Peter Štih, Srednjeveško plemstvo in slovensko zgodovinopisje, v: Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje (ur. Vincenc Rajšp et al., Ljubljana 2001) str. 61 sl.

[14] Melita Pivec-Stele, La vie économique des Provinces Illyriennes (1909-13), Paris 1930.

[15] Gl. Peter Štih, Ljudmil Hauptmann in raziskovanje slovenskega srednjega veka, v: Ljudmil Hauptmann, Nastanek in razvoj Kranjske (Ljubljana 1999) str. 159.

[16] Sergij Vilfan, Slovenci - kmečki narod?, v: 29. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (1993) str. 229 sl.; isti, Država in dežela od 13. do 18. stoletja, v: Slovenci in država (Razprave SAZU I/17, 1995) str. 47 sl.; isti, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci(Ljubljana 1996) str. 27 sl.

[17] Zgodovina Slovencev (ur. Meta Sluga, Ljubljana 1979) str. 105.

[18] Tako Paola Korošec, Alpski Slovani (Ljubljana 1990) str. 22.

[19] Nekaj dokumentacije je zbrane v: Alfred Ogris, Fürstenstein und Herzogstuhl - Symbole der Kärntner Landesgeschichte im Widerstreit ethnischer und territorialer Tendenzen in der slowenischen Geschichtsschreibung, Publizistik und Politik, v: Carinthia I 183 (1993) str. 729 sl., pri čemer moram poudariti, da se ne strinjam z avtorjevo tezo, da gre pri uporabi tega zgodovinskega spomenika v Sloveniji za "Okkupierung zweier [i. e. Fürstenstein und Herzogstuhl] landfremder historischer Symbole" (str. 730) oz. za "mißbräuchliche Verwendung eines Kärntner Landessymbols für Zwecke eines fremden Staates" (str. 734) in da ima samo današnja avstrijska dežela Koroška monopol nad tem spomenikom. To je že samo s teritorialnega gledišča, ki ga izpostavlja Ogris nesprejemljivo. Prvič zato, ker - vsaj kolikor danes vemo o mejah Karantanije - je prej verjetno kot neverjetno, da je zgodnjesrednjeveška Karantanija, s katero je knežji kamen prvotno povezan, obsegala tudi del ozemlja današnje Republike Slovenije (od novejših raziskav tega vprašanja gl. Herwig Wolfram, Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit (Mitteilunggen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Erg. Bd. 31, 1995) str. 75 sl.; Heinz Dopsch, *...in sedem Karinthani ducatus intronizavi...* Zum ältesten gesicherten Nachweis der Herzogseinsetzung in Kärnten, v: Regensburg, Bayern und Europa. Festschrift für Kurt Reindl zu seinem 70. Geburtstag (Hg. Lothar Kolmer und Peter Segl, Regensburg 1995) str. 123 sl.; Hans-Dietrich Kahl, Solium Ducatus Karinthie. Fragen um Kärntens Fürstenstein und seine Rituale, v: Carinthia I 188 (1998) str. 218 sl.; Peter Štih, Strukture današnjega slovenskega prostora v zgodnjem srednjem veku, v: Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze/Slowenien und die Nachbarländern zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese I (ur./Hg. Rajko Bratož, Situla 39 - Razprave SAZU I/18, 2000) str. 360) in drugič zato, ker se tudi kasnejša dežela in vojvodina Koroška ni končala na današnji avstrijsko-slovenski meji, ampak je od 1918 njen skrajni jugovzhodni del (Slovenska Koroška) v Sloveniji.

[20] Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda 2 (Ljubljana ^{2}1965) str. 135.

[21] Milko Kos, Kolonizacija in germanizacija slovenske zemlje, v: Historijski zbornik 4 (1951) str. 9. sl.; isti, Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja (Ljubljana 1955) str. 140 sl.

[22] Prim. Otto Kronsteiner, Sind die slawischen Ortsnamen Österreichs *slawisch*, *alpenslawisch* oder *slowenisch*? Über Glottonyme und Identitäten jenseits heutiger Sprachgrenzen, v: Die slawischen Sprachen 58 (1998) str. 93.

[23] Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije (Ljubljana 1933) str. 35.

[24] Nazadnje, kolikor mi je znano v: Vlado Habjan, Mejniki slovenske zgodovine (Ljubljana 1997) str. 35.

[25] Milko Kos, Periodizacija jugoslovenske istorije. A: Slovenska zgodovina, v: Jugoslovenski istoriski časopis 1 (1935) 318 sl.; ponatis v: Milko Kos, Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Izbrane razprave (Ljubljana 1985) str. 26. Gl. k temu Peter Štih, O zgodovinskih prelomnicah v srednjem veku na Slovenskem, v: Temeljne prelomnice preteklih tisočletij. Zbornik referatov 30. zborovanja slovenskih zgodovinarjev (ur. Stane Granda in Barbara Šatej, Ljubljana 2001) str. 48.

[26] Kos, Zgodovina Slovencev (kot v op. 21). V drugi, popravljeni in razširjeni izdaji iz leta 1955 (Kos, Zgodovina Slovencev (kot v op. 21)) pa je to poglavje naslovil povsem nevtralno »Od desetega do dvanajstega stoletja«.

[27] Prim. Vilfan, Zgodovinska pravotvornost (kot v op. 16) str. 53.

[28] To se vidi že iz naslovov pregledov slovenske zgodovine: Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda (Celovec 1912): po kratkem uvodu se prvi del začenja s prihodom in naselitvijo *Slovencev*. Milko Kos, Zgodovina Slovencev (kot v op. 21): že v naslovu je izpostavljena *naselitev Slovencev*, pregled zgodovine slovenskega prostora pred naselitvijo Slovanov pa uvaja z naslovom: Pred naselitvijo *Slovencev*. Podobno ima Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I (Ljubljana ^{3}1978) v podnaslovu *Od naselitve* do uveljavitve frankovskega reda. In tudi Pravna zgodovina Slovencev (Ljubljana 1961) Sergija Vilfana ima v naslovu od *naselitve* do zloma stare Jugoslavije [vse ležeče P. Š.].

[29] Gl. Herwig Wolfram, Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung. Österreichische Geschichte 378-907 (Wien 1995) str. 301 sl.; Peter Štih, Plemenske in državne tvorbe zgodnjega srednjega veka na slovanskem naselitvenem prostoru v Vzhodnih Alpah, v: Slovenci in država (Razprave SAZU I/17, 1995) str. 21 sl.; Harald Krahwinkler, Ausgewählte Slawen-Ethnonyme und ihre historische Deutung, v: Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze/Slowenien und die Nachbarländern zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese I (ur./Hg. Rajko Bratož, Situla 39 - Razprave SAZU I/18, 2000) str. 413 sl.

[30] Gl. geslo Slovenci (poglavji: Ime, Razvoj slovenske identitete), v: Enciklopedija Slovenije 11 (Ljubljana 1997) str. 165 sl.

[31] Gl. Peter Štih, Carnola, patria Sclavorum, v: Österreichische Osthefte 37 (1995) 845 sl.

[32] Gl. op. 7.

[33] S. Harrison Thomson, The Growth of a Discipline. Medieval Studies in America. Perspectives in Medieval History (Chichago 1963) str. 1 sl.

[34] Temeljno Percy Ernst Schramm, Kaiser, Rom und Renovatio. Studien und Texte zur Geschichte des römischen Erneuerungsgedankens vom Ende des karolingischen Reiches bis zum Investiturstreit, 2 Bd. (Leipzig-Berlin 1929).

[35] Gl. Vilfan, Država in dežela (kot v op. 16) str. 58.

[36] Podrobneje o karakterju srednjeveških državnih tvorb na slovenskem ozemlju: Peter Štih, Državne tvorbe v srednjem veku na slovenskem ozemlju, v: Od sanj do resničnosti. Razvoj slovenske državnosti (razstavni katalog Arhiva Slovenije, ur. France M. Dolinar, Ljubljana 2001) str. 1 sl.

[37] Gl. nazadnje Bogo Grafenauer, Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje (Zbirka Zgodovinskega časopisa 10, 1994).

[38] Gl. Otto Kronsteiner, Die Slawen in Österreich. Karten mit Kommentar, v: Die slawischen Sprachen 55 (1997) zemljevid št. 2.

[39] Edina izjema je Sergij Vilfan, Rechtsgeschichte der Slowenen bis zum Jahre 1941 (Grazer Rechts- und Staatswissenschaftliche Studien 21, Graz 1968) str. 35 in op. 3, ki priznava sicer, da gre za anahronistično trditev, a jo hkrati utemeljuje s tem, da so ti Slovani živeli v 8. in 9. stol. v podobnih razmerah kot Slovani današnjega slovenskega ozemlja. Toda življenske razmere niso noben argument za etnično pripadnost, saj le-ta ni odvisna od življenskih razmer in v enakih življenskih razmerah lahko živijo različne etnične skupnosti, kot lahko tudi obratno v različnih življenskih razmerah živi ena in ista etnična skupnost. Nenazadnje so v enakih razmerah živeli tudi Slovani v pasu severno od Donave, pa se jih v glavnem ni razglašalo za Slovence. Izjema je npr. Jožko Šavli, Slovenska država Karantanija. Institutio Sclavenica (Koper-Dunaj-Ljubljana 1990) str. 175, ki je arheološko dobro dokumentirano slovansko gradišče Gars-Thunau ob reki Kamp (severno od Kremsa v Waldviertlu; gl. Wolfram, Grenzen und Räume (kot v op. 29) str. 311 sl.) iz 9. stoletja proglasil kar za »karantansko utrdbo«, čeprav Karantanija z izjemo gornje Aniže nikoli ni segala v avstrijsko Podonavje, kaj šele do Donave (o vprašanju meja Karantanije gl. op. 19).

[40] Že Ivan Vrhovec, Germanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku (Ljubljana 1879) str. 47 je smatral, da je pokristjanjevanje iz Salzburga bilo del načrtne politikr germanizacije in da so bili »nemški solnograški duhovniki....germanizaciji gmoten pripomoček«, medtem, ko naj bi bil Oglej »Slovanstvu preje prijatelj, nego sovražnik«. Tezo, da je pokristjanjevanje iz Salzburga za Slovence »v resnici pomenilo tudi raznarodovanje« je kasneje razvijal in branil tudi Alojzij Kuhar, The Conversion of the Slovenes and the German-Slav Ethnic Boundary in the Eastern Alps (Studia Slovenica II, New York-Washington 1959). K slednjemu gl. Peter Štih, Alojzij Kuhar in njegova knjiga o pokristjanjevanju Slovencev ter nemško-slovenski etnični meji, v: Alojzij Kuhar, Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska etnična meja v vzhodnih Alpah (Ravne na Koroškem-Celovec-Ljubljana-Dunaj 2001) 149 sl.

[41] To je zelo jasno pokazal Sergij Vilfan, Die deutsche Kolonisation nordöstlich der oberen Adria und ihre sozialgeschichtliche Grundlagen, v: Walter Schlesinger (Hg.), Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte (Vorträge und Forschungen 18, Sigmaringen 1974) str. 567 sl.

[42] Gl. Milko Kos, Kolonizacija in populacija v srednjem veku, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, 1. zv.: Agrarno gospodarstvo (Ljubljana 1970) str. 73 sl.; Vilfan, Die deutsche Kolonisation (kot v op. 41) str. 581 sl.; Fritz Posch, Siedlung und Bevölkerung (5. Die karantanisch-bairische Siedlungslandschaft), v: Österreich im Hochmittelalter (907 bis 1246) (Hg. Richard G. Plaschka und Anna M. Drabek, ÖAW, Veröffentlichungen dr Komission für die Geschichte Österreichs Bd. 17, Wien 1991) str. 408 sl.; Peter Štih, Kolonizacija in migracije v slovenskih deželah v visokem in poznem srednjem veku, v: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1994, Bd. 25 (Eisensdtadt 1996) str. 195 sl.

[43] Peter Štih, "Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza". Študija o dveh listinah cesarja Otona III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johannesa in urlanskega grofa Werihena (DD. O. III. 402 und 412) (Nova Gorica 1999) str. 146 sl.

[44] Gl. Štih, "Villa" (kot v op. 43) str. 153 in op. 680 (*Insuper concedimus autem iam dicto Adalgero episcopo suisque successoribus, ut licentiam habeant undecumque potuerint homines atrahere et colocare super eiusdem ecclesie terras ad comanendum et delaborandum*).

[45] Branko Reisp, Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor (Ljubljana 1983).

[46] Branko Reisp, Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society (SAZU, Korespondence pomembnih Slovencev II/8, 1987) str. 21 (22), 25 (27), 52 (71).

[47] Gl. Štih, Srednjeveško plemstvo (kot v op. 13).

[48] Gl. Peter Štih - Vasko Simoniti, Slovenska zgodovina do razsvetljenstva (Ljubljana-Celovec/Klagenfurt 1995) str. 71 sl.

[49] Gl. za zgodnji srednji vek npr. Michael Mitterauer, Karolingische Markgrafen im Südosten. Fränkische Reichsaristokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum (Archiv für österreichische Geschichte 123, Wien 1963).

[50] Gl. Peter Štih, Celjski grofje - še vedno raziskovalni problem?, v: Celjski grofje, stara tema - nova spoznanja. Zbornik mednarodnega simpozija (ur. Rolanda Fugger-Germadnik, Celje 1999) str. 13.

[51] Grafenauer, Zgodovina 2 (kot v op. 20) str. 402.

Rodoslovje s pomočjo genetike

*Ugo A. Perego, MS, Ryan E. Swapp, BS, Natalie M. Myres, MS, Jayne E. Ekins, BS, Scott R. Woodward, PhD**

Uvod

Vsakdo ima prednike. Ne ve pa vedno vsakdo, kdo so in od kod. Pri rodoslovnih raziskavah se včasih srečujemo z zapletenimi situacijami, ki so posledica selitev, posvojitev, nezakonskih rojstev in podobnega. Nemalokrat je gradivo za rodoslovne raziskave izgubljeno, uničeno, nezanesljivo ali pa sploh ni bilo vodeno. Posledica tega je, da posameznik včasih ne ve niti iz katere dežele je bil njegov prednik. Je kakšen način, da bi v takih primerih vzpostavili povezavo z biološkim prednikom? Nekaj upanja pri iskanju odgovora na to vprašanje odpira molekula DNK.

Trenutno je v teku genetska rodoslovna raziskava, pri kateri uporabljajo molekulo DNK, izvaja pa jo Sorensonova ustanova za molekularno rodoslovje (Sorenson Molecular Genealogy Foundation - SMGF), neprofitna organizacija iz ZDA. Raziskava je znana pod imenom Molekularna rodoslovna raziskava (Molecular Genealogy Research Project - MGRP). Za to raziskavo je potrebno najprej zgraditi zelo veliko in dovolj popolno podatkovno bazo s povezanimi rodoslovnimi in genetskimi podatki iz vsega sveta. Ta podatkovna zbirka bo kasneje uporabljiva rodoslovcem pri njihovih raziskavah.

V okviru tega, na svetovni ravni zastavljenega širjenja rodoslovne in genetske podatkovne baze, je Sorensonova ustanova navezala stik z Inštitutom za varovanje zdravja Republike Slovenije (IVZRS). Ryan Swapp, Američan, ki je dobitnik prestižne Fullbrightove štipendije za raziskovalno delo v Sloveniji, je za ta namen gost IVZRS in deluje kot neodvisni izvajalec v okviru obeh ustanov. Njegova naloga je zbiranje potrebnih podatkov, ki bodo v Sorensonovi ustanovi obdelani in dani na razpolago za objave strokovnjakom IVZRS. Z Ryanom Swappom s strani IVZRS po strokovni strani sodeluje mag. Maruška Vidovič. Raziskavo je odobril Odbor za medicinsko etiko Republike Slovenije.

Kaj je molekula DNK?

Deoksiribonukelinska kislina (DNK) je genetsko gradivo, ki vsebuje vse genetske informacije živih organizmov in vsebuje vse dedne značilnosti. Človekov genom (DNK) je njegova genetska kopija in jo sestavlja skoraj štiri milijarde kemičnih parov. DNK najdemo predvsem v celičnem jedru v tvorbah, ki jih imenujemo kromosomi: 23 teh prejmemo od očeta in 23 od matere. Od skupno 46 kromosomov imamo dva spolna kromosoma (kromosom X in Y), preostale kromosome s skupnim imenom označimo kot avtosomalni kromosomi. Poleg jedrne DNK je genetsko gradivo tudi znotraj mitohondrijev, v organelih, ki v citoplazmi celico oskrbujejo z energijo. Te genetske sestavine vsebujejo vse potrebne informacije za nastanek in ohranjanje življenja. Barva oči, telesna višina, nagnjenost k obolevnosti so samo nekatere lastnosti, ki jih določa dedni zapis v naših celicah.

Kaj je molekularno rodoslovje?

DNK se prenaša iz generacije v generacijo. Del teh informacij se prenese skoraj nespremenjen, nekaj pa je bolj ali manj preurejenih. Način dedovanja iz staršev na potomce ustvarja neprekinjeno genetsko povezavo med generacijami, kar se lahko izkoristi pri rodoslovnih raziskavah. Molekularno rodoslovje odpira novo možnost pri rodoslovnem delu, če genetske podatke povežemo s klasično rodoslovno evidenco. Ker smo genetsko gradivo podedovali od svojih prednikov, imajo tudi naši sorodniki del enakega gradiva. Bližnji sorodniki imajo več enakega genetskega gradiva, bolj oddaljeni manj. Člani družine imajo torej več skupnega genetskega gradiva kot tisti, ki niso člani družine. Še drugače: čeprav je dedni zapis za vsakega posameznika edinstven, je pri potomcih istih prednikov možno najti podobne odseke molekule DNK. Molekularno rodoslovje lahko s pomočjo dednega zapisa pokaže na sorodstveno povezanost med posamezniki, družinami, rodovi in populacijami (prebivalci določenega področja).

Kako se izvaja molekularno rodoslovje?

Iz vzorcev, ki jih posredujejo prostovoljci, se v laboratoriju izloči DNK. Genetsko gradivo je mogoče zbirati na različne načine. Sorensonova ustanova uporablja preprosto zbiranje sline iz ust oziroma bris bukalne sluznice (GenetiRinse). Vsak vzorec se analizira na približno 250 odsekih (lokusih) DNK, ki se nahajajo na različnim mestih genoma. Tako dobljena genetska informacija se doda dajalčevim rodoslovnim podatkom. Rodoslovni podatki so datumi in kraji rojstva za prednike, rojene v zadnjih 100 letih. Osebni podatki so po 100 letih uporabni brez omejitev in se lahko uporabljajo za rodoslovne namene. Imena dajalcev se zaradi varovanja zasebnosti kodirajo. Med prirejanjem genetskih označevalcev rodoslovnim informacijam (to je krajem in datumom rojstva) in z medsebojnim primerjanjem, se bodo oblikovale skupine s podobno genetsko dediščino. Govorimo o specifičnih populacijah. Ta postopek bo omogočil izdelavo genetskega zemljevida sveta v določenem časovnem obdobju. Posamezniki, ki so pri svojem rodoslovnem raziskovalnem delu obtičali pred nerešljivo situacijo, bodo genetski zemljevid lahko uporabili za sledenje svojih prednikov v času in prostoru. Ta cilj bo dosegljiv postopoma. V začetku se bodo podatki uporabljali za prepoznavanje genotipov, najdenih v velikih populacijah. S povečevanjem podatkovne baze pa se bodo te delile na podskupine (subpopulacije), klane, rodove in končno v družine.

Kromosom Y

Večina dednih vzorcev je zapletenih in jih ni lahko razložiti. V primerjavi z njimi se mitohondrijska DNK (mtDNK) in kromosom Y prenašata iz staršev na potomce po preprostem vzorcu dedovanja in ostajata bolj ali manj nespremenjena iz generacije v generacijo. Zato sta genetski metodi, pri katerih preučujemo kromosom Y in mtDNK, dokaj razumljivi. Ti dve metodi sta trenutno na razpolago rodoslovcem in sta zanesljivi za določanje določenih tipov sorodstvenih odnosov.

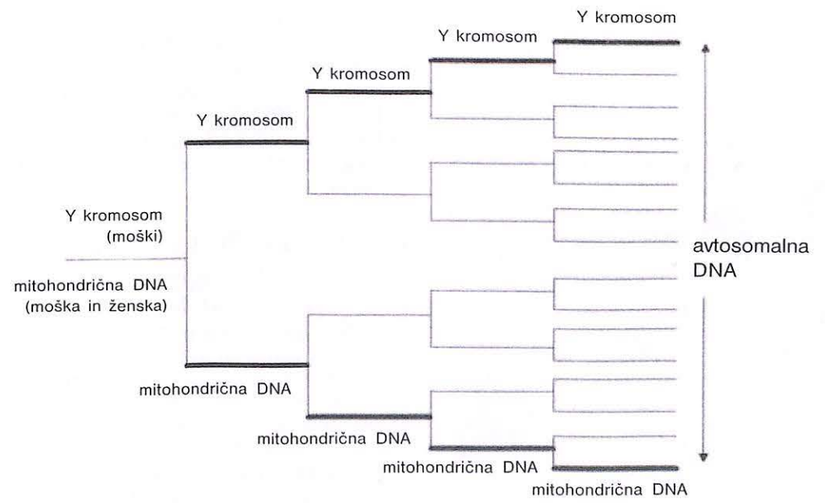

Slika 2

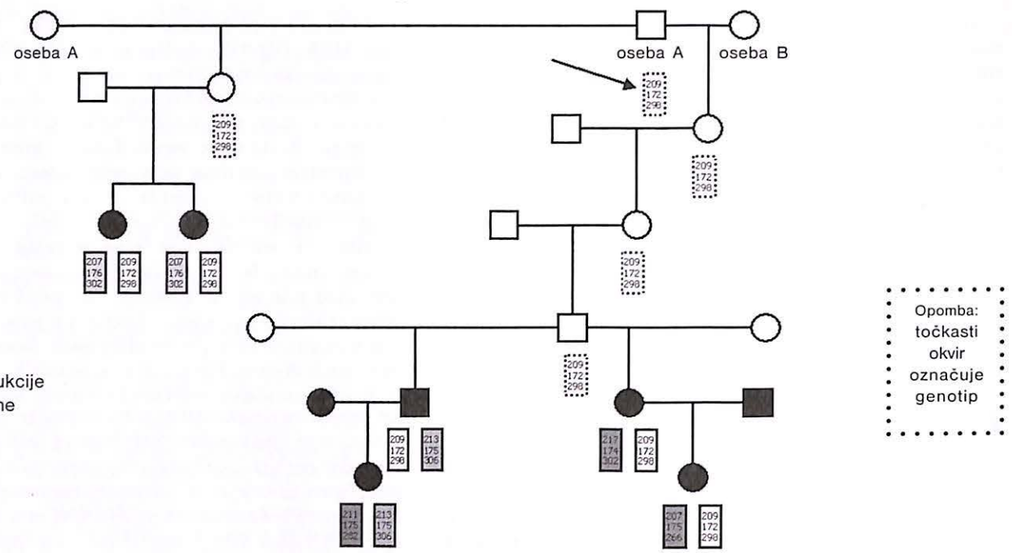

Primer rekonstrukcije haplotipov družine

Slika 2

Kromosom Y je prisoten samo pri moškem spolu in ohranja strog dedni vzorec, pri katerem se vedno prenaša od očeta na sina v nespremenjeni obliki. Zaradi teh dednih lastnosti je kromosom Y lahko dragoceno orodje pri raziskovanjih oseb z enakim priimkom[1]. Stotine takih raziskav je že v teku[2] in vsak teden jih je več. Analiza kromosoma Y je bila izdatno publicirana že leta 1998 v primeru[3] Jefferson-Hemings in v študiji judovskih svečenikov s priimkom Cohen[4].

Mitohondrijska DNK

Tudi mitohondrijska DNK, podobno kot kromosom Y, sledi strogim zakonitostim dedovanja in ostaja razmeroma nespremenjena iz generacije v generacijo. Za razliko od kromosoma Y, se prenaša po materini liniji in sicer od matere na vse otroke, samo hčerke pa jo prenašajo na naslednjo generacijo. Na mtDNK temelječe genetske raziskave se uporabljajo pri odkrivanju skupnega ženskega prednika dveh ali več oseb. Taka analiza je bila npr. uporabljena za dokazovanje posmrtnih ostankov, ki so jih pripisovali ruskemu carju Nikolaju II. in članom njegove družine, ki so bili ubiti leta 1918[5]. Iz posmrtnih ostankov izolirano mtDNK so primerjali z mtDNK še živečih sorodnikov po materini liniji in na ta način dokazali sorodstvo. Podobno študijo so pred nedavnim opravili za dokazovanje prisotnosti izvirnega ameriškega prednika po izključno materini liniji[6].

Avtosomalni kromosomi

Kromosom Y in mtDNK sta v rodoslovnih raziskavah razmeroma lahko uporabni, saj sta le malo podvrženi rekombinaciji in sledita strogim dednim vzorcem. Vendar pa kromosom Y in mtDNK vsebujeta manj kot 1% celotnega genoma posameznika. Zato ima njuna uporaba v rodoslovju za posledico resne omejitve pri iskanju prednikov. V petih generacijah lahko po teh dveh metodah določimo samo dva od šestnajstih pra-pra-starih staršev (slika 1). Za boljšo uporabo genetike v rodoslovnih raziskavah je posebej pomembno, da uporabimo še preostale kromosome, kjer najdemo večino genetske zgodovine posameznika.

Na sliki 2 je prikazan primer rekonstrukcije genetskega zapisa prednika z uporabo DNK njegovih živečih potomcev. Imena so v tej predstavitvi izpuščena zaradi varovanja zasebnosti. S kvadrati so predstavljeni moški, s krogi ženske. Črni kvadrati in krogi predstavljajo živeče osebe, ki so prispevale vzorec DNK. V prikazanem primeru je bil haplotip prednika (oseba 1) rekonstruiran na treh lokusih oziroma odsekih kromosoma 20. Haplotip '209-172-298', ki je prikazan v belih pravokotnikih se je ohranil v osmih generacijah te družine. Ker se je to genetsko zaporedje ohranilo pri potomcih dveh mater (oseba A in oseba B) in je edini skupni prednik oseba 1, lahko izključimo vse druge kot vir skupnega haplotipa. Z veliko zanesljivostjo je to genetski zapis (podpis) osebe 1 na kromosomu 20. Ta enostaven primer pokaže kako zelo so v rodoslovju uporabni avtosomalni kromosomi in ne le kromosom Y ter mtDNK. Zelo velike in popolne podatkovne zbirke omenjenega projekta (MGRP) z rodoslovnimi in genetskimi podatki se lahko uporabijo kot referenčni ali primerjalni vzorci, saj lahko posamezen haplotip povežemo s specifičnimi populacijami ali družinami.

Podatkovna zbirka

V treh letih so desettisoči prostovoljcev sodelovali in oddali biološki vzorec in izvod svojega rodovnika. Ti vzorci so pretežno iz ZDA. Vzorčenje je potekalo tudi v Oceaniji, Evropi, Južni Ameriki in Srednjem Vzhodu. MGRP mora najprej zgraditi reprezentativno zbirko soodvisnih genetskih in rodoslovnih podatkov, ki zastopajo različne svetovne populacije. V ta namen je Sorensonovi ustanovi potrebno še nekaj stotisoč vzorcev iz celega sveta. Podatkovna datoteka se bo gradila, dokler ne bodo vse svetovne populacije rodoslovno in genetsko zadostno predstavljene. Z ozirom na zastavljen obseg projekta bo za to potrebnih nekaj let. V tem času se v okviru

rednega programa pričakuje mnogo odkritij in s tem povezanih možnosti za rodoslovne raziskave. Sodelujoči ne bodo v začetni fazi projekta zaradi kriterija zaupnosti dobili nobenih povratnih osebnih informacij. Namesto tega pa bodo imeli dostop do objavljivih delov celotne zbirke, ko bo ta pripravljena.

Slovenija

Sodelovanje z IVZRS je edinstvena priložnost za Slovenijo in za Sorensonovo ustanovo. Za obe strani bo to priložnost dokazovanja pravilnosti znanstvenih konceptov in njihove uporabnosti pri pridobivanju dodatnih spoznanj o rodoslovnem in antropološkem izvoru Slovencev. Sodelujoči zaradi zaupnosti ne bodo dobili povratnih informacij. Namesto tega pa bo nastajajoča Sorensonova podatkovna zbirka dostopna vsem. Zasebne informacije ne bodo objavljene. Dosegljivi podatki pa bodo uporabni v situacijah kot: slepa ulica v rodoslovnih raziskavah, odkritje primerov posvojitve in manjkajočih ali nezanesljivih podatkov. Zaradi zagotavljanja uspeha projekta in kakovosti nastajajoče podatkovne zbirke bodo lahko sodelovali samo tisti, ki imajo dokumentiran svoj rodovnik.

Ryan Swapp bo projekt predstavil na predavanjih in zbiral vzorce 25.11.03. na sestanku Slovenskega rodoslovnega društva. Občasno bo tudi prisoten na njihovih sestankih, ki so dvakrat mesečno. V projektu lahko sodelujejo vsi, ki so starejši od 18 let in predložijo svoj rodovnik v rokopisni ali tiskani obliki ali v računalniški GEDCOM datoteki. Zaželeno je, da sodeluje več članov iste družine. Za sodelovanje zadostuje rodovnik štirih generacij prednikov, dobrodošli pa so še bolj popolni rodovniki. Sodelovanje je prostovoljno in neplačano. Zaupnost je zagotovljena. Sorensonova ustanova bo poskrbela za vso potrebno opremo pri zbiranju vzorcev. Tisti, ki bi o projektu želeli izvedeti več ali bi želeli sodelovati, se lahko obrnejo na:

Ryan Swapp, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana
070-511-383 ali na IVZRS 01-244-1534.
Ryan.Swapp@ivz-rs.si

Informacije o projektu so v angleškem jeziku dostopne tudi na: www.smgf.org

* Ugo Perego, Natalie Myres, Jayne Ekins and Scott Woodward are members of the Sorenson Molecular Genealogy Foundation team. Scott Woodward is also a fulltime professor of Molecular Biology at Brigham Young University, Provo, Utah (USA). Ryan Swapp is a Fulbright Fellow, guest of the IPHRS, and the corresponding author.

1 Mark A. Jobling. 2001. *In the Name of the Father: surnames and genetics.* TRENDS in Genetics. Vol. 17 No. 6: 353-357.

2 Chris Pomery. 2002. *List of Y-Chromosomes Studies Being Undertaken by Family Historians* (http://freepages.genealogy.rootsweb.com/~allpoms/genetics1a.html)

3 Eugen A. Foster, et al., 1998. *Jefferson fathered slave's last child.* Nature. Vol. 396: 27-28.

4 Karl Skorecki, et al. 1997. *Y Chromosomes of Jewish Priests.* Nature. Vol. 385: 32.

5 Peter Gill, et al. 1994. *Identification of the remains of the Romanov family by DNA analysis.* Nature Genetics. Vol. 6:130-135.

6 Ancestry.com. *Native America Signature* (http://www.ancestry.com/dna/nativeamerican.asp)

Kaj pričakujemo od genetskega rodoslovja

Peter Hawlina

Rodoslovci smo si po izobrazbenem profilu močno različni. Genetika je bila morda samo pri redkih izjemah deležna poglobljene pozornosti. Izkušenega genetika pa med kolegi rodoslovci ne poznam. Kljub temu so nas vesti o možnostih, ki jih prinašajo spoznanja na tem znanstvenem področju, zanimale že pred leti. Genetika je bila že večkrat uvrščena med teme, kakršne so nam strokovnjaki predstavljali na predavanjih in v objavah v našem časopisu Drevesa.

Zdaj se nam je prvič ponudila priložnost, da vzorce DNK molekule oddamo v primerjalno analizo.

Ob tem imamo verjetno mnogi med nami določena vprašanja in pričakovanja. Po drugi strani pa bi se v naših evidencah našlo lepo število posebnih situacij, ki bi lahko služile kot študijski primeri.

Ena od naši želja bi lahko bila ugotavljanje podobnosti genetskega zapisa med sorodniki. Ravno to je najbrž glavni razlog, da nam rezultati oddanih vzorcev ne bodo dostopni. Primeri ugotovljenega (tam kjer ga ne pričakujemo) ali izključenega sorodstva (kjer bi moralo biti) bi v določenih primerih lahko imeli nezaželene posledice. Zaradi bojazni, da ne bi bili prizadeti posamezniki, ki v takih primerih največkrat nimajo krivde in tovrstnih dejstev ne slutijo, bo onemogočeno (ali pa vsaj oteženo) dobiti odgovore na vprašanja, ki niso naperjena na razkrivanje prikrivanih situacij.

Primer take radovednosti ponazori naslednja situacija. Srečata se dva človeka, ki sta si bolj podobna kot so si podobni bratje. Živita dovolj daleč narazen, da ni resnih možnosti, da bi bila v bližnjem sorodstvu. Zanimalo bi ju, koliko se njuna podobnost odraža tudi v njunem genetskem zapisu in če se, koliko generacij bi ju ločilo od skupnega prednika. Vprašanje bi se, na kratko, glasilo: kolikšna je korelacija med fizično podobnostjo dveh oseb in njunim genetskim zapisom?

Bolj pogosto si rodoslovci želimo prebiti oviro, na katero skoraj vsakdo prej ali slej naleti pri svoji raziskavi. Sam sem že

Osebi na sliki nimata znanega skupnega prednika, njuna podobnost pa je velika. Sta podobni tudi njuni DNK?

nekajkrat potožil o podobni zagati in obljubil pršut in meh vina tistemu, ki bi našel zapis poroke mojih prastaršev Martina Peruzzija in Frančiške Marolt, ki sta se poročila leta 1871. Takih in podobnih primerov je veliko in vsakomur bi še kako prav prišlo, če bi mu genetske metode pomagale najti izhod iz slepih ulic.

Genetski vzorec je, kot trdi znanost, katerikoli delček, tudi neživi, celo fosilni, človeškega telesa. Nekoč je bila ponekod navada, da so umrlemu človeku odrezali pramen las in ga shranili za spomin. To sem sam doživel v svojem sorodstvu. Tako početje se mi je zdelo odvečno in celo nekoliko neokusno. Zdaj pa se sprašujem, koliko bi bila vredna skrbno urejena zbirka genetskega gradiva naših prednikov.

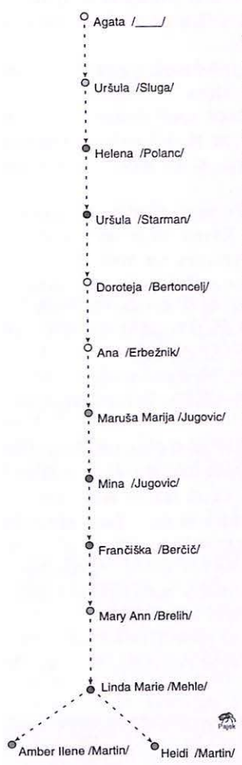

Primer najdaljše izključno ženske verige v referenčni datoteki

Vsak sodelujoči v omenjenem projektu bo moral poleg svojega vzorca DNK oddati tudi svoj rodovnik s tremi generacijami prednikov. Logično bi mi bilo, da bi bilo potrebno oddati ne samo imena, datume in kraje rojstev teh prednikov, temveč tudi njihove biološke vzorce. Zakaj bi sicer bili potrebni podatki o treh ali več generacijah prednikov? To nam bo verjetno razloženo kasneje. Vprašanje tule postavljam zato, ker smo v Sloveniji ravno člani Slovenskega rodoslovnega društva tisti, ki imamo zagotovo največjo zbirko rodoslovno povezanih oseb. Te osebe imamo za povrh večinoma v elektronski obliki. Za vse te osebe sicer nimamo vseh prednikov v treh generacijah. Vseeno pa jih imamo na tisoče. Na tisoče že narejenih rodovnikov!

Za primer vzemimo, da bi v projektu želel sodelovati nekdo, ki svojega rodovnika še nima. Iz izkušenj vemo, da taki navadno nimajo težav s podatki o starših, nekoliko manj s podatki o starih starših, o štirih pradedih in štirih prababicah pa navadno ne vejo dovolj in se morajo po manjkajoče podatke napotiti v arhiv. V arhivu pa morda v enem dnevu ne bodo uspeli najti vsega potrebnega za identifikacijo štirih parov prastaršev. Morda bo treba v arhiv dvakrat, morda arhiv ni več blizu današnjemu kraju bivanja. To omenjam zato, da se ne bi prezrlo vrednote ali koristi, ki je nastala ob našem ljubiteljskem delu. Marsikomu bo prihranjen omenjeni dan ali več v arhivu in verjetno tudi kakšni stroški.

Zbirke s tisoči oseb pa nudijo še več. V Drevesih smo že pisali o programskih orodjih, ki nam iz velikih zbirk izberejo primere po posebnih kriterijih. Objavljali smo npr. primere porok med sorodniki. S posebej pripravljenim vzorcem bi lahko npr. izbirali vse osebe, ki imajo že evidentirane tri generacije prednikov. Naš najbolj uporabljani program te možnosti nima, ima pa jo program Pajek.

Ta program pa v sicer nepregledni množici rodoslovno povezanih oseb lahko izbere še marsikatere druge primere, ki bi lahko prav prišli za študijske namene. Izbere nam osebe z največ evidentiranimi predniki in osebe z največjim številom evidentiranih potomcev. Lahko nam pokaže samo moške ali samo ženske potomce izbranega para. Prav to bi lahko bilo dvakratno uporabljivo. Ker se po ženski liniji mtDNK skoraj ne spreminja, bi ga lahko dokazovali na izbranih primerih ženskih, Y kromosom pa na primerih moških potomcev. Naj za konec ilustriramo prav ta dva primera.

Za ta namen podatke iz rodoslovne datoteke izvozimo v GEDCOM obliki in jo uvozimo v progam Pajek. GEDCOM datoteko včitamo v navadni obliki, z ločenim označevanjem povezav, ki pripadajo moškim (očetom) in ženskam (materam) - (kljukica v izbiri Ore). Nato uporabimo makro moski-pot.mcr za iskanje najdaljše moške in zenskipot.mcr za iskanje najdaljše ženske verige potomcev.

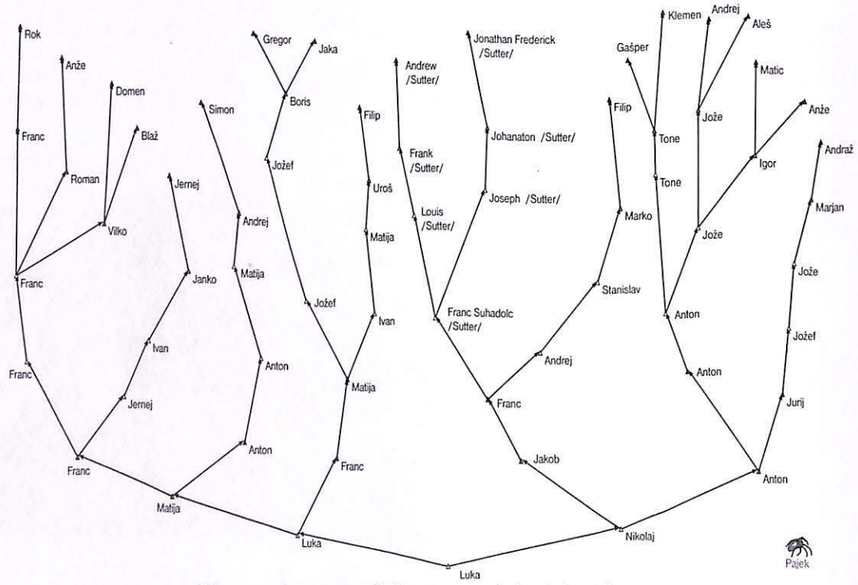

Primer verig samo moških potomcev Luke Suhadolca

Če bi imeli arhiviran genom skrajne prednice in prednika, bi ga lahko primerjali z genomom skrajnih potomcev. Ker ne dvomimo v zanesljivost dokazov genetske metode, bi v primeru razlike spoznali, da je v prikazani verigi nekje napaka. Tako napako v verigi samo ene skrajne potomke v predzadnji generaciji najbrž ne bomo zlahka dokazali, saj najbrž nimamo genetskega gradiva umrlih prednic. Zato poiščimo ženske verige v več vejah. Vse skrajne spodnje osebe (vse so ženske) so enako oddaljene od skupne ženske prednice in če bi se mtDNK pri kateri od njih razlikoval od pričakovanega, lahko z zanesljivostjo ugotovimo, da bo treba naš rodovnik preveriti.

Enako lahko pričakujemo na izbranem primeru moških potomcev.

Kaj lahko se nam zgodi, da bo genetski zapis ovrgel marsikateri rodovnik, pa če je še tako skrbno povzet po matičnih knjigah, ki smo jih do sedaj upoštevali kot najzanesljivejše rodoslovno gradivo.

Strokovno mnenje

Spoštovani,

prebrala sem vaš tekst in mislim, da kar pravilno razmišljate o možnostih uporabe molekularne genetike v rodoslovju. Glede korelacije med fizično podobnostjo in podobnostjo genetskega zapisa je zadeva najpreprostejša pri enojajčnih dvojčkih, ki imajmo popolnoma identičen dedni zapis. Pri bližnjih sorodnikih je odstotek skupnih alelov analiziranih lokusov STR na avtosomalnih kromosomih različen, in sicer med starši in otroci je ta odstotek 50%, med sestrami in brati 25%, pa tudi za ostale sorodstvene odnose(vnuki-stari starši, nečaki-strici oz. tete,...) je ta odstotek znan. Odstotek skupnih alelov je lahko sicer zelo visok, npr. med starši in otroci, vizualna podobnost pa je pogosto precej manjša. Vzrok je v tem, da se lokusi STR dedujejo kodominantno, vizualne lastnosti pa pogosto po dominantno-recesivnem vzorcu dedovanja. Kot dodatno informacijo naj omenim dejstvo, da se večina vizualnih lastnosti deduje poligensko in še ni znano, kateri geni so odgovorni za izgradnjo določene vizualne značilnosti posameznika.

Glede bioloških materialov naših prednikov je ob uporabi las možno analizirati v glavnem le mtDNK. Če bi od današnjih časov, ki so nam razkrili nove možnosti uporabe molekularne genetike v najrazličnejše namene, v prihodnost vse sledeče generacije shranjevale biološki material na primeren način (zmrznjeni madeži krvi, sline,...) bi seveda dala taka zbirka popolnoma jasne odgovore na vsa odprta rodoslovna vprašanja. Predlog za bodoči pristop k rodoslovju: ***za tri generacije bi večinoma že danes lahko zbrali biološki material!***

Dr. Irena Zupanič-Pajnič

Družina v Kranju v luči matičnih knjig

Marjana Žibert

V letu 2003 smo v Gorenjskem muzeju pripravili razstavo Družina v Kranju - Kruh in srce. Časovno je posegla v 17. stoletje (1639), ko najdemo prve zapise v matičnih knjigah župnij Kranj - sv. Kancijan in tovariši ter Preddvor, kamor so do jožefinskih reform spadale vasi v okolici mesta. S posameznimi prerezi se dotakne 18. in 19. stoletja ter 20. do druge svetovne vojne. Razstava in katalog sta vsebinsko ilustrirala »vsebino« matičnih knjig. Na eni strani se ustavlja pri treh mejnikih družinskega življenja - pri poroki, rojstvu in smrti, na drugi strani prikazuje tipične ambiente meščanske, obrtniške, podnajemniške in kmečke družine Razstavo in katalog smo dopolnjevali tudi z drugimi razpoložljivimi viri (urbarji in katastri, popisi prebivalstva, osebni spomini, fotografije in predmeti). Na tem mestu predstavljam rezultate analiz matičnih knjig, ki nam povedo marsikaj o družinskih, sorodstvenih in socialnih razmerjih, ki bodo, upam, zanimiva tudi za rodoslovce.

Poroka

S poroko nastane družina, ki je glavna nosilka človeške reprodukcije in ena od oblik združevanja ljudi. Ženin in nevesta sta si obljubila zvestobo in začela živeti v novem razmerju, ki je zajelo tudi njune starše in sorodnike. Tudi v 20. stoletju se ženini in neveste niso poročali le iz ljubezni, kajti pomembno je bilo še gmotno stanje in ugled, za kar so predvsem skrbeli starši. Poroka je morala ohraniti premoženje in ugled ali pa ga povečati.

Kdaj so se poročali?

Predpustni čas (mesec februar) je bil v preteklosti za poroke najprimernejši. Omembe vredno število parov se je poročilo tudi novembra. Šele v 80-ih letih 19. stoletja se začne oblikovati krivulja, ki je veljala do druge svetovne vojne. Kranjski pari so se tako največ poročali v predpustu (februarja, delno januarja) ter pred adventom (novembra, delno oktobra). Številne poroke so bile tudi meseca maja, sledita september in junij.

Poroke po mesecih - vas 1693 - 1702

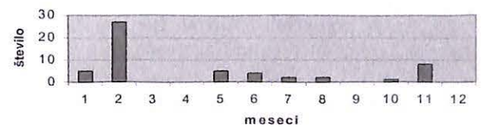

Število porok po mesecih - od konca 19. stol. do II. svet. vojne

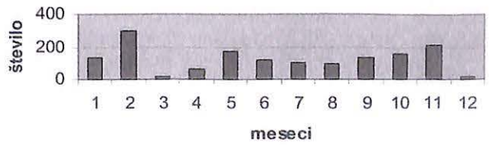

Starost ženinov in nevest ob poroki

Konec 18. stoletja najdemo prve podatke o starosti ženinov in nevest ob poroki. Dobre tri četrtine deklet se je poročilo do 30. leta, 65 % fantov se je prav tako poročilo med 22. in 30. letom. Med obojimi je bilo največ takih, ki so bili stari 26 do 30 let, med nevestami pa tudi precej mlajših, starih od 19 do 21 let.

V desetletju 1816-1825 se je prav tako večina poročila med 22. in 30. letom. Vendar so bili ženini in neveste starejši, ker se je 45 % ženinov poročilo po 30. letu, do 21. leta se je vezalo le 9 % deklet.

Če smo v prejšnjih prerezih ugotavljali, da se je večina deklet poročila v starosti od 19 do 30 let, to še vedno drži, vendar se jih je skoraj 40 % odločilo za poroko med 31. in 40. letom, prav toliko moških se je poročilo med 36. in 50. letom.

Na začetku 20. stoletja se je od 19. do 30. leta omožilo 66 % deklet, precej je bilo starih od 31 do 35 let (14 %). Okoli 60 % ženinov se je poročilo do 30. leta, 35 % pa do 40. leta.

Trideseta leta 20. stoletja so prinesla mlade ženine in neveste. Skoraj 80 % deklet se je poročilo do 30. leta, največ med 22. in 25. letom. Fantje so se ženili med 22. in 30. letom. Kar 42 % jih je bilo iz starostne skupine 26-30 let, 33 % pa iz starostne skupine 22-25 let. Delež ženinov in nevest, ki so bili stari od 31 do 35 let, ostaja isti kot na začetku stoletja.

Starost ženinov (ž) in nevest (n) ob poroki (v odstotkih)

obdobje	1790–1799		1816–1825		1850–1859		1900–1909		1930-1939	
starost	ž	n	ž	n	ž	n	ž	n	ž	n
15–18 let	0	2	1	2	0	3	0	3	0	1
19–21 let	2	25	4	7	1	7	1	15	2	13
22–25 let	27	20	26	32	11	20	24	25	33	38
26–30 let	38	32	24	39	26	26	34	26	42	30
31–35 let	7	7	15	10	17	28	19	14	21	13
36–40 let	11	9	8	9	23	12	16	7	7	4
41–50 let	9	3	13	6	17	5	7	5	3	2
nad 50 let	5	1	9	1	5	0	4	2	2	0

Starostna razlika

Starostna razlika med ženinom in nevesto je bila ob poroki različna. Ob koncu 18. stoletja so prevladovali pari, kjer je bil moški starejši od enega do treh let ali nad deset let. Naslednji prerezi kažejo, da so bili ženini pogosto krepko starejši od nevest. V 20. stoletju se je starostna razlika zmanjšala - fantje so bili ob poroki starejši od enega do šestih let.

Pri tretjini poročenih parov so bile starejše neveste, ki so izbrance največkrat prehitele za enega do treh let.

Od kod so prihajali ženini in neveste?

Na prelomu 17. in 18. stoletja so si mladi iz vasi Rupa, Gorenje, Primskovo, Klanec in Čirče izbirali svoje zakonske partnerje v domači vasi. Drugi zakonski partnerji so prihajali iz okoliških vasi oziroma iz vasi predjožefinske župnije Preddvor (Kokrica, Britof, Ilovka, Predoslje). Ženini iz Tenetiš, Letenic in Srednje Bele so bili že oddaljenejši, iz župnij Naklo in Cerklje že zelo oddaljeni, trije pa so prišli iz Mengša in Štajerske. Mesto Kranj in okoliške vasi niso bile izolirane ena od druge. Avgusta 1668 se je meščan in pek Matija Jenko poročil s Heleno Ušlakar s Klanca, junija 1702 pa se je Matija Pogenz oženil z Elizabeto Košnik s Primskovega.

Tudi v sredini 18. stoletja so bile migracije podobne, le da se je povečalo število vasi, od koder so prihajali. Junija 1751 sta se poročila krznar Jakob Kralj iz Kranja in Marija Golob iz Čirč.

V 70-ih letih 18. stoletja so v kranjsko poročno matično knjigo vpisovali tudi kraje, od koder sta ženin in nevesta prihajala. Redke navedbe krajev govorijo o tem, da je le peščica ženinov prišla tudi iz oddaljenejših krajev (Ljubljana, Novo mesto, okolica Celja, Koroška, Mengeš, Kropa, Tržič). Kranjčani so si življenjske sopotnike iskali v sosednji šmartinski župniji. V zadnjih letih 18. stoletja so se v kranjski župnijski cerkvi poročali pari, kjer niti ženin niti nevesta nista bila Kranjčana, ampak iz sosednjih župnij. Precej je bilo zakonskih parov, kjer je eden izhajal iz mesta, drugi pa iz bližnje vasi.

Tako kot v naslednjih desetletjih se je med letoma 1816 in 1825 v kranjski cerkvi poročilo največ parov s stalnim bivališčem v mestu Kranju. Fantje s Primskovega so imeli zaročenke v sosednjih vaseh in v sosednjih župnijah, iz Gorenj, Rupe in Klanca v domači vasi, Čirčani pa v Kranju. Migracije v vaseh so se iz leta v leto spreminjale, vendar ostajajo na relaciji vas-vas. V mesto so se priženili fantje iz Ljubljane, Škofje Loke in Radovljice, v Gorenje pa sta prišla dva iz Zalega Loga.

V sredini 19. stoletja izstopajo Kranjčani in Kranjčanke, ki so si zakonske tovariše iskali v mestu Kranju. Tudi Primskovljani so se poročali med seboj. Ženini in neveste s Klanca in Čirč si prihodnjih žena in mož niso poiskali le v domači vasi, ampak tudi v Kranju in v župnijah Šenčur, Preddvor in Šmartin.

Tudi čez petdeset let so izstopali pari, ki so živeli v mestu. Fantje in dekleta iz vasi so si izbirali zakonce po istem ključu kot v sredini 19. stoletja. Glavna sprememba pa je v tem, da so v kranjsko župnijo začeli prihajati mladi z Jesenic, iz Radovljice, Tržiča in drugod.

V tridesetih letih so si fantje in dekleta zakonske tovariše iskali v Kranju oziroma v vasi, kjer so prebivali. Ženini in neveste so množično prihajali iz župnije Šenčur, samo ženini pa iz predosljanske in šmartinske župnije. V Kranju so si neveste našle fante iz različnih krajev tedanje Jugoslavije, iz Ljubljane, Dolenjske in Štajerske. Po številu pa zaostajajo ženini iz Tržiča, Zgornjesavske doline, iz Radovljice in Škofje Loke.

Ljubezen ni bila edina ...

Kranjčani in Kranjčanke so pri prelomni življenjski odločitvi, kot je bila poroka, želeli obdržati socialni položaj, ki so ga imeli. V sedemdesetih letih 18. stoletja so peki in mesarji iskali hčere pekov in mesarjev, za ženitev godnim trgovcem je uspelo priti v trgovske družine, prav tako so se ženili čevljarji in zidarji. Krojači in klobučarji so si izbirali neveste, pri katerih pogosto ni napisanega očetovega poklica. Precej parov je bilo označenih z besedo meščan (civis). V vaseh poklicev niso dopisovali, vendar je iz sobesedila razvidno, da so bili to kmetje ali kmečki sinovi in hčere. Nekateri fantje in dekleta, ki so se preselili iz sosednjih župnij, so delali kot hlapci in dekle na kmetijah v okolici Kranja.

Po letu 1815, ko kranjska župnija postane enotna tudi pri vpisih v poročno matično knjigo, opazimo, da so se kmečki ljudje poročali med seboj. Tako kot v mestu so se tudi na vasi med seboj poročali krojači in čevljarji. V mestu so bile številne poroke med deklami in služkinjami ter hlapci in vajenci.

V sredini 19. stoletja, ko močno razslojevanje kmečkega prebivalstva (celi, polkmetje, tretjinski kmetje, kajžarji, hišarji) opazimo tudi v matičnih knjigah, lahko ugotovimo, da so si

kmečki fantje in dekleta življenjske sopotnike poiskali med sebi enakimi. Moški, primerni za ženitev, so se v mestu preživljali z izdelovanjem obleke in obutve ter s kovaštvom in prevozništvom. Za žene pa so si izbrali kajžarske in gostaške hčere, hčere obrtnikov ter dekle in služkinje. Premožne meščanke, lastnice nepremičnin, so se poročale s sebi primernimi, tj. z različnimi posestniki in državnimi uslužbenci.

V desetletju 1900-1909 so si kmečki fantje in dekleta izbirali prihodnje žene in može med sebi enakimi kot pred petdesetimi leti. Ti so sestavljali največjo poklicno skupino. Tej sledijo fantje, ki so bili izučeni za različne obrtne poklice. Največ je bilo med njimi pomočnikov, le-ti so se poročali s služkinjami, ki so delale pri bogatih meščanskih družinah. Precej deklet je bilo izučenih za kuharice. V sedemdesetih letih 19. stoletja se pojavi poklic delavec v zvezi z usnjarsko in mlinarsko industrijo ter železnico. Železniški delavci so se pogosto poročali z bajtarskimi hčerami. Tako kot na sredini 19. stoletja so razpoznavne premožne meščanke, ki so jih imenovali zasebnice in so se poročale s sebi primernimi zaročenci (občinski, državni uslužbenci, trgovci).

V tridesetih letih 20. stoletja je bil Kranj že industrijsko mesto. Župnija Kranj je postala župnija delavskih družin. Dekleta, stara 15, 16 let, so iz okoliških župnij odhajala od doma v tovarne, kjer so našla življenjske sopotnike, ki niso bili le delavci, ampak tudi obrtniki (čevljarji, mizarji, tesarji, zidarji, kovači, ključavničarji) in njihovi pomočniki. V mestu ali okoliških vaseh so si ustvarili domove. V mestu so bile številne šivilje, pletilje, perice in služkinje, ki so bile poročene s tovarniškimi delavci. Prav tako kot v preteklosti zavzemajo v poročnih knjigah opazen delež poroke t. i. zasebnic.

	MESTO		VAS	
	ŽENINI	NEVESTE	ŽENINI	NEVESTE
70. leta 18. stol.	peki mesarji trgovci meščani	hčere pekov hčere mesarjev hčere trgovcev hčere meščanov	kmetje kmečki sinovi	hčere kmetov hčere kmetov
20. leta 19. stol.	krojači hlapci in vajenci	čevljarji dekle in služkinje	kmetje kmečki sinovi	hčere kmetov hčere kmetov
Sredina 19. stol.	krojači čevljarji kovači pomočniki v obrteh državni uslužbenci obrtniki trgovci	hčere kajžarjev hčere gostačev hčere obrtnikov dekle služkinje zasebnice*	celi,1/2, 1/3 kmetje sinovi celih,1/2, 1/3 kmetov kajžarji gostači	hčere kmetov hčere kmetov hčere kajžarjev in gostačev
Začetek 20. stol.	pomočniki v obrteh obrtniki trgovci državni uslužbenci delavci	služkinje in kuharice zasebnice hčere bajtarjev	kmetje kajžarji bajtarji	hčere kmetov hčere kajžarjev in bajtarjev
30. leta 20. stol	tovarniški delavec mali obrtniki pomočniki v obrteh državni uslužbenci tovarniški uslužbenci trgovci	tovarniške delavke šivilje perice služkinje delavke zasebnice hčere trgovcev	bajtarji kajžarji tovarniški delavci kmetje	hčere bajtarjev hčere kajžarjev tovarniške delavke hčere kmetov

*Zasebnice: dobro situirane meščanke, lastnice nepremičnin

Rojstvo

V preteklosti niso spremljali rojstva otroka s takim pričakovanjem, kot ga poznamo danes. Predvsem kmečke ženske so bile zaposlene z delom, od katerega se niso odtrgale za daljši čas niti ob porodu. Umrljivost otrok do drugega leta starosti je bila velika, zato verjetno niso pretiravale pri čustvenemu navezovanju na novorojenca. Tako so se seveda obnašali tudi drugi družinski člani. Meščanske matere so sebi in otroku namenjale več pozornosti. To nam dokazujejo številne fotografije mater in majhnih otrok. Revne matere iz mesta pa so tudi rojstvo svojega otroka izkoristile za zaslužek, ker so odhajale k meščanskim družinam kot dojilje.

Kdaj so se rojevali otroci?

V sredini 17. stoletja se je večina otrok v mestu Kranju rodila v prvih treh mesecih leta. V naslednjih mesecih se je število rojstev znižalo. Maj, junij, julij, avgust in december so si zelo enaki, septembra in oktobra je bilo rojstev manj, november je bil drugi mesec z najvišjim številom rojstev, kar lahko utemeljimo s tem, da februar ni povsem postni mesec in se je pred pustom poročilo veliko parov.

Rojstva po mesecih - vasi 1652 - 1661

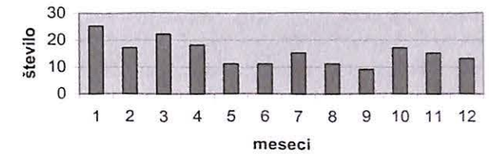

Rojstva po mesecih - mesto 1640 - 1648

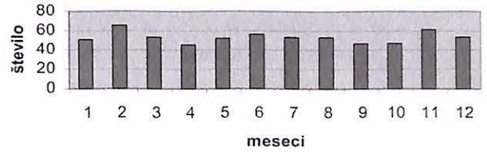

Tudi v vaseh v okolici Kranja se je največ otrok rodilo v prvih treh mesecih leta, največ januarja, kar je posledica večje spolne aktivnosti po veliki noči. Cerkev je v postu, adventu in kvaternih dneh priporočala spolno vzdržnost. Meseca aprila se začne število rojstev zniževati. Verjetno je to posledica težkega kmečkega dela, predvsem košnje, žetve in spravila pridelkov, kar je vplivalo na rodnostne sposobnosti žensk. Najmanj otrok se je rodilo septembra, spočeti pa so bili decembra, med adventom. Rojstva v oktobru in novembru narastejo - otroci so bili spočeti januarja in februarja, ko se je največ parov poročilo, decembra pa je rojstev manj, ker je mesec spočetja marec, ki je postni mesec. Sezonska rojstva lahko označimo kot načrtovanje družine, saj so bili pozni jesenski in zimski meseci ugodnejši za preživetje otroka. Mleko se ni kvarilo, tudi druge hrane je bilo dovolj.

Ko primerjamo nihanja med posameznimi meseci za mesto in vasi, vidimo, da so v mestu odstopanja med meseci manjša kot v vaseh.

Desetletje 1750-1759 je ob primerjavi mesta in vasi zelo podobno. Ponovno se je največ otrok rodilo v prvih treh mesecih in še meseca oktobra, najmanj pa junija, julija in decembra. Razlika je le v tem, da so bila odstopanja med posameznimi meseci v vaseh večja, medtem ko je bila ta razlika v mestu manjša.

Rojstva po mesecih: mesto in vasi 1750 - 1759

V prvem desetletju 19. stoletja lahko potrdimo, da največji delež novorojencev tako v mestu kot v vaseh pripada prvim trem mesecem leta. Ti otroci so bili spočeti po veliki noči oz. v poznih pomladanskih mesecih, ko ženske še niso bile obremenjene s težkim kmečkim delom. V mestu se v drugih mesecih številke le neznatno nižajo in višajo, medtem ko se na vasi od aprila do septembra še nižajo in se v zadnjih treh mesecih leta dvignejo.

Rojstva v posameznem obdobju leta 1850 - 1859 (mesto)

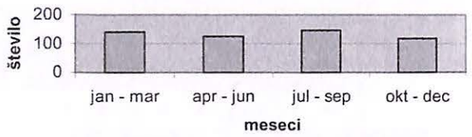

Rojstva v posameznem obdobju leta - 1850 - 1859 (vasi)

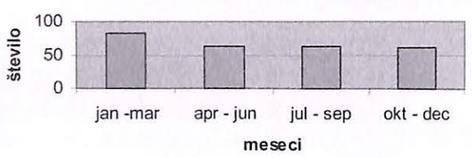

To je značilno tudi za sredino 19. stoletja.

Od sedemdesetih let 19. stoletja do druge svetovne vojne so rojstva za mesto in vas po mesecih porazdeljena tako: januarja se je rodilo največ otrok, februarja najmanj, marca se število zviša, aprila in maja zniža, sledijo trije rodovitni meseci (maj, junij, julij), ki se po skupnem številu novorojenčkov enačijo s prvimi tremi meseci leta, september in oktober sta »slabša« meseca, november je rodoviten, december nekoliko manj.

Število rojstev po mesecih - od konca 19. stol. do II. svet. vojne

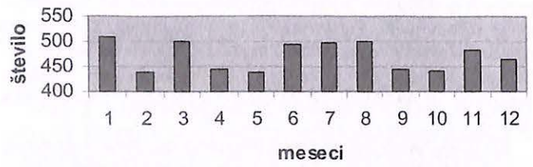

Krstni botri

H krstu so ga nesli botri, nikoli starši, ki so botre različno izbirali. Navadno so izbrali od dva do štiri zakonske pare, ki so se menjavali ob rojstvih otrok. V družini Matije Engelmana se je med letoma 1658 in 1666 rodilo pet otrok. Za dva botra in enega namestnika so izbirali med zakonci Ano in Primožem Popalom, Marino in Gregorjem Vidmarjem ter med Jero Sortingarin in Jakobom Killerjem. Podobnim primerom sledimo v 18. in 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja, ko sta otroka nesla h krstu dva botra, ponekod tudi dva namestnika. Pet otrok posestnika Mihaela Krča iz Gorenj so nosili h krstu zakonci in posestniki Janez in Marija Zupan, Janez in Katarina Ješe in posestnikov sin Anton Dolhar.

Posestnik Janez Krč iz Klanca je za vsakega novorojenca izbral druge botre. Kot posestnik ni izbral sebi enakih, ampak zakonca iz kranjske trgovske in obrtniške družine, mesarja, gostilničarko in hotelirja. Botre in botrice iz mesta so nosile h krstu tudi vaške novorojence v prejšnjih stoletjih, kar potrjujejo vpisi v krstne knjige župnije Preddvor. Pred njihovim imenom in priimkom so dopisali gospod, gospa ali kranjski meščan.

Meščani so izbirali botre med sebi enakimi. Seveda pa so bili nekateri posamezniki in posameznice zelo iskani za botrstvo, ker se njihova imena pogosto ponavljajo. Na prelomu 19. in 20. stoletja in pozneje so h krstu nosili tudi sorodniki. Starši socialno šibkejših družin (podnajemniki) so za krstne botre izbrali svoje delodajalce - obrtnike in trgovce in njihove soproge.

Imena otrok

	MOŠKA IMENA		ŽENSKA IMENA	
	MESTO	VAS	MESTO	VAS
Sredina 17. stol.	Janez Jurij Matija Matej Lovrenc	Gregor Jurij Jakob Matija Martin	Marina Margareta Magdalena Helena Gertruda	Marina Helena Margareta Agnes Elizabeta
Začetek 18. stol.	Janez Frančišek Jožef Jurij Andrej	Jurij Matija Jakob Gregor Jernej	Marija Marija - Ana Uršula Katarina Elizabeta	Marija Uršula Jera Elizabeta Neža
Sredina 18. stol.	Matej Frančišek dvojna imena (Frančišek-Jožef...)	Matej Anton Janez	Marija Helena Jerica dvojna imena (Marija -Elizabeta, Katarina, Doroteja)	Marija Jera Helena Uršula Elizabeta
Začetek 19. stol.	Janez Anton Jožef Jurij Jakob	Janez Jožef Andrej Valentin	Marija Frančiška Katarina Neža Margareta	Marija Elizabeta Jerica
Sredina 19. stol.	Janez Franc Jožef	Janez Franc Jožef Valentin	Marija Frančiška (Johana)	Marija Neža Katarina modni imeni: Marjana, Mina
Začetek 20. stol.	Janez Anton Jožef Franc	Franc Janez Anton Jožef	Marija Ana dvojna in trojna imena	Marija Ana Frančiška
30. leta 20. stol.	glede na število rojstev ni izstopajočih imen	Franc Janez Jožef Anton	glede na število rojstev ni izstopajočih imen	Marija Ana Frančiška

Kranjčani in okoličani so v preteklosti svojim novorojencem in novorojenkam izbirali bolj ali manj različna imena. Bolj ko se vračamo v preteklost, manj različnih imen najdemo. Krstne knjige govorijo o tem, da se z izbiro imena otroku niso obremenjevali. Dan otrokovega rojstva je bil merilo za ime, ker so ga poimenovali po bližnjem godu svetnika ali svetnice. Pomembno je bilo, da je svetnik godoval po otrokovem rojstnem dnevu, ker v nasprotnem primeru ne bi bil deležen svetnikove naklonjenosti. V 19. in 20. stoletju so prvorojence poimenovali tudi po očetu. Večkrat se je tudi zgodilo, da se je v družini rodilo več otrok (dva ali več) z enakim imenom – prvi je umrl, zato je drugi dobil njegovo ime.

Nezakonski otroci

V najstarejših krstnih knjigah najdemo redke zapise krstov nezakonskih otrok. Njihovi vpisi so ponavadi pomanjkljivi. Sprva so vpisovali očetov priimek in ime ter ime matere, ki je bila v razmerju do otrokovega očeta priležnica. V drugi polovici 18. stoletja pa so vpisovali priimek in ime matere ter njen stan, to se je obdržalo do 20. stoletja.

Do 18. stoletja je bilo nezakonskih okoli 1,5 % vseh rojenih otrok. V prvi polovici 19. stoletja je bil skupni delež nezakonskih otrok v Kranju in okolici nekaj nad 3 %, v drugi polovici stoletja pa se približa 6 %. Od preloma 19. in 20. stoletja do druge svetovne vojne se je gibal okrog 7 %, na vasi je bil nekaj desetink višji. Precej nezakonskih otrok je umrlo kmalu po rojstvu, ker so njihove matere živele v slabih življenjskih razmerah. To so bile predvsem dekle, služkinje, sobarice, kuharice, delavke, v vaseh pa tudi hčere gruntarjev, kočarjev in gostačev. Pogosto so bili botri nezakonskih otrok znani meščani in obrtniki, kar da slutiti, da so bili tudi očetje. V mestu so z njimi večkrat živele matere ali bližnje sorodnice.

Smrt

Našo zgodbo o družini, ki smo jo zasnovali na mejnikih človekovega življenja, končujemo z zadnjim mejnikom - s smrtjo. Življenjska pot posameznika, ki se je začela pod domačo streho, se je v preteklosti in tudi še v prvi polovici 20. stoletja končala prav tam. To potrjujejo tudi opombe iz Statusa animarum: *»Veliko let v Kranju gostovala, malo pred smrtjo domu pripeljana. - Marija, kmečka hči iz Primskovega, 1807-1887.* Le nesreče in morebitna zdravljenja v bolnišnici po prvi svetovni vojni so to preprečila.

Kdaj so umirali?

Smrti so bile skozi vse leto neenakomerno porazdeljene. Odstopanja med posameznimi meseci so bila velika. Vendar že na začetku 18. stoletja opazimo manj smrti v mesecih maj, junij, julij in november, kar pride do izraza v 19. stoletju. Neenakomerne porazdelitve smrti imajo vzrok v številnih epidemijah in nalezljivih boleznih. Tako je v letu 1855 (avgust, september) v Kranju in okolici kosila kolera, kar je povečalo število smrti v omenjenih mesecih v desetletju 1850-1859.

Število umrlih po mesecih - mesto in vas 1850 - 1859

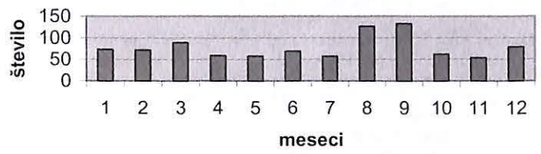

Od osemdesetih let 19. stoletja do druge svetovne vojne se je ustalila krivulja, ki kaže naslednje: umrljivost je bila največja v zimskih mesecih – januarja, februarja, marca in decembra. Od aprila do julija se je strmo znižala in avgusta dosegla nov višek.

SLOVENSKO RODOSLOVNO DRUŠTVO
http://genealogy.ijp.si/
http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm
DREVESA Časopis slovenskega rodoslovnega društva

Število smrti po mesecih - od konca 19. stol. do II. svet. vojne

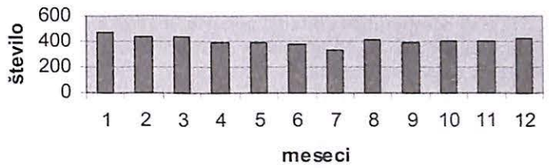

Starost ob smrti

V drugi polovici 17. stoletja so vpisi starosti v mrliške knjige zelo približni. Pogosto so jih zaokrožili. V mrliški knjigi župnije Preddvor so bili konec 17. stoletja ljudje ob smrti stari 30, 40, 50 ... let, umrlih otrok pa sploh niso vpisovali.

Do sredine 18. stoletja je bila tako v mestu kot v vaseh največja umrljivost v starostni skupini do 15 let, ki je dosegla tudi 50 do 60 %. Okoli 30 % jih je umrlo v starostni skupini nad 51 let, drugi pa med šestnajstim in petdesetim letom. Do občutnega padca smrti otrok pride v desetletju 1900-1909, ko so dosegle 30 % delež. Enaki deleži so se obdržali v naslednjih dveh desetletjih, medtem ko se je v tridesetih letih delež umrlih otrok v mestu gibal pod 20 %, medtem ko je v vaseh dosegal tudi še 30 % delež.

Smrtnost po starostnih skupinah v desetletju 1900-1909 (v odstotkih)

	do 15 let	od 16 do 50 let	nad 51 let
1900	39	13	48
1901	40	21	39
1902	39	20	41
1903	37	20	43
1904	40	40	20
1905	**29**	27	44
1906	69	26	45
1907	**31**	14	55
1908	**31**	18	51
1909	**49**	21	30

Število umrlih glede na starost - vas 1750 - 1759

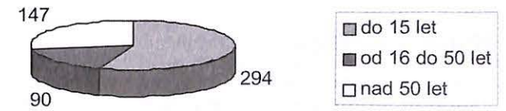

Prav zaradi visoke umrljivosti otrok je bila povprečna starost nizka. V 18. stoletju ni dosegla 30 let, medtem ko se je v 19. stoletju dvignila nad 35 let. Če pa ne upoštevamo smrtnosti otrok, je povprečna življenjska doba na začetku 20. stoletja znašala okoli 55 let, po letu 1925 pa 60 let.

Vzroki smrti

V osemdesetih letih 18. stoletja so duhovniki začeli redno vpisovati vzroke smrti, seveda v mejah svojih zmožnosti, saj mnogih bolezni še niso prepoznali niti v medicini. Do leta 1800 se kot najpogostejši vzrok navajali izraz *Gewöhnlich* (običajno, navadno), kar so smatrali za smrt brez posebnega vzroka. Pri

umrlih otrocih so največkrat napisali izraz *Fraiss*, kar je pomenilo, da je otrok ugasnil zaradi vročinskih krčev.

V vseh desetletjih sta bila najpogostejša vzroka smrti tuberkuloza in pljučnica. V odstotkih je to pomenilo 5- do 22-odstotni delež vseh umrlih v desetletju. V vseh desetletjih se pojavljajo koze in griža. Epidemija koz je razsajala med letoma 1790 in 1799 (14 %), po letu 1819 pa se število smrti zaradi koz zelo zniža. Za grižo nikoli ni umrlo več kot 10 % Kranjčanov. V 19. stoletju je v slovenskih deželah večkrat razsajala kolera, v Kranju in okolici v letih 1855 - 1857 (9 %) in leta 1860 (1 %). Za tifusom so ljudje umirali v desetletju od 1840 do 1849, največ pa jih je za to nalezljivo boleznijo umrlo v šestdesetih letih 19. stoletja. Med letoma 1850 in 1859 so otroci umirali za davico, ošpice pa so se pojavljale ves čas od leta 1810 dalje. Zelo malo jih je umrlo za kapjo in za nesrečami, med katerimi so bile najpogostejše utopitve. V Kokri in Savi je utonilo tudi precej otrok.

Od osemdesetih let 19. stoletja do druge svetovne vojne se vzroki za smrt ljudi, starih nad 15 let, povezujejo z različnimi pljučnimi boleznimi (tuberkuloza, jetika, pljučnica ...). Kot vzroki so navedeni še: srčna kap, mrtvoudnost, črevesni katar, rak, srčna napaka, vodenica, sušica, vročica, vnetje možganske mrene, starostna oslabelost. Vsako leto sta ena ali dve osebi umrli zaradi nesreče ali so sta si življenje vzeli sami. Skoraj vsako leto sta umrli ena ali dve porodnici.

Umiranje otrok

Smrtnost otrok je bila velika.

Nekateri otroci so se rojevali zelo slabotni, tako da starši niso vedeli, ali bodo preživeli. Pričevanja govorijo o tem, da so prižgali svečo, ki je gorela tudi več mesecev. Čakali so, kaj se bo zgodilo: ali bo otrok preživel ali umrl.

V 18. in 19. stoletju jih je večina umrla po dopolnjenem prvem letu starosti, medtem ko so otroci v prvi polovici 20. stoletja umirali med šestim in dvanajstim mesecem. Vzroki so bili različni: od težkega poroda, zaradi katerega si dojenček ni opomogel, do božjasti, krčev ter različnih oslabelosti in šibkosti zaradi prirojenih napak. Omenjene bolezni so se pojavljale tudi pri starejših otrocih, ki so pogosteje umirali zaradi nalezljivih otroških bolezni (ošpice, škrlatinka, davica, oslovski kašelj). Nekaj otrok je tudi utonilo.

To je bilo značilno za mesto in okoliške vasi.

Namesto zaključka

Pisati in govoriti o družini je na prvi pogled zelo preprosto - v družini preživimo večino življenja. Kljub temu, da o družinskem življenju veliko vemo iz lastnih izkušenj, zelo pogosto prebiramo časopisne stolpce o velikih družinah, o družinah, ki jih je doletela nesreča, o družinah, ki s svojim načinom življenja izstopajo. Zanimivi so tudi statistični podatki, ki jih občasno objavljajo revije in časopisi. Seveda zelo radi prisluhnemo zgodbam naših babic in dedov, ki se vračajo še nazaj k svojim staršem in prastaršem. Pripovedovanja nas navdajajo z različnimi občutki - na eni strani z idilo, na drugi s predstavami o težkem življenju. Nehote si ustvarimo predstave, v katerih so tudi stereotipi: «Otroci so zgodaj odhajali od doma v službe ali šole. Zgodaj so se morali poročiti, neveste so bile še najstnice. Starši so imeli kopico otrok, ki so jih težko preživljali.Veliko so bolehali. Precej jih je tudi umrlo. Matere so skrbele za otroke in gospodinjstvo. Očetje so služili denar...«

Zgornje trditve seveda lahko potrdimo ali ovržemo na osnovi različnih virov, ki pa še zdaleč niso le strogo zgodovinski, ampak v sebi skrivajo podatke, ki so zanimivi za etnologe, sociologe, antropologe oziroma so interdisciplinarne narave. Seveda pa vsakdanje življenje, nepolitični in »neveliki« dogodki zgodovinarjev do nedavnega (80. leta 20. stoletja) niso zanimali, »ker je bil med njimi dolgo časa zakoreninjen stereotip o trivialnosti, bizarnosti in celo banalnosti vsakdanjega življenja, ki zavoljo tega pač ni bilo vredno raziskovalnega napora »resnih« zgodovinarjev.«[1]

Teoretični in metodološki pristop je pri raziskavah, ki so v prvi vrsti označene kot zgodovinske odvisen od narave zgodovinskih virov, odločujoč pa je tudi raziskovalčev subjektivni nagib. Pri tokratnem raziskovanju družine v Kranju sem v prvi vrsti uporabljala cerkvene matične knjige[2], za katere lahko rečemo, da so posebne vrste vir. V njih je prostor za bogate meščane in gruntarje, za obrtnike in trgovce, za sobarice in hlapce, za kajžarje in gostače, za vdove in nezakonske otroke..., skratka za vsakega posameznika, ki se je rodil na območju župnije Kranj, se tu poročil ali umrl in bil tu pokopan. Listanje po starih rumenkastih knjigah z nepreglednimi stolpci rojenih, poročenih in umrlih lahko vzbudi zanimanje za iskanje lastnega roda, seveda če le najdeš svoj priimek. Vendar pa nam tudi ti zapisi povedo marsikaj o naši preteklosti, če smo le pripravljeni na dolgotrajno izpisovanje podatkov ali vnašanje v računalnik ter njihovo obdelavo, ki običajno prinese divergentna in spreminjajoča se števila. Ta dobijo smisel, ko jih zasledujemo daljše časovno obdobje in jih teritorialno primerjamo.

Uporabljene matične knjige

Nadškofijski arhiv Ljubljana: župnija Kranj - sv. Kancijan in tovariši

Rojstne matične knjige (RMK): 1639-1651,1652-1676, 1684-1703, 1703-1722, 1749-1771, 1798-1805, 1815-1818, 1818-1828, 1842-1866; indeks 1640-1842

za vasi: 1647-1671, 1680-1736, 1749-1771;

Poročne matične knjige (PMK): 1771-1812, 1850-1877

za vasi: župnija Preddvor: 1678-1742, 1743-1771

Mrliške matične knjige (MMK): 1681-1733, 1771-1814, 1843-1853, 1854-1877

za vasi: 1787-1812; župnija Preddvor: 1685-1728, 1729-1755, 1756-1771

Status animarum: 1756-1904, 1788-1905

Matični urad Kranj: župnija Kranj - sv. Kancijan in tovariši

RMK: 1896-1924, 1924-1941

PMK: 1878-1919, 1920-1936, 1937-1941

MMK: 1877-1905, 1905-1935, 1936-1941

[1] Andrej Studen: Pedenarca,ksel, kelnerca, žnidar, Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869-1910, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1993, str.3

[2] Matične knjige so se, podobno kot v večini evropskih dežel, tudi pri nas pojavile v 15. stoletju. Tridentinski koncil (1545-1563) pa je uvedel obvezno vodenje krstne in poročne matične knjige. Mrliške knjige so bile predpisane od leta 1614 dalje. Z državno zakonodajo Jožefa II. in Marije Terezije je bilo vpisovanje v matične knjige obvezno in zaupano župnijskim upraviteljem. Za župnijo Kranj - sv. Kancijan in tovariši, ki je do jožefinskih reform obsegala le mesto, sega najstarejši zapis v rojstno matično knjigo v leto 1639, najstarejši zapisi v mrliški knjigi so iz leta 1681, medtem ko so poroke začeli beležiti v letu 1715.

Nesojeni graditelji ceste od Tacna do Smlednika iz leta 1721

Jurij Šilc

Prolog: Ena od pomembni poti med Ljubljano in Koroško je vodila od savskega broda pri Tacnu v kokriško dolino in po njej naprej na Koroško. Kdaj je nastala tu prva cesta je težko določiti, a najbrž so imeli tu svojo pot že Rimljani. Iz zgodovinskih virov je znano, da so 1541 poslanci kranjske dežele na skupnem zboru avstrijskih dednih dežel v Linzu predložili kralju Ferdinandu prošnjo, naj da zgraditi cesto skozi Kokro. Vendar je morala bili ta pot v začetku 18. stoletja v kaj klavrnem stanju in je klicala po popravilu. O tem piše 1895 Vladimir Levec v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko naslednje: *»Leta 1721 so stanovi naložili popravilo ceste od broda pri Tacnu do Vokla Frančišku Benediktu Dinzlu, a se tega dela ni mogel lotiti ker je bil tačas izvoljen za poslanca deženih stanov. Zato so stanovi izročili to delo s patentom z dne 6. avgusta 1721 Ivanu Adamu baronu Flödnigu. Tlako pri tem delu naj opravijo predvsem podložiki iz smledniške, šmarske in vodiške župnije ter podložniki komende sv. Petra, in sicer od broda pri Tacnu do smledniškega gradu oni iz vasi: Smlednik, Dragočajna, Trboje, Hraše, Zapoge, Zgornje Pirniče, Spodnje Pirniče in Tacen; od smledniškega gradu v Kokro pa oni iz vasi: Dragočajna, Trboje, Luže, Olševek, Tupaliče, Hotemaže, Srednja vas, Visoko, Voglje, Šenčur, Hrastje, Prebačevo in Vokle. Baron Flödnik se je že hotel lotiti dela in je že prosil stanove naj mu pošljejo posebnega sla, da napove tlako in pomočnika, ki bo tlako nadziral in vodil v odsotnosti barona. Zahteval je tudi osem krampov, dvanajst lopat, deset motik, dvoje velikih kladiv in 100 goldinarjev za nujne potrebščine. A dela tudi baron Flödnik ni začel, zakaj deželni stanovi so mu z odlokom z dne 28. avgusta 1721 zapovedali, naj neha s pripravami in naj tlačane, ki so bili namenjeni za popravilo te ceste, nemudoma pošlje h glavni cesti, ki je bolj potrebna popravila.«*

Podložniki gospostva Smlednik iz domače župnije v začetku 18. stoletja

V dveh prispevkih, objavljenih v Drevesih - in sicer *Rekonstrukcija statusa animarum župnije Šmartno pod Šmarno goro za leto 1754* (december 2001) ter *Popis duš v župniji Vodice za časa cesarice Marije Terezije* (junij 2003) - je bil predstavljen popis prebivalstva v sredini 18. stoletja v dveh od treh župnij, ki obsegajo podšmarnogorske vasi. Ostala nam je še župnija Smlednik. Popis za smledniško župnijo iz leta 1754 je v pripravi za eno od naslednjih številk. Tokrat pa želim poseči še za nekaj desetletij nazaj. Uvodna zgodba me je napeljala k misli, da verjetno obstaja v zapuščini smledniškega gospostva tudi gradivo, ki se nanaša na dogodke v zvezi s pripravami na gradnjo omenjene ceste.

V arhivu smledniškega gospostva (Arhiv Republike Slovenije, AS 777) se je ohranil seznam podložnikov gospostva Smlednik iz župnije Sv. Urha v Smledniku, ki bi morali leta 1721 opravljati tlako na odseku ceste od broda pri Tacnu do smledniškega gradu. Iz seznama se vidi, da je imelo smledniško gospostvo v domači župniji rustikalne posesti v obsegu 141 hub, podložnih pa je imelo tudi 80 kajž. Ta seznam je dragocen tudi iz rodoslovnega vidika. Seveda še zdaleč ne zajema vseh hišnih gospodarjev v župniji, a so bili tu podložniki barona Flödnika le v večini.

Smlednik	
Jernej Arnež	kajža
Jurij Bačnik	kajža
Lenart Bačnik	kajža
Matija Bergant	tretjina kmetije
Štefan Bizjak	cela kmetija
Jurij Burgar	kajža
Gregor Cvek	kajža
Miha Dolhar	kajža
Ožbolt Jamnik	cela kmetija
Janez Jerala	tretjina kmetije
Jakob Jereb	tretjina kmetije
Jakob Jereb	kajža
Matija Konjar	cela kmetija
Anton Kopač	tretjina kmetije
Janez Kopač	kajža
Jožef Kopač	tri četrtine kmetije
Jožef Kozjek	tretjina kmetije
Matej Kragulj	kajža
Matija Maček	tretjina kmetije
Matija Merjasec	kajža
Matija Polanc	tretjina kmetije
Tilen Punčah	tretjina kmetije
Avguštin Ravnikar	kajža
Andrej Sonce	tretjina kmetije
Jožef Strojan	kajža
Jožef Štern	tretjina kmetije
Urban Terbol	kajža
Jakob Tomel	tretjina kmetije
Jernej Tršan	tretjina kmetije
Jurij Vrhovnik	kajža
Aleš Zorman	kajža

Valburga	
Janez Bačnik	tretjina kmetije
Pavle Bajt	kajža
Valentin Bonča	tretjina kmetije
Jurij Božič	tretjina kmetije
Andrej Čamer	tretjina kmetije
Luka Dermastija	kajža
Luka Durhenbalt	cela kmetija
Anton Grajzer	tretjina kmetije
Miha Govekar	tretjina kmetije
Blaž Jenko	tretjina kmetije
Matija Jerala	pol kmetije
Matija Jeras	cela kmetija
Andrej Knific	kajža
Jožef Knific	polovična kmetije
Matija Koderman	tretjina kmetije
Aleš Kolče	tretjina kmetije
Pavel Kolče	kajža
Valentin Konjar	pol kmetije
Gregor Kosmač	kajža
Jurij Košaben	tretjina kmetije
Anton Kozel	pol kmetije
Janez Maček	tretjina kmetije
Jakob Martinec	tretjina kmetije
Anton Mohorič	tretjina kmetije
Jožef Nahtigal	tretjina kmetije
Luka Pregelj	tretjina kmetije
Gašper Rant	kajža
Martin Rudolf	kajža
Matej Skok	tretjina kmetije
Ožbolt Slapar	tretjina kmetije
Janez Stopar	tretjina kmetije
Tomaž Traven	tretjina kmetije
Matija Zajc	šestina kmetije
Urban Zajc	tretjina kmetije
Luka Zore	tretjina kmetije
Dragočajna	
Ahac Biček	kajža
Urban Čadež	cela kmetija
Jurij Janihar	cela kmetija
Jurij Janihar	tretjina kmetije
Jurij Kopač	kajža
Boštjan Leben	tretjina kmetije
Jurij Rahne	pol kmetije
Tomaž Rahne	pol kmetije
Janez Rak	cela kmetija
Luka Stare	cela kmetija
Primož Zor	cela kmetija
Primož Žerovnik	tri četrtine kmetije
Moše	
Jožef Bizjak	cela kmetija
Tomaž Bonča	cela kmetija
Boštjan Cajhen	tretjina kmetije
Matija Čebašek	cela kmetija
Urban Čebašek	tretjina kmetije
Jakob Govekar	pol kmetije
Luka Jeriša	cela kmetija
Jurij Juvan	cela kmetija
Matej Ovijač	cela kmetija
Matej Ovijač	cela kmetija
Tomaž Rak	cela kmetija
Matej Rozman	kajža
Matej Šimnovec	cela kmetija

Vid Šušnik	cela kmetija
Janez Zmrzlikar	dve tretjini kmetije
Janez Zore	cela kmetija
Luka Žerovnik	cela kmetija
Marko Žerovnik	cela kmetija

Trboje

Martin Bizjak	tri četrtine kmetije
Matej Bizjak	cela kmetija
Miha Bogataj	kajža
Tomaž Budina	kajža
Luka Burgar	tretjina kmetije
Pavle Burgar	cela kmetija
Gregor Čebašek	cela kmetija
Jakob Čebašek	cela kmetija
Janez Eržen	tretjina kmetije
Martin Govekar	kajža
Nikolaj Jenko	dvojna kmetija
Jernej Jeraj	cela kmetija
Matej Jeraj	cela kmetija
Matija Jeršin	cela in tretjina kmetije
Franc Juvan	cela kmetija
Jurij Knific	cela kmetija
Lovrenc Knific	kajža
Miha Knific	cela kmetija
Janez Kočar	cela kmetija
Blaž Košenina	kajža
Andrej Košir	kajža
Peter Košir	cela kmetija
Lucija Lakner	tretjina kmetije
Janez Lepnar	kajža
Urban Logar	cela kmetija
Janez Novak	kajža
Anton Pavlin	cela kmetija
Blaž Pavlin	kajža
Gašper Pavlin	cela kmetija
Jera Pavlin	cela kmetija
Urban Pavlin	kajža
Špela Perk	kajža
Jožef Pirc	tretjina kmetije
Boštjan Stare	cela kmetija
Boštjan Stare	cela kmetija
Janez Šešun	cela kmetija
Janez Šešun	kajža
Primož Šešun	cela kmetija
Matej Špenko	tretjina kmetije
Jožef Štern	cela kmetija
Jožef Štern	cela kmetija
Jurij Šušteršič	cela kmetija
Pavle Vadnal	kajža
Matej Ves	tretjina kmetije
Tomaž Ves	cela kmetija
Janez Vrhovnik	cela kmetija
Lenart Zlate	cela kmetija
Miha Zlatec	kajža
Ožbolt Zorman	cela kmetija
Tomaž Zorman	tretjina kmetije
Gašper Zupan	kajža
Helena Zupan	kajža
Jernej Zupan	kajža
Matija Zupan	cela kmetija
Matija Zupan	kajža
Pavle Zupan	cela kmetija
Luka Žumer	cela in četrtina kmetije

Hraše

Boštjan Bačnik	tretjina kmetije
Janez Barle	kajža
Aleš Božič	tretjina kmetije
Miha Božič	tretjina kmetije
Simon Božič	tretjina kmetije
Luka Brecelj	pol kmetije
Tomaž Brecelj	tretjina kmetije
Luka Burgar	cela in tri četrtine kmetije
Andrej Čižman	tretjina kmetije
Jožef Gosar	pol kmetije
Miha Hočevar	tretjina kmetije
Jurij Jenko	pol kmetije
Martin Jenko	cela kmetija
Tomaž Jenko	kajža
Aleš Jerala	cela kmetija
Urban Jerala	pol kmetije
Jernej Jeras	tretjina kmetije
Janez Jereb	tretjina kmetije
Ožbolt Jereb	cela kmetija
Pavle Kozjek	tretjina kmetije
Jurij Krt	kajža
Martin Lencele	kajža
Jernej Mencel	cela kmetija
Andrej Narobe	tretjina kmetije
Urban Ovijač	cela kmetija
Matija Rak	tretjina kmetije
Miha Rak	cela kmetija
Miha Rak	cela kmetija
Luka Rozman	tretjina kmetije
Boštjan Stenovec	pol kmetije
Aleš Štern	pol kmetije
Gregor Tercel	tretjina kmetije
Jurij Tercel	tretjina kmetije
Urh Tršan	tretjina kmetije
Matija Zore	tretjina kmetije

Zapoge

Gregor Bohinc	pol kmetije
Miha Burgar	pol kmetije
Jurij Čebašek	dve tretjini kmetije
Jurij Drešar	kajža
Jožef Hočevar	pol kmetije
Urban Hočevar	cela kmetija
Jurij Hubad	pol kmetije
Luka Hubad	pol kmetije
Urh Hubad	kajža
Pavle Jerman	kajža
Tomaž Jerman	pol kmetije
Peter Juvan	pol kmetije
Aleš Klinc	kajža
Aleš Knez	tretjina kmetije
Jakob Kolenc	kajža
Jožef Kosmač	cela kmetija
Janez Krumpestar	kajža
Jožef Lavrič	pol kmetije
Valentin Nahtigal	tretjina kmetije
Miha Osel	kajža
Jožef Pipan	kajža
Jurij Pipan	kajža
Boštjan Presek	pol kmetije
Jurij Ravnikar	pol kmetije
Tomaž Štern	cela kmetija
Ožbolt Traven	kajža

Zgornje Pirniče

Aleš Bačnik	tretjina kmetije
Gašper Burgar	cela kmetija
Luka Burgar	kajža
Gregor Čebašek	cela kmetija
Jurij Černe	kajža
Jakob Dermastija	cela kmetija
Matej Dornik	tretjina kmetije
Miha Forča	pol kmetije
Jožef Gregorič	tretjina kmetije
Jernej Hubad	dve tretjini kmetije
Tomaž Jan	kajža
Jurij Janša	cela kmetija
Jernej Jarc	tri četrtine kmetije
Gregor Jenko	pol kmetije
Andrej Juvan	cela kmetija
Gregor Karun	kajža
Jurij Karun	tretjina kmetije
Gašper Knez	kajža
Janez Knez	kajža
Matija Kopač	tretjina kmetije
Jurij Kosec	kajža
Jurij Lenartič	kajža
Urban Mejač	poldruga kmetija
Andrej Petač	kajža
Matija Polanc	kajža
Matija Prek	kajža
Matija Presek	tretjina kmetije
Matej Režek	kajža
Jakob Stenovec	pol kmetije
Martin Stramšek	kajža
Aleš Tršan	cela kmetija
Matija Tršan	cela kmetija
Tomaž Tršan	kajža
Jožef Zajc	kajža
Janež Zamen	četrtina kmetije
Jurij Zamen	tri četrtine kmetije
Martin Zamujen	kajža
Andrej Zore	četrtina kmetije
Jakob Zrimšek	kajža

Spodnje Pirniče

Jakob Aljaž	pol kmetija
Janez Aljaž	cela kmetija
Lovrenc Bačnik	tretjina kmetije
Martin Bačnik	kajža
Urban Bačnik	pol kmetije
Andrej Brecelj	tretjina kmetije
Andrej Dermastija	pol kmetije
Andrej Grabec	kajža
Andrej Jeras	pol kmetije
Jurij Jeras	kajža
Peter Jeras	kajža
Gregor Jeršin	cela kmetija
Ožbolt Ježek	cela kmetija
Andrej Juvan	cela kmetija
Jernej Kajžar	kajža
Peter Knez	cela kmetija
Jernej Kolar	tretjina kmetije
Marija Kopač	tretjina kmetije
Jakob Korbica	cela kmetija
Gašper Kozel	tretjina kmetije
Miha Kozel	pol kmetije
Matija Petač	pol kmetije
Primož Petač	cela kmetija
Valentin Petač	pol kmetije
Gregor Petelin	tretjina kmetije
Andrej Robas	četrtina kmetije
Anton Robas	pol kmetije
Luka Robas	kajža
Martin Skok	pol kmetije
Matej Stare	cela kmetija
Luka Šesek	poldruga kmetija
Miha Šesek	pol kmetije
Urh Šesek	cela kmetija
Miha Završnik	pol kmetije
Matija Žerov	tri četrtine kmetije

Tacen

Gregor Česen	cela kmetija
Tomaž Česen	tretjina kmetije
Matija Čižman	kajža
Jurij Dolenc	tretjina kmetije
Valentin Guzi	kajža
Jurij Kopač	cela kmetija
Ožbolt Kopač	cela kmetija
Jurij Kovač	tretjina kmetije
Matija Knapič	kajža
Matej Lampič	cela kmetija
Matej Lampič	kajža
Simon Lampič	kajža
Urban Porenta	cela kmetija
Matija Potočnik	tretjina kmetije
Matija Potočnik	kajža
Matej Rozman	cela kmetija
Gregor Skok	tretjina kmetije
Matej Smole	kajža

	Dragočajna	Hraše	Moše	Smlednik	Spodnje Pirniče	Tacen	Trboje	Valburga	Zapoge	Zgornje Pirniče
Aljaž	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Arnež	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	
Bačnik	.....	•	.....	•	•	.....	.....	•	.....	•
Bajt	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Barle	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Bergant	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Biček	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Bizjak	.....	.....	•	•	.....	.....	•	.....	.....	.....
Bogataj	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Bohinc	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Bonča	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Božič	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Brecelj	.....	•	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Budina	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Burgar	.....	•	.....	•	.....	.....	•	.....	•	•
Cajhen	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Cvek	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Čebašek	.....	.....	•	.....	.....	.....	•	.....	•	•
Čadež	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Čamer	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Černe	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Česen	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Čižman	.....	•	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Dermastija	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	•	.....	•
Dolenc	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Dolhar	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Dornik	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Drešar	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Durhenbalt	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Eržen	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Forča	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Gosar	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Govekar	.....	.....	•	.....	.....	.....	•	•	.....	.....
Grabec	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Grajzer	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Gregorič	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	
Guzi	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Hočevar	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Hubad	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	•
Jamnik	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Jan	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Janihar	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Janša	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Jarc	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Jenko	.....	•	.....	.....	.....	.....	•	•	.....	•
Jeraj	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Jerala	.....	•	.....	•	.....	.....	.....	•	.....	.....
Jeras	.....	•	.....	.....	•	.....	.....	•	.....	.....
Jereb	.....	•	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Jeriša	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Jerman	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Jeršin	.....	.....	.....	.....	•	.....	•	.....	.....	.....
Ježek	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Juvan	.....	.....	•	.....	•	.....	•	.....	•	•
Kajžar	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Karun	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Klinc	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Knez	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	•	•
Knific	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	•	.....	.....
Kočar	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Koderman	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....

	Dragočajna	Hraše	Moše	Smlednik	Spodnje Pirniče	Tacen	Trboje	Valburga	Zapoge	Zgornje Pirniče
Kolar	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Kolče	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Korbica	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Kolenc	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Konjar	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	•	.....	.....
Kopač	•	.....	.....	•	•	•	.....	.....	.....	•
Kosec	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Kosmač	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	•	.....
Košaben	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Košenina	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Košir	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Kovač	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Kozel	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	•	.....	.....
Kozjek	.....	•	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Knapič	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Kragulj	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Krt	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Krumpestar	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....
Robas	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Rozman	.....	•	•	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Rudolf	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Skok	.....	.....	.....	.....	•	•	.....	•	.....	.....
Slapar	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	
Smole	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....
Sonce	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Strojan	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Stare	•	.....	.....	.....	•	.....	•	.....	.....	.....
Stenovec	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Stopar	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....
Stramšek	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Šesek	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Šešun	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Šimnovec	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Špenko	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Štern	.....	•	.....	•	.....	.....	•	.....	•	.....
Šušnik	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Šušteršič	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Terbol	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Tercel	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Traven	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	•	.....
Tomel	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Tršan	.....	•	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	•
Vadnal	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Ves	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Vrhovnik	.....	.....	.....	•	.....	.....	•	.....	.....	.....
Zajc	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	•
Zamen	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Zamujen	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Završnik	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Zlate	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Zlatec	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Zmrzlikar	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Zor	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Zore	.....	•	•	.....	.....	.....	.....	•	.....	•
Zorman	.....	.....	.....	•	.....	.....	•	.....	.....	.....
Zrimšek	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•
Zupan	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....
Žerov	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....
Žerovnik	•	.....	•	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Žumer	.....	.....	.....	.....	.....	.....	•	.....	.....	.....

Prenos arhivskega gradiva na sodobne medije XXVIII. del

Peter Hawlina

V zadnjih nadaljevanjih te serije prispevkov smo se približevali izgradnji kumulativne zbirke, v kateri bi bilo združenih več posamičnih zbirk. Teh poskusov je bilo v zadnjih letih že več. Povedali smo že, katere prednosti naj bi prinesle take sestavljene datoteke. Te so predvsem iskanje možnih prekrivanj raziskovalnega področja dveh ali več raziskovalcev. V velikih podatkovnih zbirkah je brez računalniške tehnologije skoraj nemogoče najti večkratna pojavljanja iste osebe. To sem ugotovil na lastni koži. Kot večina drugih kolegov sem začel z raziskovanjem lastnih prednikov in sorodnikov. Kasneje je prišlo zaradi različnih razlogov do sestavljanja posebnih podatkovnih zbirk, ki so se nanašale ne neko bolj ali manj zaključeno področje. Štiri take ločene datoteke so nazadnje štele od 6.500 do 54.000 oseb. Samo prva je nastajala kot datoteka, ki se razrašča od izhodiščne osebe in sprejema vse, kar se sorodstveno povezuje z že vpisanimi osebami, druga je vsebovala mnogo drugih tovrstnih družinskih sklopov, tretja in četrta pa sta bili pretežno ozemeljsko naravnani: ena na škofjeloško področje, druga na otok Silba v Dalmaciji. Med njimi v začetku ni bilo sorodstvenih povezav. Ker pa iz izkušnje vemo, da sklepanje partnerskih zvez ni ozemeljsko omejeno, so se začele v ločenih datotekah pojavljati iste osebe. Za nekatere se je ob vpisovanju vedelo, vendar ne za vse. S časom je postajalo vse bolj očitno, da je takih povezav med osebami v ločenih datotekah več, kot se je zanje vedelo. Naredil sem preizkus. Štiri datoteke sem združil v eno in tako dobil datoteko, ki je vsebovala prek 94.000 oseb. V združeni datoteki sem pričakoval nekaj dvojnih oseb, ki so bile pred tem kot zakonec v eni datoteki in kot potomec v drugi. Presenečen pa sem bil, da se je takih oseb nabralo kar nekaj deset. Spoznanje je pomagalo k takojšnji odločitvi, ki je bila neizrazito prisotna že prej. Datoteke sem združil v eno samo in se lotil izločanja dvojnikov. To delo zna biti pri razraščenih družinskih sklopih izredno zapleteno in celo tvegano. Zelo važno je, da imamo vedno vsaj eno varnostno kopijo. Čistka je zahtevala nekaj dni dela. Po združevanju in izločanju dvojnikov ni več poti nazaj na ločene datoteke. Delamo lahko sicer poljubne izseke iz združene datoteke, enakih, kot so bile pred združitvijo pa iz skupne ni več mogoče narediti.

Vse to pripovedujem tistim, razmeroma redkim posameznikom, ki po družinah ali po kakem drugem kriteriju nastavljajo in vodijo ločene datoteke. Predstavljam rešitev, v katero me je vodila lastna izkušnja. Ocenjujem, da so prednosti združene datoteke večje od njenih slabih lastnosti. Te bi bile v oteženi izdelavi varnostnih kopij, če bi za medij še vedno uporabljali diskete. Vemo, da so diskete uspešno nadomestili drugi pomnilniški mediji; v mislih imam zlasti USB pogon.

Nekajkrat sem se lotil tudi poskusnega združevanja vseh tistih večjih ali manjših datotek, ki jih kolegom želijo predstaviti posamezni člani ali tudi nečlani. Večina teh se drži društvenih priporočil, precej pa je takih, ki se jih ne. Med temi so tudi posamezniki, ki priporočil sploh ne poznajo. Iz tako raznovrstnih posamičnih datotek sestavljena združena datoteka nima najbolj enotnega videza. Slaba stran je tudi v tem, da je težje iskati morebitna ponavljanja istih oseb in s tem stičnih točk dveh ali več raziskovalcev. Vseeno je to vredno občasno narediti in kolegom predstaviti rezultate.

Šele s tem sem prišel do bistva tokratnega prispevka. Rezultate je mogoče predstaviti na več načinov. Najsodobnejši bi gotovo bila predstavitev na spletu. To smo nekateri posamezniki že naredili. Večina predstavljene robe je vsakomur dostopna na spletni strani http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/zbirka/zbirka.htm.

Vsaj dve leti se na tej spletni strani nabirajo stotine in tisoči oseb v rodoslovnih povezavah. Obisk teh predstavitev pa je majhen. Odziv na predstavljeno še manjši.

Zanimivo je, da pa je namesto tega veliko zanimanje za natisnjene abecedne spiske teh istih oseb. Do sedaj smo natisnili vsaj pet bolj ali manj zajetnih spiskov, ki pa imajo to slabo lastnost, da zelo hitro zastarajo in bi jih bilo treba pogosto ponatiskovati, da bi odražali aktualno stanje.

Zato, in ne samo zato, smo se odločili, da poskusimo tovrstno blago izdati na zgoščenki. Zamisel ni nova, bolj izrazito se je zavedamo v času, ko beležimo desetletnico izdajanja časopisa Drevesa in ob bližajoči desetletnici ustanovitve društva. Kolege, ki se udeležujejo rednih srečanj in predavanj smo o tem že obveščali in jih povabili, da dostavijo svoje ažurirane datoteke, če to želijo. Iz njih bi napravili združeno referenčno BK datoteko. Tisti pa, ki iz kakršnega koli razloga svoje datoteke niso pripravljeni posredovati drugim, so morda zainteresirani, da posredujejo samo informacijo o osebah v svoji datoteki. To je spisek priimkov, imen, datumov in krajev rojstva za osebe iz njihovih datotek. Kumulativni spisek in kumulativna datoteka naj bi bili samo dve sestavini načrtovane zgoščenke. Ti dve bi predstavljali tudi največji del tega, o čemer govori naslov tega prispevka.

Smernice Sveta Evrope glede arhivskega gradiva

Peter Hawlina

Oddelek za kulturo in narodno dediščino pri Svetu Evrope se med drugim ukvarja tudi s pripravljanjem smernic za arhivsko zakonodajo. Za ta namen je med drugim izdelal izhodiščna priporočila za evropsko politiko glede pristopa do arhivskega gradiva Recommendation No. R (2000) 13 in glede pristopa do uradnih dokumentov Recommendation Rec (2000) 2. Ta priporočila bi morala biti v državah članicah objavljena.

Pripravljalci smernic (Directorate of Culture and of Cultural and Natural Heritage) so za nadaljevanje svojega dela potrebovali tudi pregled nad trenutnim stanjem na tem področju v posameznih državah članicah. Za ta namen so pripravili vprašalnike za tri proučevane skupine: arhivske, akademske in nevladne. Vprašalnik so naslovili na 47 nacionalnih arhivskih ustanov, 52 skupin akademskih uporabnikov in 85 nevladnih skupin. V to tretjo skupino je bilo v Sloveniji vključeno Slovensko rodoslovno društvo. Spomladi 2003 smo prejeli vprašalnik, v njem pa nekaj ducatov vprašanj, na katera kot občasni obiskovalec nekaterih arhivov nisem vedel kompetentnega odgovora. Soočil sem se z meni tujo terminologijo, za povrh še v angleškem jeziku. Zato sem k sodelovanju najprej povabil bolj

izkušene kolege v društvu, zlasti pravnike. Tik pred iztekom roka za oddajo izpolnjenega vprašalnika sem na vprašanja odgovarjal sam v imenu SRD. Postavil sem se v vlogo rodoslovca, ki pri svojem raziskovalnem delu uporablja arhivsko gradivo in to posebej poudaril. Kot tak sem prvenstveno in v največji meri uporabnik cerkvenih matičnih knjig. Taka je tudi večina meni znanih rodoslovcev, ki pri svojem delu želimo raziskati in dokumentirati svoje prednike in sorodnike in pri katerih ta prizadevanja presegajo možnosti, ki jih nudijo družinski arhivi.

Daleč največ tovrstnih podatkov vsebujejo prav omenjene cerkvene matične knjige. Že tega gradiva je toliko, da ga bo rodoslovec težko izčrpal in se po tem ozrl po morebitnih ostalih arhiviranih možnostih. Ostali arhivi, ki bi nam bili še potrebni, nam torej večinoma postanejo zanimivi po tem, ko smo izčrpali osnovni vir - matične knjige. Govorim o tistih matičnih knjigah, ki so brez posebnega dovoljenja dostopne vsakomur.

Bolj poredko se zgodi, da bi nekoga ne zanimale generacije starejših prednikov in bi kot družinski raziskovalec želel svojim potomcem zapustiti čim bolj popolno sliko o sebi in o osebah, ki jih je sam poznal. Tudi v takem primeru bo raziskovalcu prav prišlo novejše arhivsko gradivo, to pa največkrat ne bodo matične knjige. Takih arhivov je več vrst in jih hranijo različne ustanove. Sestavljanje izčrpnega življenjepisa je zagotovo težja in obsežnejša naloga kot je sestavljanje rodovnika. Ste že poskusili napisati lasten življenjepis? Ste napisali spomine na starše in druge sorodnike? Poskusite! Zanesljivo boste naleteli na zagato, negotovost, neenaka pričanja, subjektivne in ne vedno objektivne izjave, pogosto zavajajoče. Načelno bi nam pri takem delu lahko prav prišlo tudi arhivsko gradivo.

S tem sem prišel do druge kategorije arhivskega gradiva, ki je lahko koristno tudi rodoslovcu. To gradivo bom poenostavljeno imenoval novejše arhivsko gradivo in z njim zajel tisto gradivo, za katerega še niso nastali pogoji, ko je tako gradivo neomejeno dostopno. Pri tem imam v mislih zlasti osebne arhive, ki jih je za svoje potrebe uporabljala oblast, konkretno policija.

O teh arhivih vem iz lastnih izkušenj še manj kot o matičnih knjigah. Policijski arhivi so bili v predstavi povprečnega državljana nekaj nedotakljivega in mislim, da je tak odnos do tega arhivskega gradiva še vedno prevladujoč. Kljub temu ali prav zaradi tega sem se odločil, da poizvem, kaj lahko o samem sebi izvem v državnem arhivu. Na kratko: prijazna strokovna delavka mi je brez zapletenih postopkov poiskala in izročila kopijo nekaj strani tistega, kar naj bi se o meni našlo v njihovih fondih. Ni bilo veliko, bolj pomembno pa je, da ni bilo kvalitetno. Samega sebe dovolj dobro poznam, da lahko zagotovim, da so navedbe, ki se nanašajo name, na moje starše in soprogo take, da bi nepoznavalec o opisanih osebah dobil zelo pomanjkljivo, površno in v marsičem napačno informacijo. Če bi iz lastnega primera sklepal na celoto, bi ta arhiv zaslužil skrajno slabo oceno, posredovalca podatkov pa bi lahko označil za dezinformatorja. Odveč je pripomniti, da bi morali morebitni pisci življenjepisov take arhive uporabljati skrajno previdno. Jaz jih za tak namen odsvetujem. Za povrh pa je splošno znano, da je večina policijskega gradiva uničenega, delno so ohranjeni le še seznami uničenega gradiva. Preden se vrnem k naslovni temi, bi povedano dopolnil še z izjavo ruskega kolega, ki se je udeležil istega posveta. Njegova izjava se sicer nanaša na njegovo državo, vendar: vsaj 20% policijskega gradiva je potvorjenega. Nehote si skušam priklicati v spomin tisto, kar je o tem istem povedal George Orwel, ko govori o ministrstvu resnice. Mislim, da je rekel nekako v smislu: kdor obvladuje preteklost, obvladuje tudi prihodnost. Tej prispodobi iz znanstvene fantastike verjamem bolj, kot verjamem v ustavo in zakonodajo. Podobno kot je v pravljicah več resnice kot v konkretnem življenju.

Še nekaj se mi vsiljuje ob tem pisanju, česar se prej nisem zavedal - namreč: vsako arhivsko gradivo ima svojega aktualnega lastnika. Arhiv, ki ga za svoje potrebe uporablja oblast, je pač arhiv oblasti in ne vidim razloga, da bi ga oblast delila še s kom drugim. Kar slišim ugovore bralcev, da bi izrečeno smelo veljati samo za nedemokratično oblast. Kdor tako misli, naj kar! Sam sem prepričan, da je bila, je in bo vedno samo oblast močnejšega, vse drugo je demagogija, uporabna samo za ceneno propagando ali kvečejmu za teoretično filozofiranje.

Morda sem se oddaljil od bistva, vendar me do sedaj povedano vodi še v postavljanje vprašanja: kdo je lastnik naših lastnih arhivov? Kdo je lastnik nastajajočega združenega papirnega in elektronskega arhiva Slovenskega rodoslovnega društva? Kdo je odgovoren za njegovo popolnost in pravilnost? Vsako vprašanje zastavlja naslednje, odgovori pa so navidez zapleteni. Trdim, da samo navidez in samo v nadzorovani družbi.

Če se vrnem k posvetu. Pripravljalci so med tistimi, ki so oddali izpolnjen vprašalnik, izbrali dvanajst predstavnikov in jih 24. 11. 2003 povabili na celodneven posvet v Strasbourg. Med povabljenimi je bilo Slovensko rodoslovno društvo. Šele ob razpravi udeležencev sem se zavedel, da bi koristilo, če bi nam že v začetku razmejili področje vsaj v dve kategoriji, ki jih poenostavljeno spet imenujem mlajše in starejše in za 'polnoletnost' uporabim 100 let. Po tej delitvi se lahko spet vrnemo na prve odstavke tega prispevka. Starejše gradivo, nam rodoslovcem najbolj koristno, nam je v Sloveniji že zdaj dostopno vsaj v taki meri kot v primerljivih državah in se ne zavedam potrebe po prilagajanju slovenske zakonodaje evropskim standardom.

Povsem drugače je s kategorijo mlajšega ali omejenega arhivskega gradiva. Glede te bi se zadovoljil z evropskimi priporočili, če bi se vsaj ta zares izvajala (v kar pa ne verjamem).

O dostopu do aktualnih uradnih dokumentov na posvetu ni bilo govora. Vseeno sem podal mnenje, da bi morali biti vsi uradni dokumenti najprej ponujeni prizadeti osebi v pregled in potrditev, šele po tem bi smeli biti uporabljeni za zakonite namene.

Glede arhivskega gradiva, ne glede na njegovo starost in splošno dostopnost, sem izrazil še svoje upanje in zaupanje v tehnične pridobitve, ki bi arhivsko gradivo naredile bolj dostopno in na to, da bi s hitrejšimi in daljšimi koraki stopali po poteh sistematičnega digitaliziranja zlasti zapisov o rojstvih, porokah in smrtih, teh osnovnih gradnikov vsakega rodovnika.

Podrobnosti o namerah Sveta Evrope lahko zainteresirani dobi na spletnih straneh www.coe.int in v gradivu, ki je na razpolago v društveni knjižnici.

SLOVENSKO RODOSLOVNO DRUŠTVO
http://genealogy.ijp.si/
http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm
DREVESA Časopis slovenskega rodoslovnega društva

Govorica ženitovanjskih zglasnic

Vojko Čeligoj

Sredi sedemdesetih let me je na domu v Ilirski Bistrici obiskal dr. Fran Juriševič, znameniti popisovalec primorske poštne pretekolosti in pisec več knjig od tega sta gotovo najbolj znani: *»Primorska pošta skozi zgodovino«*, Založba Lipa, Koper 1967 in *»S pošto skozi poštno preteklost Slovenskega Primorja in Istre«*, Koper, 1981. Slednja je izšla tudi v hrvaškem prevodu.

Obiska sem bil seveda zelo vesel saj sem dr. Juriševiča poznal le od daleč in se navdušil nad njegovo razstavo starih razglednic Ilirske Bistrice. Prav ta razstava nas je domače zbiralce dodobra poučila o tem kako se zbira to vrstno gradivo in kako se ga pripravlja za eventuelne razstave. Dragoceno je bilo tudi njegovo opozorilo o pomembnosti poštnih žigov in sploh zapisov na hrbtni strani razglednic, ki šele dajejo popolno podobo tovrstnega gradiva.

No, tudi zaradi tega sem bil klepeta z dr. Juriševičem še posebej vesel. Pogovor se je zato tudi zavlekel v pozne ure poletnega večera. Zvedel sem pa toliko novega. Tudi to, da dr. Juriševič sistematično obiskuje župnišča po vsej Primorski in zbira razno zgodovinsko gradivo, ki ga župnišča niso več dolžna hraniti. Tako je tega dne obiskal župnišče v Knežaku in Trnovem pri Ilirski Bistrici in mi iz šopa starih orumenelih in prašnih papirjev izročil tudi tri ženitvovanjske zglasnice, eno iz Knežaka in dve iz Trnovega. Vse tri so z datumom segale v drugo polovico 19. stoletja in so se mi zdele že na prvi pogled dovolj zanimive.

Z leti, ko se mi tudi širi zanimanje za raziskovanje domače preteklosti in sedaj tudi za rodoslovno področje vidim v teh dokumentih nove podatke in nove dokumentacijske vrednosti.

Sam razumem ženitovanjsko zglasnico kot dokument s katerim je civilna oblast "želela imeti besedo" tudi pri sklenitvi zakonske zveze in s tem dokumentom "evidentirala" bodočo zakonsko zvezo, ki jo je tem času potrjevala samo cerkev. Do kasnejše sklenitve tudi civilno-pravne zakonske zveze, je bil le

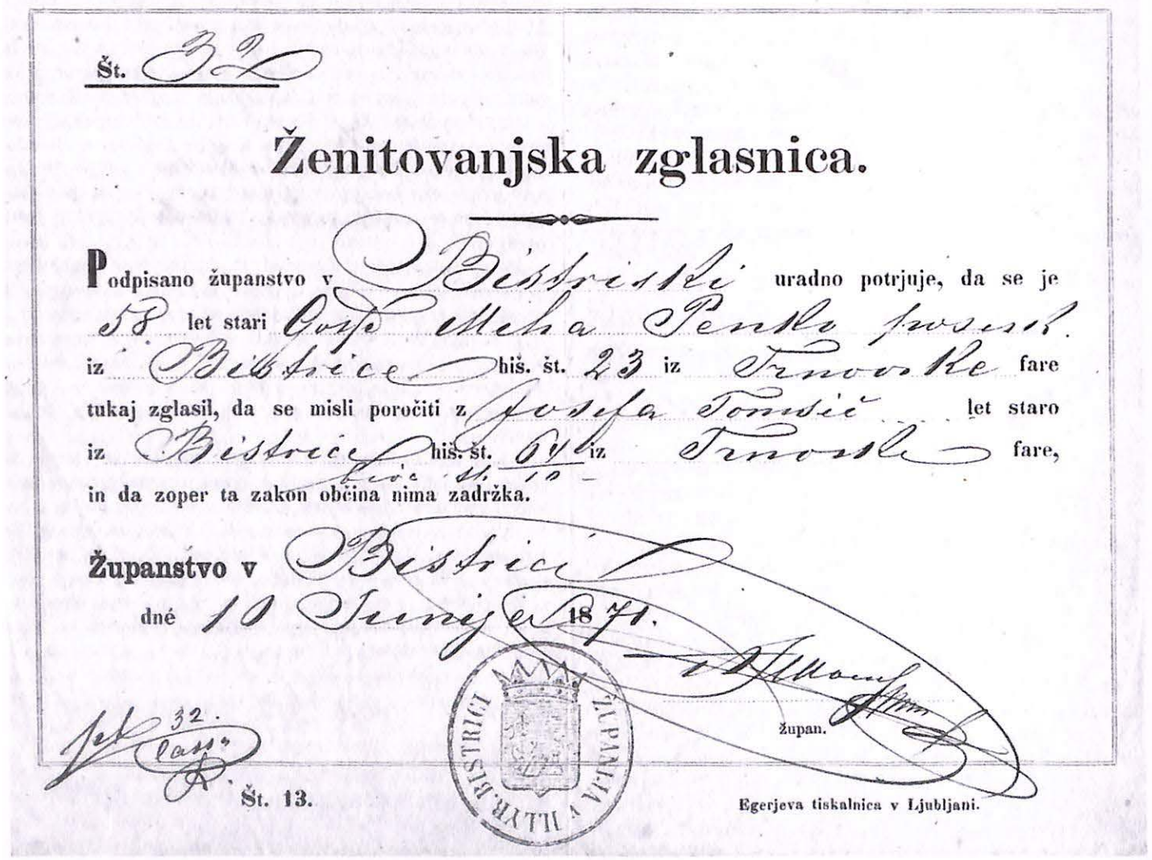

Št. 32

Ženitovanjska zglasnica.

Podpisano županstvo v Bistrici uradno potrjuje, da se je 58 let stari Oseb Mika Penko kmet. iz Bistrice hiš. št. 23 iz Trnovske fare tukaj zglasil, da se misli poročiti z Josefa Tomšič let staro iz Bistrice hiš. št. 61 iz Trnovske fare, Lice št. 10

in da zoper ta zakon občina nima zadržka.

Županstvo v Bistrici dné 10 Junij 1871.

Župan.

Št. 13. Egerjeva tiskalnica v Ljubljani.

Prva ženitovanjska zglasnica županstva v Ilirski Bistrici, pisana v slovenskem jeziku, s slovenskim žigom županstva in krajevnim grbom z leta 1871.

še potreben dodatni pravni korak. Ženitvovanjske zglasnice so tako izredno dragocen vir osnovnih rodoslovnih podatkov.

Zanimivost prve, kneške zglasnice je vsekakor podpis Miroslava Vilharja, gospodarja gradu Kalec, narodnega politika, pesnika in deželnega poslanca, ki je v tem času bil tudi zelo spoštovan kneški župan.

Drugi dve trnovski zglasnici, sta bili izdani v zaporedju, kot pričata zaporedni številki 31 in 32 v vpisu. Pa vendar, prva je izpisana še na nemškem obrazcu in v nemščini, ko je druga že na slovenskem obrazcu in pisana v slovenščini. Seveda je bistvena razlika tudi v žigu županije Ilirske Bistrice, prvi je še nemški, drugi pa že s slovenskim napisom, ki ga sicer nekoliko kazi zapis imena kraja z "Y" (ipsolonom) namesto črke "I", "ILLYRSKA BISTRICA". Vsekakor gre za germanizem v pravopisu, ki so ga prav v tem času uvedli v navajanju tega imenskega pridevnika, takšno obliko zasledimo tudi na poštnem žigu Ilirske Bistrice v tem času.

Posebna dragocenost te slovenske ženitovanjske zglasnice izdane, 10. junija 1871 pa je vsekakor krajevni grb v županijskem žigu. Gre za prvi in najstarejši znan odtis grba Ilirske Bistrice: heraldično je predstavljena zlata ladjica na modri podlagi in žagasta krona nad njim. Po tem žigu imata mesto in občina Ilirska Bistrica tudi sedaj veljavni grb.

Zlatorumena liburna, okretna vojaška ladjica Libunov, ljudstva, ki je živelo v zalednju Kvarnerskega zaliva na sinjemodri podlagi je bila že v grbu Kraljestva Ilirije, oblikovanega po propadu Napoleonovih Ilirskih provinc leta 1816 in jo redno zasledimo na velikem grbu avstro-ogrskega cesarstva.

Kot kaže so se v Ilirski Bistrici krajevni odborniki sami odločili, da povzamejo ta grb v svoj krajevni grb. Tako je zlatorumena liburna na modrem polju dobila mesto v županskem žigu pa tudi kasneje na sokolskem praporu razvitem leta 1908.

Do hude zadrege pa je prišlo, ko je županstvo Ilirske Bistrice, verjetno leta 1910, zaprosilo cesarski Dunaj, da proglasi kraj Ilirsko Bistrici za trg. Preden je krenil ves postopek "povzdiga Ilirske Bistrice" v trg je stekel živahen dialog med bistriškimi veljaki in dunajsko pisarno, ki je urejala postopek. Z Dunaja je prišla ponudba, da z omenjeno listino trg dobi lahko tudi svoj grb. Ponudbo so Bistričani gladko zavrnili z izjavo, da Bistrica že ima svoj grb. Pomagal ni niti spor z glavarjem v Postojni, ki je moral tudi službeno prepričati Bistričane, da pač ne smejo imeti enakega grba kot je grb višje upravne enote - in to celo kraljestva. Bistričani so trmoglavo vztrajali pri svojem In ... Ilirska Bistrica je dobila svečano listino "je cesar Franc Jožef I. povzdignil svoj zvesti kraj Ilirsko Bistrico v trg ", januarja 1911, brez grba. Pač pa so uspeli, da je listina pisana v slovenskem jeziku, čeprav so morali za to dodatno uslugo doplačati še 290 goldinarjev. In posledice: kasnejši žig županstva Ilirske Bistrice je bil do prve svetovne vojne brez zlatorumene ladjice. Domačini pa na svojo ladjico niso pozabili. Gotovo se zato le-ta spet pojavi v dvojezičnem, slovensko italijanskem županskem žigu ob italijanski zasedbi naših krajev. Zlatorumena ladjica je v različnih izvedbah spremljala tudi vse uradne dokumente občine Ilirska Bistrica, kasneje tudi kot poitalijančena Bisterza in Villa del Nevoso pa vse do osvoboditve leta 1945, torej v času najhujših italijanskih fašističnih pritiskov in nemške okupacije.

Leta po II. vojni niso bila preveč naklonjena grbom in grboslovju pa tudi zanimiva zgodba o zlatorumeni ladjici v domačem grbu je šla v pozabo. Šele na pobudo podpisanega sta leta 1975 takratna Občinska skupščina Ilirska Bistrica in Krajevna skupnost Ilirska Bistrica sprejeli znova zlatorumeno ladjico v svoj občinski oz. krajevni grb. Ta pa uspešno spremlja in predstavlja krajane in občino že skoraj trideset let.

Ženitovanjska zglasnica je v našem primeru poleg svoje osnovne namere, najaviti poroko dveh domačinov, bistveno pomagala tudi do sedanjega občinskega grba in njegove podobe, pomagala je odkriti zanimivo zgodbo o njenem uveljavljenju in identiteti meščanov in občanov Ilirske Bistrice. Med 193 grbi slovenskih občin dela družbo zlatorumeni liburni le še argonavtska ladjica na grbu občine Vrhnika. Zanimivo, da imata ladjico v grbu edino ti dve povsem celinski občini, brez morja, - imata pa obilico dragocene pitne vode.

Pa naj tako ostane tradiciji na ljubo!

Viri:
Prof. Dr. Božo Otorepec, korespondenca,
Dr. Lev Čermelj "Spomini tržaška leta",
Vojko Čeligoj, "Zlata ladjica ima bogato tradicijo!", "Direkt" 2001, Ilirska Bistrica

Učenost in politika kranjskih Hohenwartov

Dr. Stanislav Južnič

Te dni bodo naši politiki po stoletju »suše« znova poskusili srečo v belem svetu; zato je prav, da se Kranjci spomnimo, kako visoko smo nekoč že bili.

Plemiči Hohenwarti so bili med najpomembnejšimi kranjskimi politiki. Gospodarili so na Ravbarjevem gradu (Hoffmannsburg, Zgornji grad) v Mengšu in štiri stoletja na bližnjem Kolovcu pri Rovtah blizu Kamnika. Ravbarjev grad je postal skupaj z deželno in dvorno pravdo dota stare matere Avguština Hallersteina, Marije Rozalije Hohenwart, ki se je poročila s Ferdinandom Ignacom Hallersteinom. Janez Ferdinand Hallerstein, oče Avguština Hallersteina, je Ravbarjev grad podedoval ob poroki leta 1702. Ded Bernardina Hohenwarta (Hohenwarth, * 14. 5. 1734 Ljubljana; SJ 28. 10. 1754 Dunaj; † 3. 10. 1779 Ljubljana) je bil bratranec babice Avguština Hallersteina. Tako so Bernardinov ugled na ljubljanskem kolegiju še povečali uspehi sorodnika Avguština Hallersteina, vodilnega evropskega znanstvenika na Kitajskem.

Marija Rozalija Hohenwart je bila vnukinja grofa Kozme Hohenwarta († 1628). Njen bratranec Franc Erazem pl. Hohenwart (* 10. 5. 1650 Kolovec; † 1. 10. 1714) je bil operoz z akademskim imenom »Innubus«. Drugi bratranec, grof Jurij Sigmund Hohenwart (* 1643; † 24. 11. 1727), je podedoval gospostvo Kolovec in ga zapustil sinu grofu Francu Karlu Hohenwartu (* 28. 10. 1691 Kolovec; † 25. 11. 1772 Kolovec), Bernardinovemu očetu. Marija Rozalija je imela še enega bratranca z enakim imenom Jurij I. Sigmund (* 1686; † 1717), ki je podedoval bližnje Perovo pri Kamniku in ga zapustil mlajšemu sinu grofu Juriju II. Sigmundu (* 1713).

Grof Jurij II. Sigmund Hohenwart je bil navdušen naravoslovec; zato mu je graščina Perovo prišla zelo prav. Od tod se je pogosto odpravljal na raziskovanje rastlin Kamniških Alp. Spremljal ga je sin, grof Sigmund Hohenwart (* 7. 6. 1745 Celje; † 1825 Linz). Za strokovno plat pohodov sta skrbela sinova

profesorja Janez Jožef Lucius Erberg (* 11. 2. 1712 Ljubljana; SJ 18. 10. 1732 Dunaj; † 29. 6. 1787 Dol) in Franc Ksaver Wulfen (* 1728 Beograd; SJ 14. 10. 1745; † 17. 3. 1805 Celovec). Med šolskim letom so nabirali rastline v okolici Ljubljane, med počitnicami pa so si privoščili daljše ture v Alpe.

10. 7. 1786 je Jurij II. Sigmund Hohenwart prodal Perovo v dogovoru z bratom, duhovnikom Jožefom Antonom Hohenwartom. Jurijev sin Sigmund Hohenwart je pozneje raziskoval rastline na Kranjskem in Koroškem. Na Koroškem je živel do leta 1809 v iskrenem prijateljstvu z Wulfenom. Leta 1792 in 1812 je dal natisniti izsledke s svojih botaničnih izletov po Koroški. Leta 1809 je postal škof v Linzu. Njegove zbirke rastlin, živali in kamnin so pozneje prišle v graški Joanneum.

Sigmundov profesor Janez Jožef Lucius Erberg je bil nečak Antona Erberga in bratranec Avguština Hallersteina. Leta 1730 je dobil laskavo priznanje kot najboljši latinist na nižjih študijih v Ljubljani. Osem let pozneje je poučeval v nižjih razredih ljubljanske gimnazije. Med letoma 1746 in 1750 je predaval

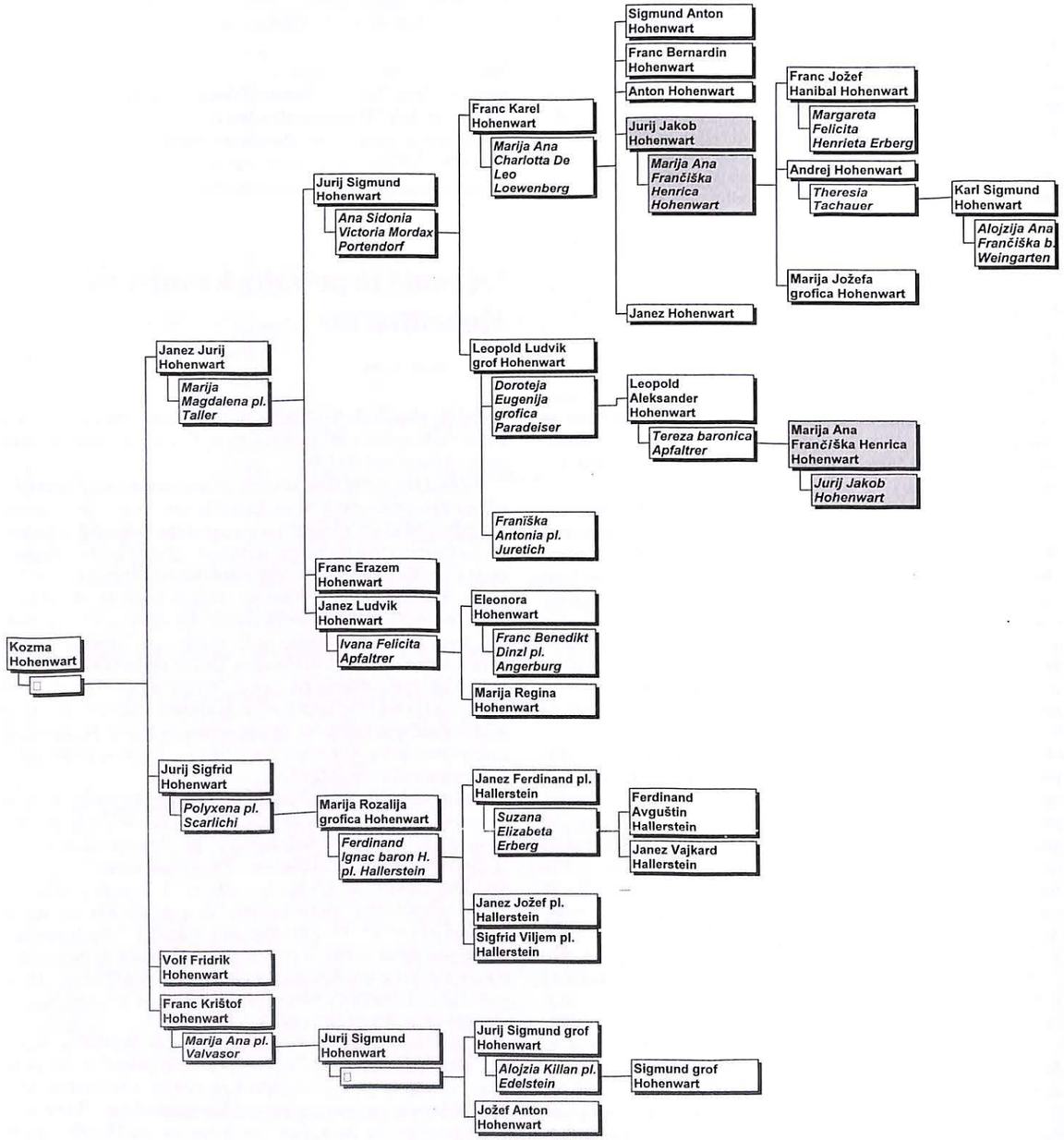

etiko, teologijo in filozofijo na kolegiju v Celovcu. Med letoma 1752 in 1754 je bil profesor teologije in spovednik v Gorici. Tam je srečal Wulfena, ki je začel poučevati nižje letnike gimnazije. Kljub razliki v letih sta se dobro razumela in prijateljevala v Gorici in v Ljubljani. Janez Jožef Lucius Erberg je bil med letoma 1755 in 1773 profesor teologije, prefekt, knjižničar in spovednik v Ljubljani, leta 1780 pa apostolski notar. Tam se je znova družil z Wulfenom, ki je leta 1762 Ljubljani poučeval filozofijo. Naslednje leto je Wulfen predaval fiziko po Newtonovem nauku. S prvorazrednimi predavanji o botaniki je ob koncu šolskega leta navdušil študenta Sigmunda.

Sin bratranca Sigmundovega deda je bil grof Franc Karl Hohenwart, ki je postavil svojevrsten rekord s kar štirimi sinovi jezuiti. Najstarejši med njimi, Sigmund Anton Hohenwart (* 2. 5. 1726 Kolovec; SJ 3. 11. 1744 Reka; † 30. 6. 1820 Dunaj), je študiral filozofijo in matematiko v Gradcu med letoma 1751-1753 in leta 1755. Med letoma 1762 in 1771 je poučeval filozofijo in zgodovino na Terezijanišču. Postal je vzgojitelj otrok nadvojvode Leopolda v Firencah in na Dunaju ter škof v Trstu (1791-1794) in v novi škofiji St. Pölten. Končno je bil imenovan za nadškofa na Dunaju po smrti kardinala Christophorja grofa Migazzija (1714-1803), ki je kot prvi predsednik Študijske in knjižno cenzurne dvorne komisije usmerjal prenovo pouka matematičnih predmetov v Ljubljani. Pozneje je njegovo mitro prevzel pedagog Vincenz Eduard Milde (1777-1853), prvi dunajski nadškof meščanskega rodu.

Mlajša Sigmundova brata, Anton Hohenwart (* 27. 5. 1731 Kolovec; SJ 27. 10. 1748; † 1800) in Janez Hohenwart (* 10. 5. 1732 Kolovec; SJ 28. 10. 1747; † 31. 1. 1771 Dunaj), sta oba poučevala tudi filozofijo; prvi v Slavonski Požegi (1767-1771), drugi pa v Pasauu (1763) in na Terezijanišču (1764-1771). Trije bratje: Anton, Janez in Sigmund so 4. 10. 1759 skupaj darovali novo mašo pri sv. Jakobu v Ljubljani. Pet let po svečanem Bernardinovem zagovoru izpitnih tez so Hohenwarti Ljubljančanom znova priredili prvovrsten družaben dogodek. Bernardin je pomagal starejšemu bratu Sigmundu pri glavnem oltarju. Njihov brat Jurij Jakob Hohenwart (* 11. 4. 1724; † 2. 1. 1808) je podedoval Kolovec in ga zapustil sinu, grofu Francu Jožefu Hanibalu Hohenwartu (* 24. 5. 1771 Ljubljana; † 1844 Kolovec), ki se je poročil z baronico Margareto Felicito Henrieto Erberg (* 1764 Ljubljana; † 1851 Ljubljana), mlajšo sestro Jožefa Kalasanca. Franc Jožef Hanibal Hohenwart je kakor očetov bratranec Sigmund Hohenwart hodil na alpinistične ture. Vodil je deželni muzej kot predsednik muzejskega kuratorija in predsednik Kranjske kmetijske družbe (med letoma 1827 in 1834), katere odbornik je bil že njegov oče. Posesti na Kranjskem je zapustil nečaku Karlu Sigmundu Hohenwartu (Hochenwart, * 12. 2. 1824 Dunaj; † 26. 4. 1899 Dunaj), ki je prav tedaj končeval študij prava na Dunaju. Karl Sigmund je postal znamenit politik in ministrski predsednik v naši tedanji monarhiji od februarja do oktobra 1871. Sicer na kratko, a vendarle je ta vrli Kranjec vladal skoraj polovici Evrope; bog ve, če se bo kaj podobnega kmalu posrečilo našim novim Bruseljčanom. Druge preveč nemško usmerjene kranjske politike je svaril, da bodo kmalu postali odveč slovenskemu narodu. Žal je imel po svoje prav.

Tako so se visoke politične funkcije prepletale z znanstvenimi uspehi kranjskih Hohenwartov. Kranjci pač nikoli nismo bili od muh.

Rodoslovje in Cerkev na Slovenskem

Tino Mamić

Vsi rodoslovci, člani Slovenskega rodoslovnega društva, imajo veliko stikov s predstavniki Cerkve. Nekaterim, da ne uporabim izraza veliki večini, moj članek ne bo povedal nič novega. Vseeno pa se mi zdi, da bi marsikomu kak podatek prišel prav. Drugi namen mojega članka pa je skušati razumeti Cerkev in duhovnike, ki rodoslovcu lahko predstavljajo (tudi nepremostljivo) zapreko. Zakaj?

Najpomembnejši slovenski arhivi, ki hranijo rodoslovne podatke, so v lasti rimokatoliške Cerkve (RKC). Poleg treh škofijskih arhivov se veliko starih matičnih knjig še vedno nahaja po posameznih župnijskih uradih. Posebej to velja za arhive na Primorskem oz. v Škofiji Koper (izraz koprska škofija ni glavni uradni naziv, ampak je to Škofija Koper, kakor tudi Nadškofija Ljubljana ali Škofija Maribor).

Arhive upravljajo župnijski upravitelji ali župniki. Vsi so duhovniki, kar velja tudi za kaplane in duhovne pomočnike. Duhovniki so postali s posvečenjem po končanem šolanju na teološki fakulteti, kar jim da visokošolsko izobrazbo z nazivom univerzitetni diplomirani teolog. Teološka fakulteta (in dve cerkveni gimnaziji) je bila priznana s strani države šele po padcu komunizma, spomladi leta 1991 (Danes imamo dve teološki fakulteti in štiri cerkvene gimnazije). Naziv župnik dobi duhovnik, ki upravlja župnijo. Mlajši duhovniki, ki župnikom pomagajo, so ponavadi kaplani, ki lahko postanejo župniki šele po nekaj letih in opravljenih izpitih. Duhovniki, ki službujejo izven župnij (na škofiji, karitas, fakulteti...), niso župniki, razen tistih, ki opravljajo tudi službo župnika v župniji. Ločimo tudi škofijsko in redovno duhovščino - nekatere župnije namreč upravljajo redovi (frančiškani, salezijanci...). Nekateri župniki so torej lahko tudi patri. To je pomembno zaradi arhivov, ki so lahko v pristojnosti vodstva reda posamezne province, ne pa škofije.

Namen urejanja matičnih knjig po župniščih je jasen - gre za del pastorale (t. j. oznanjanje evangelija). V ta namen pa pridejo v poštev le knjige, ki popisujejo ljudi sedanjega časa. Stare knjige so le še del zgodovine, kar priča o nekdanjem verskem in demografskem stanju župnij.

To je prvi razlog, da veliko župnikov ni navdušenih nad rodoslovnimi raziskovalci. Neki duhovnik mi je nekoč dejal: "Ne zanima me stanje duš iz prejšnjega stoletja, ampak od današnjega dne."

Drugi razlog je čas, ki ga rodoslovec (večkrat nenapovedano) jemlje župniku. Število duhovnikov v Sloveniji namreč počasi pada in povprečna starost duhovnikov je vsako leto višja. Dela pa imajo duhovniki, zaradi sodobnega življenja in stalno spreminjajočega se življenjskega sloga ljudi, vedno več. Praviloma so duhovniki preobremenjeni. Za ilustracijo naj navedem samo nekaj dejavnosti, ki jih župniki opravljajo: redni obredi (maše, pogrebi, poroke, krsti), verouk (ponavadi vsak dan popoldne in ob sobotah dopoldne), gospodarstvo in upravljanje župnije (delo je primerljivo z zasebnim podjetjem), osebni stiki z verniki (spovedi, obiski, vodenje številnih skupin, ki se redno srečujejo)...

Praviloma imajo vsi župniki vsaj eno negativno izkušnjo z ljudmi, ki so iskali svoje prednike. Posebej nepriljubljeni med

župniki so Američani, ki da hočejo brez kakršnegakoli znanja zgodovine in jezikov na hitro vse najti ob izdatni pomoči župnika. Nekateri »rodoslovci« so stare dokumente kradli ali jih uničevali (najbolj priljubljena »metoda« je iztrgati stran v Statusu animarumu, kjer je popisana družina tvojega prednika). Negativne izkušnje so povod za izjemno previdnost, ki jo župniki pokažejo v stiku z rodoslovci. Logično je, da želijo biti poleg, ko si rodoslovec ogleduje knjige, nekateri župniki pa knjig niti ne dajo iz svojih rok.

Kako torej uskladiti interese rodoslovca in župnika? Nekateri župniki so problem rešili preprosto s tem, da so vse stare matične knjige odpeljali v škofijski arhiv. Na Primorskem to ne gre, ker škofijski arhiv nima ustreznih prostorov, finančnih sredstev za povečanje kapacitet pa tudi ne. Načrti za prihodnost so bolj futuristični, vsaj dokler bo odnos države do cerkvenih inštitucij tak, kot je bil v zadnjih letih.

Ponuja se tudi rešitev, naj bi župniki rodoslovcem zaračunavali svoje storitve. V uradnem listu slovenske RKC Sporočila slovenskih škofij je objavljen cenik (taksovnik) za arhive. Kljub temu pa večina župnikov ne zaračunava ničesar. Uradni taksovnik, objavljen v Sporočilih slovenskih škofij, nekakšnem uradnem listu Cerkve na Slovenskem, je naslednji:

3. Taksa za izpis iz matične knjige:
   - če stranka navede natančen naslov in datum: 400,00 SIT
   - če stranka ne ve natančno za podatke: 800,00 SIT
4. Družinska pola 2300,00 SIT
5. Če delo zahteva daljše iskanje (npr. sestavo rodovnika), se računa iskanje na uro 2300,00 SIT

OPOMBA: Takse ni, če potrebuje stranka izpis iz matične knjige za prejem zakramenta.

Za uspešno rodoslovno raziskovanje v župnijskih uradih bi veljalo prej telefonirati v župnijski urad in povprašati o možnostih za obisk arhiva in najprimernejšem času. Po telefonu bi se bilo dobro tudi pozanimati, če so iskane knjige v arhivu. Telefonske številke so ponavadi v imenikih pod imenom Župnijski urad Ta-in-ta. Nadškofija Ljubljana vsako leto jeseni izda Naslovnik slovenskih škofij z vsemi podatki slovenskih župnij (abecedni seznam župnij, naslovi, telefoni, elektronski naslovi in imena duhovnikov, redovnikov in redovnic). Naslovnik je internega značaja, tako da ga ni mogoče dobiti v prosti prodaji.

Nekaj podatkov pa se dobi tudi na spletnih straneh Cerkve na Slovenskem (www.rkc.si), ki počasi postajajo vse obsežnejše.

Requiem za moje prednike

Ko sem napolnil petdeset, se me je polotila nekakšna otožnost. Seveda boste rekli: jasno, *opet neki depresivac u našim redovima...* ne in ne. Obsedel me je občutek, da so me z nekom zamenjali in da jaz pravzaprav nisem tisti, za katerega me imate in seveda še najmanj oni, za katerega se imam jaz sam.

Tako sem se lotil znanstvene raziskave, da bi prišel do pravih podatkov o sebi. Skratka: rad bi pojasnil sebi in človeški zgodovini, kdo pravzaprav sem, odkod izhajam in kaj bom pomenil čez tisočletja, ko se bodo otroci učili o mojih slavnih dejanjih.

Najprej sem pomislil na možnost, da so me zamenjali že v porodnišnici. Pisalo se je leto 1952, mnogi so še slavili zmago nad fašizmom, spet drugi, ne zmeraj isti, zmago v revoluciji, spet tretji so objokovali polom nacizma in obenem slavili novo ljudsko oblast. V mnogih primerih so bile to ene in iste osebe: skratka, bilo je dovolj razlogov, da v porodnišnici nekoga zamenjaš: da moji materi podtakneš takšno osebo, kot sem jaz, medtem ko prava oseba, s sijajnim značajem, apolonsko postavo, čisto preteklostjo in bleščečo sedanjostjo živi nekje drugje, ne vedoč, da je on pravzaprav jaz. Gledam vse te podpredsednike naših vlad in celo predsednike naše države. V mnogih njihovih dejanjih in globokih razmišljanjih vidim sebe. Vzemimo samo za primer najbolj kričeč primer: na kaj vas spominja ime Marjan Podobnik... ? Vsak razumen človek bo pomislil na eno samo možnost – torej spominja me na ime Marjan Paternoster.

Ime je enako, priimek pa se začne na P. V pomenskem bazenu priimka pa sem nekako dobesedno omenjen. Vendar: podpredsednik vlade je postal on in ne jaz. Mar ne vidite v tem neke usodne zamenjave? Študiral sem njegov, torej Podobnikov značaj še nadalje. Marjan ima brata Janeza, ki mu ni niti najmanj podoben, dasiravno se oba pišeta Podobnik. Mar ni za pravega znanstvenika to dovoljšen namig, da bi Janezov brat moral biti pravzaprav jaz in po analogiji bi torej jaz postal podpredsednik vlade, Janez pa bi še vedno fural svojo karijero, ne glede na moj bajni uspeh. Vendar se to ni zgodilo. Zakaj? Analiziral sem svojo čud in ugotovil, da se nikoli ne bi ukvarjal s kurjimi farmami v Srbiji. V Srbiji sem namreč študiral vojaške vede in tako opazil, da je v tistih krajih ogromno svinj in prašičev. Toliko je teh živali, da za kure zmanjka prostora, čeprav vsi vemo, kako ogromna je Srbija... Torej, da sem eden od Podobnikov – odpade. Strukturalna analiza me pripelje do Petra Božiča. On je Božič, jaz Paternoster. Prav enaka religiozno-pomenska sličnost. Ako postavimo v eno vrsto Petra Božiča, Alaina Delona pa še mene, bo vsak dobrovideč in dobromisleč človek videl tri bratske osebe: vprašal se bo: kdaj pa so bili trojčki porojeni. Zanimal bi se za naslov in telefonsko številko matere, rekoč, da je taka sličnost med živečimi osebami nevidena... torej so me v nekem momentu zamenjali s Petrom Božičem, ki pa , kot je splošno znano, nima nobene religije, razen fuzbala. Jaz sam pa sem rimokatolik in mi je fuzbal manj kot nič. Alaina Delona pa ne poznam, razen iz filmov. Torej Božič odpade kot moja možna zamenjava.

Tako si rečem, da bom stopil korak nazaj. Kdor ima deda, ima tudi pradeda. Ozrem se po pradedu in ga vidim v bojih s francoskimi vojaki, ki so vkorakali v mojo zdajšnjo domovino, medtem ko je Valentin Vodnik pisal svojo znamenito pesnitev Ilirija oživljena (očitno je pred tem jako crkavala). Teh bojev pa je bilo zelo malo, ker so francoski okupatorji vzeli okupacijo z bolj vesele plati. Temu primerno smo jim v Ljubljani postavili tudi spomenik. Da ne bo pomote, zaman iščem spomenik Adolfu Hitlerju in tako dalje. Okupator, ki se ne bojuje z okupiranci pa ima na voljo dovolj časa: torej: razni skednji in priročni grmi so bili precej zasedeni. Verjamem, da tudi moj pra-pra-ded ni držal križem nog, kajti boril se je z okupatorjem in je bil na kakem skednju buden na nočni straži prav tako kot kak galski vojak. V gluhi noči, v času brez elektrifikacije, pa je vojak po opravljeni mali potrebi zunaj skednja zlahka zgrešil svoj matični skedenj, in posledično so me v obliki mojega rodnega predhodnika spet zamenjali. Francozi so odkorakali, vedno teže pa je korakala tudi moja pra-pra babica in po devetih mesecih...

Tako sem stopil v iskanju še bolj globoko v megleno zgodovino. Hvala bogu se je pojavil pater Tomažič in nedvoumno izjavil, da smo Slovenci potomci Venetev. Z vso močjo duha, ki jo premorem, se z njim strinjam. Veneti so gojili kult žarnih grobišč in Slovenci smo prastari ljubitelji roštilja... Vsakemu diplomantu obramboslovja ali doktorandu arhitekture je v sekundi jasno, da sta »roštilj« in »žarno grobišče« ena ter ista stvar.

Vendar se prav v tem momentu zgodi največji zaplet: zavoljo žarnega pokopa nisem mogel identificirati svojega pra-pra in tako dalje deda, kajti prah je prahu jako podoben. Ako bi Veneti svoje mrtve solidno pokopavali, ali vsaj vlagali v kozarce z etiketami, bi iščoč človek, kot sem jaz, mirno poiskal določen kraj, našel bi napis na kozarcu-grobu in prebral napis: »Tu počiva ta in ta, bodoči praprapra... ded podpredsednika vlade Marjana Paternostra...«... tako bratje in sestre, bi jasno vedel, kdo sem, stopil bi na vrh Triglava in neumorno jodlal. Pa vendar, pri Venetih nisem imel uspeha. Ker me je narava obdarila s precej širokimi nosnicami, prisrčno upam, da se ne bo našel še kak menih in postavil teze, da smo Slovenci, torej tudi jaz, po nekem magičnem ovinku potomci afriških zamorcev: in sicer posebnega plemena belih zamorcev. Kajti če v naravi najdemo bele miši, zakaj torej ne bi mogli najti belih zamorcev.

Moje iskanje korenin se je tako nekako obrusilo. Te vrstice pišem v gluhi noči, tri dni po začasnem odpustu iz norišnice. Ker bi rad prišel na čisto, preden me položijo v žarno grobišče, sem svoj slučaj iskanja prednikov in mojega izvora nasplošno prepustil blagemu Petru Hawlini.

V imenu mojih dedičev se mu že vnaprej zahvaljujem.

Marjan Paternoster,
Venet v prahu, poštno ležeče na Žalah,
Centralna Afrika - Moste - Polje

iz knjige: 60. obletnica Franceta Batjela
obrtnika, podjetnika in lastnika firme Tribuna (v Ljubljani)
Ljubljana, 1935, (samozaložba)

60-letnica Franceta Batjela obrtnika, podjetnika in lastnika »Tribune«

Ljubljana, v marcu 1935

Ob svojem jubileju
poklanjam za spomin
svojim odjemalcem,
poslovnim znancem
ter ostalim svojim
prijateljem, tovarišem
in rojakom.

Pred meseci smo ga bili obiskali.

Na širnem dvorišču je stal mož v polni moški dobi: srednje velik, krepak, gladko obrit; z obraza mu sije zdravje, žive oči nas prijazno motre. Z naglo, mladeniško kretnjo nam stopi nasproti, pridvigne čepico in se dobrodušno nasmeje: »Zdravi!«

Koliko let bi utegnil imeti, smo ugibali. Osem in štirideset, kvečjemu petdeset bi mu jih prisodili.

»Spomladi jih bom šestdeset!« je rekel kratko.

Odstopili smo, pa ga znova motrili: Nemogoče!

Mogoče ali nemogoče, kar je rekel, drži.

Brez ovinkov in zavijanj nas je popeljal v svoje delavnice, kovačnice, oblikovalnice. Molče smo mu sledili skozi velika skladišča otroških vozičkov lažjih vrst pa do zadnjih najmodernejših tipov, teh malih avtomobilov; dalje dolga skladišča dvokoles raznih znamk ter posameznih kolesnih delov. Ogledali smo si moderno lakirnico, poniklevalnico ter razne stroje in priprave. Slednjič smo obstali pred majhno mizarsko delavnico in on nam jo je z nekim posebnim zanosom odprl. Kaj je tu? Tu se izdeluje njegov najnovejši izum: kombinirana lestev. Enostavno, a zelo praktično! Priprava za likanje obleke in perila, a obenem lestev za snaženje oken, čiščenje prahu po omarah in za vse take podobne stvari. Lestev je lepo zložljiva in se shrani lahko v slehernem kotičku.

Ko nas je popeljal končno še skozi svojo širno in bogato založeno trgovino z vsemi mogočimi deli, pripravami in igračami, smo vstopili v njegov komptoar. Tu smo posedli in ga prosili, naj nam kaj pove o svojem življenju, kajti slišali smo bili, da je jako zanimivo in pestro. Naglo je odredil še to in ono: trgovina, pisarna, delavnice, pošta, ekspedit, samo na kratko je prešinil vse to, da ne bo kje zastalo. Potem je prisedel, potegnil z roko preko čela, kjer je imel zapisano vso svojo zgodovino, - in je kar od kraja pričel.

Moje življenje

Mlada leta

»Dne 27. marca leta 1875., na veliki petek, sem se rodil v Vipavi v hiši št. 58. Moj oče ,je bil mizar, imel je hišo in majhen gruntek.

Otroška leta sem preživel kot pač vsak otrok: bos in razigran sem skakal okrog hiše, hodil v šolo, opazoval očeta pri njegovem mizarstvu pa si zaželel še lepšega rokodelstva. Katerega ravno, ne vem, le vse nekaj lepšega sem si želel. Mizarstvo je tudi nekaj, toda tisto večno oblanje desek in tramičev, tisto žaganje in zabijanje je le preveč vsakdanje. Pa sam les, nobene svetle kovine, nobenega hreščanja strojev, nikakega rožljanja verig!

Z Vindišarjevim Franceljnom, ki sva si bila soseda, sva se vedno igrala. Njegovi starši so bili premožni in on mi je rad dajal kruha. Tedaj si seveda nisem domišljal, da bo on postal kdaj tako imeniten gospodarstvenik in vplivna osebnost, kakor je danes naš dr. Windišer.

Ko mi je bilo 14 let, sem se šel učit v Ljubljano pilarstva k tvrdki Lerch v Florijanski ulici. Toda že naslednje leto sem ušel pa se vrnil v Vipavo. In oče me je spodil zopet nazaj, da bi se izučil tega rokodelstva in vztrajal do konca svoje učne dobe. Jaz sem pa hotel postati na vsak način mehanik. Zato sem jo ucvrl namesto v Ljubljano — v nemški Gradec. Tam sem se postavil pred tovarno dvokoles »Puch« in čakal pred glavnim vhodom. Nemščine nisem razumel, le tu in tam kako besedo. Mimo pride delovodja in me vpraša: »Was willst du da?« — S smelim glasom odgovorim: »Lernen mehanik.« On se zasmeje: »Du liebes Kind, von wo bist du.?« — Odgovorim: »Vipava — Vipah.« In kako sem prišel tja, je hotel vedeti. Kar po »ajzenponu«, sem rekel pa se spomnil svoje rajže. Od Vipave do Cola me je spremljala mati in mi nesla culo obleke pa nekaj za pod zob, kar sem pa že spotoma pozobal.

No, ta delovodja me je pustil čakati pri vratih vse dopoldne. Vratarju se je zdelo, da sem lačen, pa mi je dal kos kruha. Opoldne pa pride mojster in me vzame kar s seboj na dom. Njegova gospa me začudeno gleda, in ko ji on raztolmači, kako in kaj je z mano, me prične prijazno izpraševati to in ono. Ker pa nisem dobro razumel nemščine, sem se začel kar jokati, toda kmalu so me potolažili in mi dali kosilo.

Po kosilu je šel mojster v tovarno, jaz sem pa ostal doma pri gospej. Ker niso imeli otrok, sem se kmalu privadil, nanosil ji premoga; drv in očistil čevlje. Ko se je zvečer vrnil mojster, mu je rekla žena: »Er wird ein braver Bub,« in sem se ji res smilil.

Drugi dan pa le začnem premišljevati, kaj bo z menoj, in mojster mi reče: »Morgen gehst mit mir.« Bil sem ves srečen, ko me je vzel naslednji dan s seboj v tovarno ter me predstavil gospodom, rekoč: »Der Bub mochte Mechaniker sein.« Šlo je tedaj vse gladko, skrbelo pa me je končno le še to, kje bom imel hrano in stanovanje. Pa me je rešil teh skrbi mojster, rekoč, če bom priden, bom lahko ostal pri njem.

V tovarni so me pridelili nekemu pomočniku v oddelku za okvire. Imel sem izredno veselje do dela, zavzemal se in ubogal vse od kraja; zato sem pa prejel vsak petek 50 krajcarjev. Dal sem jih mojstru za hrano in stanovanje, a on mi je rekel, če bom tako priden, bo on ta denar hranil zame. In res, vsak petek sem oddal svojo plačo, in ko sta bila zbrana dva goldinarja, mi je kupila gospa cajgasto obleko. Zato sem pa gospej pridno pomagal pri delu: donašal ji premog, drva, čistil čevlje in vse take stvari

opravljal, za kar mi je podaril mojster še svojo staro obleko. Ker mi je bil njegov suknjič prevelik, sem kar lepo rokave zavihal. Kaj bi se tak negoden pobič ponašal z novo obleko! Ne bi se umel prav sukati, a slednjič bi se utegnil domišljati, da je že pomočnik ali celo mojster. Za takega negodnega razpeljanca so najprimernejši predolgi rokavi, da ga nekako ovirajo v njegovem domišljavem ponašanju.

V Egipet

Ko sta potekli dve leti, sem prosil za spričevalo. Mojster me ni pustil na noben način, toda jaz sem se zavzel, da hočem iti po svetu, pa mi je končno ustregel: Vrnil sem se domov v Vipavo. Prav tedaj je prišla iz Egipta moja polsestra obiskat očeta, pa me je vzela potem s seboj v Port Said v Egipet. Vzela me je kakor za svojega, ker ni imela otrok. Poleg mene je vzela še neko 14 letno deklico iz Trsta, ki ji je bila krstna botra. Ko je namreč sestra Ivana služila v Trstu, se je bogato poročila v Port Saidu z nekim Grkom, edinim sinom veletrgovca. Imeli so veliko trgovino jestvin, porcelana, vina itd. z 22 uslužbenci. Pa sem se varal, sestra ni držala besede, ni me vzela za svojega, temveč je imela rajši tistega dekleta, ki ga je privedla s seboj, mene pa je imela za najslabšega pri hiši. Meni pa ni šlo v glavo, kako da bi mogel biti ravno pri sestri zaničevan. In mi je kar šinilo v glavo: hajdi na avstrijski konzulat! In tam sem zaprosil, naj me pošljejo domov zaradi vojaščine. In so me res poslali domov po odgonu. Že naslednji dan je imela odpluti ladja, in tudi karto sem že imel. Tisto jutro rečem sestri: »Danes ne bom več delal, popoldne ob treh pojdem po odgonu.« O, kako me je grdo pogledala pa rekla: »Je to mogoče? Tak škandal mi boš napravil? Kaj bodo rekli ljudje, da gre brat po odgonu domov!« Njen mož je bil dober človek in mi reče: »Franc, ostani dalje pri nas!« Toda jaz rečem sestri: »Veš, vzela si me s seboj kot brata in svojega otroka, sedaj sem pa še slabši od hlapca že 14 mesecev. Dala si mi edino staro in ponošeno obleko svojega moža; da bi zlezli vanjo lahko trije taki kot sem jaz.« – Sestra mi odvrne: »Saj ne boš šel, bom že poskrbela.« Gre in me zaklene v sobo. Potem se vrne z možem in oba mi prigovarjata, naj ostanem. »Ti si besedo snedla, za hlapca ti ne bom. Če mi kaj daš za teh 14 mesecev službe, je dobro, če ne, je tudi dobro.« Ko uvidi, da nič ne opravi, mi da kosilo, v vrečo natlači ponošene obleke in obutve svojega moža, mi dá še 1 liver-šterling.

In sem jo ucvrl na ladjo »Imperator«. Tu so me vzeli na zapisnik, dali mi odgonsko maršruto ter mi odkazali prostor med odgonci. Bili smo trije moški in štiri ženske. Ena jim je v Brindisi v Italiji ušla, zato so nas držali še bolj strogo. Ko pridemo v Trst, nas odvedejo na magistrat, kjer dobimo jesti. Potem nas razdele. Mene pošljejo v Postojno, s spremstvom seveda. Tu me izroče županstvu, potem me odvedejo z vozom v Razdrto do županstva. Ko se tu nakosim, me odpeljejo k županstvu v Vipavo, kjer me izroče domovinski občini. Po vipavskem trgu je šinil glas: »Batjelovega Franceta so pripeljali po odgonu! Kaj za božjo voljo je naredil?« Nekoliko me je bilo sram in oče me je kregal, zakaj delam tako sramoto. Razodenem mu, kako in kaj, toda mu le ni bilo prav.

Že tretji dan nato se odpravim zopet v svet, s trebuhom za kruhom. Zdaj jo mahnem peš v Postojno in vso pot premišljujem, kam naj krenem. Imel sem denar: en liver-šterling. V Postojni ga menjam in dobim 12 goldinarjev. Nato se odločim za nemški Gradec. Hajdi na pot! Pridem tja in se zglasim pri svojem mojstru. Ta me z veseljem sprejme in v tovarni »Puch« mi preskrbi zopet delo. Njegova gospa me radovedna vprašuje, kje sem hodil in kje sem bil. Povedal sem vse po pravici, in so se mi smejali, ko sem tako napol klatil po nemško, jaz pa bil vesel, da sem imel zopet delo. Ob nedeljah sem šel z njimi na čašo piva v Puntigam. Mojster je bil bolj resen, gospa se je pa rada smejala. Stanovali smo v Gosposki ulici (Herrengasse) v prvem nadstropju na dvorišče. Jaz sem spal v jedilnici na zložljivi postelji.

Pretekli so trije meseci - in zopet me je mikalo proč. Prihranil sem si nekaj denarja, ker nisem zapravljal - in zopet mi šine v glavo: hajdi domov, k očetu in materi. Težko sem se ločil od Gradca in tistih dobrih ljudi, toda bil sem samoglavec, kar sem si vtepel v glavo, sem moral izvesti, je bilo prav ali pa narobe. Materi sem kupil naglavno ruto – in sem šel, s težkim srcem, z neko čudno slutnjo. In ko pridem domov, izvem strašno novico, da mi je oče umrl... Prav prejšnji dan so ga pokopali. Tako sem se veselil, da bom videl zopet starše, ki sem jih tako ljubil, pa najdem samo mater, v solzah, v revi in bridkosti. Skoraj zgrudil sem se od hudega; ali ko sem videl mater v njeni neizmerni bolečini, sem jo tolažil, kolikor sem mogel in znal, pa sva oba na glas jokala. Oče je doživel 69. leto, a je bolehal od svojega 35. leta, ko se je bil močno prehladil. Imeli smo hišico, nekaj travnikov, njivo, par prešičev in eno kravo. Mati je hodila na dnino, da je prislužila kak krajcar.

Imel sem brata Pavla, dve leti je bil starejši od mene. On se je izučil pri očetu mizarstva, potem je pa odšel v svet; nazadnje se je ustavil v Ljubljani, kjer se je poročil. Med vojno je umrl, za njim še žena; zapustila sta dve hčeri, Ivanko in Pavlo, ki sta poročeni v Ljubljani.

Z vandrovci

Ostal sem tedaj doma kakih deset dni. Potem sem utolažil mater, obljubil ji pomoč – pa se odpravil zopet po svetu. Mahnil sem jo peš na Dunaj, kajti takrat so bili vandrovski časi. Neko jutro v marcu sem se odpravil: na Col, Podkraj, Logatec – in prenočeval v nekem kozolcu. Drugo jutro rano sem jo mahnil proti Ljubljani, kjer sem prenočeval pri Starem Tišler-

ju. Na nadaljnji poti najdem tovariša vandrovčka; bil je majhen dečko, krojaški pomočnik, a je bil že precej namazan. V Litiji sva šla v »vandrovški dom«, kjer sva dobila prehrano in prenočišče. Spričo uši sem moral spati nag. Seveda smo si morali večerjo in prenočišče prislužiti v drvarnici. Bil je strog red. Pet nas je spalo v eni sobi. Neki poreden mesar nas je pa v spanju ščegetal, da smo kar vpili. Noter je vstopil oskrbnik in hotel vedeti, kdo vpije. Nihče se ni izdal, a mesar nam je pričel zopet nagajati. Ponovno se vrne oskrbnik, pa nam zagrozi. Zjutraj dobimo kavo in kruh, pa odrinemo na pot. Hodili smo 15 do 20 km do kosila in po kosilu prav toliko do večerje in prenočišča. Tako smo hodili dnevno. V Slov. Bistrici nas je bilo že 12, v nemškem Gradcu celo 23, odkoder smo rajžali v Bruck na Muri. Tu smo se razdelili v dva tabora. Nekateri so šli proti Dunaju, drugi proti Leobnu, kamor sem krenil tudi jaz. Komaj hodimo kakih pet kilometrov. Ena skupina je šla naprej, pa je v neki gostilni ukradla lonec šunke. kruh in še druge stvari. Ko pride do gostilne naša skupina, nas pa gostilničar nažene z bičem, misleč, da smo ga mi okradli. Trije smo jo ucvrli proč, dva sta se pa postavila v bran, a ju je gostilničar pretepel, da sta bila vsa črna. Zbežala sta tudi ta dva, a gostilničar je vpil za nami, naj mu vrnemo šunko. Slednjič smo dohiteli v gozdu. prave tatove, pa jim pomagali obirati gnjat. Zato so pa hoteli ti zlikovci, da bi mi odnesli nazaj v gostilno prazni lonec in jih dobili spet po grbi.

V Leobnu nas je šlo vseh 23 v vandrovski dom. Tam bi lahko dobili nekateri službo, a je niso hoteli, ker po vandrovskem pravilu je prejemal vsak vandrovec 6 tednov hrano in stanovanje brezplačno. Po 6 tednih je potem zadostovalo, da je le en dan delal, pa je lahko nadaljnjih 6 tednov postopal. Jaz sem šel v neko tovarno vprašat za delo – in sem ga dobil v delavnici za orodje. Po 14 dneh mi je postalo dolgočasno – pa sem šel zopet na vandrovski dom. No, tu so me priključili novi klapi – in odrinili smo proti Dunaju. Na Dunaju smo se javili v vandrovskem domu. Ko sem se okrepčal in naspal, sem odrinil v mesto. Same hiše, palače, ulice brez konca in kraja. Tavam in tavam in po 6 urah srečno prispem zopet v svoj dom. Na Dunaju je bilo tedaj vse polno služb na razpolago, smo si lahko izbirali mesta in tovarne. V tovarni koles, šivalnih in pisalnih strojev sem dobil mesto v montaži dvokoles. Vse delo je bilo akordno. Sprva mi je šla bolj trda, toda sem se kmalu privadil in delal in zaslužil, da je bilo veselje. Ob nedeljah sem hodil najrajši v X. okraj, kjer so bile trgovine raznih starih strojev in orodja v velikih skladiščih.

Po štirih mesecih me je zopet prijelo. Kupil sem si eno staro poljsko kovačnico, 45 kg težko nakovalo, nekaj orodja in pil – in vse skupaj sem poslal domov v Vipavo. Pa sem odrinil zopet domov. Zaradi matere, ki je bila sama doma, od vseh zapuščena. Obe sestri sta bili v Egiptu, starejši brat je bil tudi po svetu, a mene je prosila mati, naj ostanem doma. Ko dobim kovačnico in orodje, rečem materi: »Sedaj pa pričnem na svoje.« Mati me je začudeno gledala. V shrambi za vino sem si pripravil delavnico in jo z vsem potrebnim opremil, kajti imel sem na razpolago tudi vse mizarsko orodje. Naša hiša je bila sredi trga, le nekaj korakov od ceste. Pa mi je šinilo v glavo: Na sejme boš hodil! Vsak mesec v Sežano, v Divačo in v bližnje kraje. In sem pričel izdelovati razno orodje ter prodajal lopate, pile, svedre, kuhinjsko posodo, žage in drugo tako ropotijo. In se mi je obrt prav dobro razvijala, tako da sem moral najeti že lokal ob cesti ter pričel popravljati kolesa in prodajati razno železnino, orodje in kuhinjsko posodo.

Po nekaj mesecih sem se seznanil v hotelu Adriji z uslužbenko – in jo kar poročil. Oklici enkrat za trikrat, poroka z mašo. Jaz sem imel 20 let, a ona 30. Bil sem torej poročen, in bilo mi je kmalu žal. Hodil sem po sejmih, imel svojega konja in voz, in kar na vozu sem napravil izložbo in streho. Potem sem šel v Ljubljano in kupil kar dva konja. Zjutraj ob 5. uri pridem domov, mati mi ocvre par jajec, pride pa žena in mi vrže nesnago v jed. Pomislim in rečem: »Dosti je!« Grem, nakrmim konja, ju napojim – pa hajdi nazaj v Ljubljano, kjer zopet prodam oba konja in voz.

V Ameriko

Nazaj grede sem vzel v Postojni potno knjižico za Ameriko. Ko sem jo dobil, sem šel na sejme in poprodal blago za vsako ceno. In po štirih mesecih zakonskega življenja vzamem slovo, se poslovim. Mati se joka in reče: »No, zdaj naj skrbim še za ženo!« Mati se mi je sicer smilila, ali kar je, je. Odrinem v Ljubljano, pa vzamem karto za Hamburg-linijo. Šli smo na pot. Bilo nas je 78 izseljencev, ki smo dobili karte v zaprtih kuvertah. V Hamburgu pa odprem kuverto in vidim, da bo odplula naša ladja šele čez 14 dni; a nas Slovencev, Hrvatov in Bosancev je čakalo nanjo nad 700. Z deputacijo smo odšli v glavno palačo Amerika-linije; kjer smo protestirali in dosegli vsaj prosto stanovanje do odhoda parnika. Zanimal sem se, kako mora potnik ravnati, da ga komisija pred vkrcanjem na parnik ne izvrže – in sem srečno prišel skozi tu in tam v luki Halifax v Kanadi. Nekateri so se pa po ladjah lovili, močno kadili pa imeli rdeče oči – pa so bili spričo tega zavrnjeni. Bilo je teh kakih 60, morali so nazaj.

Jaz sem se napotil k nekemu rojaku iz našega kraja, ki je prebival v Indianapolisu. Potniki smo imeli na prsih napisano, kam potujemo, vsak je imel označen kraj in mesto. In to je bilo zelo pametno, ni bilo treba nič spraševati, kako in kam. Sprevodniki so pokazali, kje naj izstopim, kje prestopim na vlak, a stražniki so pokazali tramvaje.

Ko se vozim na tramvaju, pa se zagledam v nekega moža, ki se vozi poleg mene, in ga kar nagovorim: »Ali niste vi Bajc iz Vrhpolja pri Vipavi?« On me začudeno pogleda in prikima: »Da, jaz sem.« In vpraša dalje: »Kam pa ti, mladenič?« – »Prav k vam sem namenjen, saj drugega ne poznam v Ameriki.« In prijazno me je vzel s seboj na svoje stanovanje. Bil je samec. Spotoma sem pokazal s prstom na dame, ki so žvečile v ustih gumico, kakor bi čikale. On me je posvaril: »Tega se pa kar odvadi, saj nisi doma! Ne smeš na nikogar kazati s prstom! Glej drugam, kadar o kom govoriš.« Bil sem mu hvaležen za ta pouk, kajti spoznal sem, da sem prišel v čisto drug svet. Uvidel sem pa tudi, da v obljubljeni Ameriki ni postlano z rožicami, ampak da se je treba močno pehati za trdim delom, preden ga dobiš. Nastavljal sem se zjutraj pred tovarnami in čakal na delo kakor na vbogajme. Četrto jutro sem se nastavil pred tovarno, kjer so izdelovali železne hiše. Potrebovali so 100 ljudi, a čakalo nas je kakih 600. Na hodniku je bilo nekaj gospodov in ti so s palčko pokazali, kdo sme noter. In med tistimi, ki jim je bila sreča mila, sem bil tudi jaz. Odbrali so nas 200, a v tovarni so nas še enkrat prebirali, 100 nas je ostalo, drugih sto so odklonili. Med temi, ki smo bili sprejeti, je bil tudi neki delovodja od Tönniesa iz Ljubljane. Ta se je predstavil basu (delovodji), kaj je bil v Ljubljani; toda bas mu odvrne po nemško, da ga to nič ne briga, in je moral delati pri stroju prav tako kot jaz in ostali. Zdelo se mu je za malo, in že tretji dan je spregel pa jo odkuril zopet v Ljubljano. Kajti v Ameriki se pran nič ne ozirajo na to, kaj je bil kdo poprej; sprejet je tu za navadnega delavca, čeprav je bil prej delovodja. V Ameriki se ozirajo le na delovne zmožnosti, ne na lepo obleko, ne na spričevala.

Dodeljen sem bil v pomoč nekemu starejšemu pomočniku Francozu. Sporazumela sva se kar na muto, to je na znamenja rok. Tu plačajo le delo, lepih besed in poklonov ne marajo, niti lepih spričeval, ne učenih šol. Američan pravi: »Pokaži, kaj znaš!« Tu mora vsakdo dokazati svoje zmožnosti pa svoje storjeno delo zapisati v knjižico. Kontrolor pride k vsakemu dopoldne in popoldne in se prepriča, koliko je naredil. S Francozom sva se polagoma le razumela. Na dan sem zaslužil dolar in pol, hrana je bila poceni, v salonih si dobil zastonj šunko, meso, kruh, sir, ribe, vsa mrzla jedila, samo da si naročil čašo piva za 5 centov. Delavske knjižice tam ne poznajo, dobil si v tovarni številko, ki je bila merodajna za vhod in izhod iz tovarne.

V tej tovarni sem delal dva meseca, potem sem odšel v tovarno, kjer so izdelovali parne kotle. Po 6 do 8 delavcev pri enem kotlu, bilo je to jako težavno delo. Po 3 do 4 smo bili v kotlu z električnim strojem, enako število jih je bilo zunaj kotla – pa smo kovali in netali s pomočjo elelktričnega stroja. Delo je bilo akordno, v ogromni delavnici je bilo 10 do 12 takih kotlov v delu, šum in ropot tak, da ni bilo sploh ničesar razumeti. Ko sem prihajal zvečer domov, nisem niti rok več občutil, tako so bile izdelane od trpljenja, v ušesih mi je bobnelo kar pol leta naprej. Šest tednov sem delal tu, potem sem dobil delo v tovarni avtomobilov in dvokoles. Dodeljen sem bil avto-oddelku, k stroju avtomatu. Eno uro me je poučeval neki delavec in mi razlagal, na kaj je treba pri stroju paziti, pa sem stroju že sam stregel. Treba je bilo naglo delati, kajti stroj sam je priganjal k delu; saj ni bilo treba drugega, kot samo mazati ter donašati in odnašati blago. Tudi tukaj nisem ostal dolgo, čeprav ni bilo slabo delo. Hotel sem videti in poskusiti še kaj drugega. Šel sem v livarno. Moj gospodar Dolenc, kjer sem bil na stanovanju in hrani, je bil livar v tisti livarni, delala sva skupaj. Tu je bilo vse v akordu. Vsakdo je moral napraviti modele sam in jih tudi uliti. Gorelo je vedno 5 do 6 peči. Skušal sem kar se da dobro napraviti modele iz peska, toda mi kar ni šlo, od rok. Moj tovariš je imel komaj 1 do 2 odstotka slabega, jaz pa celih 80 do 90. V 14 dneh nisem zaslužil niti za kruh. Zato sem lepo spregel s to umetnostjo, se poslovil od znancev, pa odkuril iz Indianapolisa v Cleveland.

Tam je bilo mnogo slovenskih rojakov, kar cela kolonija. Stanovanje sem dobil pri slovenski družini. Bilo nas je 36, po 6 v eni sobi, v leseni hiši. Že tretji dan sem našel delo v neki manjši tovarni, ki je izdelovala razno orodje za mehaniške stroke. Zaposlen sem bil pri avtomatu. Po treh tednih me je pozval mladi gospodar, naj se preoblečem in me vzel k sebi v avtomobil. Šel je kupovat razne potrebščine, in jaz sem mu odnašal v avto. Gospod šef je govoril z menoj nemško. Kakih osem dni sem imel ta posel. V Ameriki odpovednega roka niso poznali, tam se lahko menja služba vsak dan sproti. In jaz sem jo zopet menjal ter odšel v clevelandsko mesnico. To je velikansko podjetje, ki zalaga z mesom bližnjo in daljno okolico. Prihajalo je neverjetno veliko živali, kar po celi vlaki dnevno. Ta klavnica je bila zelo moderno urejena: na eni strani so gonili noter govejo živino in prašiče, na drugi strani so spravljali na vagone meso in klobase ter razvažali v razne kraje. Štirinajst dni sem bil pri električni napravi za ubijanje prašičev, potem so me premestili k strojem za izdelavo ledu. Tu je bilo dobro, zaslužil sem po dva dolarja na dan, ali hotel sem poskusiti še več. Ko sem zvedel po prijateljih, da potrebujejo nekaj ljudi v tovarni za izdelavo električnih strojev in naprav, sem šel in takoj dobil delo v oddelku za transiormatorje in motorje. V enem samem prostoru nas je bilo 150, in tu se je pripetila nesreča. Na vrhu je bila za prepeljavo električna železnica, pa sta dva vagona padla s tira in je ubilo 12 ljudi, kakih 15 pa močno ranilo. To se je dogodilo prav blizu mene.

Tudi tukaj sem delal le malo časa, hotel sem poskusiti zopet kaj novega. Iskal sem in našel delo v neki specijalni tovarni za izdelovanje verig za avtomobile, motorje in kolesa. Tu je bilo precizno delo in mnogo strojev. Tu je bil ropot strojev in avtomobilov tak, da ni bilo slišati grmečega Boga. Stroji in avtomati sami silijo človeka, da dela in hiti in se ne sme ustaviti niti za minuto, in to po 8 ur na dan. Zopet sem si prebral delo pa odšel v tovarno za izdelovanje raznih stabil-motorjev na bencin in nafto. Nastavljen sem bil pri montaži. Bila nas je partija 8 mož. Hiteli smo delati, da smo bili vsi mokri, kajti imeli smo skupno akordno delo, a plača je bila razdeljena po zmožnosti in delu. Kvalificirani so imeli več kot pa novinci. Tu sem bil več mesecev, naposled me je pa prijelo, da bi šel v New York. Pa sem kar na lepem odrinil. Iz Clevelanda sem se odpeljal z železnico ob treh popoldne, v New York sem dospel ob dveh ponoči. Kam naj krenem ob tej uri? Taval sem nekaj časa po mestu, naposled sem pa našel neko oplankano hišo, ki so jo popravljali, pa sem se stisnil noter. Tu ni bilo nikogar, in kar stoje nekoliko zadremljem. Ko se je zdanilo, so prišli zidarji, jaz sem jo pa pobrisal ven na cesto in taval po mestu. Okoli / zjutraj, ko so pričeli odpirati lokale, hodim mimo Sakserjeve pisarne. Tedaj pride mimo neki lepo oblečen gospod, potegne iz žepa robec, a mu pade v tem denarnica ravno predme. Poberem jo, ga pokličem, ta trenutek pa priskoči neki drugi gospod in mi reče po angleško: »Molči, bova imela vsak pol.« Potisne me v bližnjo vežo in tu preišče denarnico: bila je polna bankovcev, na vrhu pa je bil en sam dolar. Isti hip gre zopet neki gospod mimo, in ta, ki je bil z menoj, vzame z vrha bankovec in vpraša onega, če je denar pravi. Mimoidoči odgovori: »Orajt, gut.« Zdaj mi veli ta, naj mu dam 200 dolarjev. Jaz mu ponudim najdeno listnico, a on pravi, naj mu izplačam iz svojega. Res mu odštejem svojih sto dolarjev, on naglo spravi in izgine kot kafra. Potem pregledam najdeno listnico, vzamem ven dolarje, toda v tem hipu prebledim od strahu, ko spoznam sleparijo. Na vrhu je bil en pravi dolar, spodaj pa dosti dolarjev večjih vsot, toda na obratni strani so bili vsi – prazni. Poskočil sem in se od hudega pognal z glavo v zid, ko sem spoznal prevaro. Da bi bil vsaj toliko pameten, pa mu izplačal pogojeno vsoto iz najdene listnice! Ne, svoje prave dolarje sem mu tepec odrajtal, prav kot bi jih vrgel v morje. Kranjec ostane Kranjec!

Potem sem pa šel in počakal, da so pri Sakserju odprli pisarno. Grem noter in vprašam, kdaj da odpluje parnik v Evropo. Ob treh popoldne na Havre, mi odgovori uradnik. Vpraša me, ako pojdem s tem, in hoče že pripraviti karto, ali poprej mu ponudim tisti denar in velim, naj si ga ogleda in ga presodi. On me začuden pogleda in vpraša, odkod mi ta denar. Nu, povem mu vse natanko, kako in kaj, in nazadnje pripomni on, da je dobro, da sem prišel tu-sem, kajti če bi bi šel s tem denarjem kam drugam, bi me gotovo zaprli. Rekel je, naj mu izročim vse tiste bankovce, pa smo prešteli, bilo jih je za več tisoč dolarjev. Uradnik je vse vpričo mene raztrgal in vrgel v peč. Izprašal me je vse natanko, kje in kako se je to dogodilo in kakšni so bili sleparji in kako oblečeni. Potem je rekel, da ni za New York nekaj takega nič novega, kajti v New Yorku se preživlja na sleparski način več ljudi, kakor jih premore vsa kranjska dežela. Le kako dobiti sleparje? »So že vsi preoblečeni, jih nihče več ne spozna,« doda uradnik. Ali pa so vzeli morda na muho že koga drugega. Uradnik bi zdaj le rad vedel,

bom kupil karto za čez ocean ali ne? Rekel sem, da moram poprej znova zaslužiti ono, kar so mi ukradli. Prijazno me po svari, naj bom previden pred uzmoviči in se priporoča, naj pridem po karto, ko zaslužim.

Sprehajam se ob morju. Ura je enajst – in zavijem v gostilno, kjer popijem čašo piva. Potem odidem brez kosila v javni vrt, sedem na klop in premišljujem, kako in kje naj prislužim, kar so mi pouzmali. Ura je bila ena popoldne in bilo je prav malo ljudi v vrtu. Tedaj pride mimo neki moški, majhen in debel, pa me nagovori po italijansko. Nekaj sem razumel italijanski, kolikor sem se v Egiptu priučil. Vprašuje me, kaj delam tu, če iščem morda službo? Prikimam mu, on mi pa pokaže z roko: »Vidite, tam v tistem hotelu »Evropa« zaslužite lahko po tri dolarje na dan, samo okna boste očistili enkrat na dan, drugega nič.« – »No, hvala, kdaj pa lahko službo nastopim?« ga vprašam. – »Takoj,« mi odgovori. »Tam dobite tudi hrano in stanovanje.« Nato seže v žep in reče: »Slišite, posodite mi 10 dolarjev, potrebujem drobiž, a nimam drobnega: Vam zastavim tega za ta čas.« Pa mi pomoli 100-dolarski bankovec. Pogledam in opazim, da je bankovec na nasprotni strani bel. Kakor strela planem na noge, pa ga udarim po obrazu: »Lump!« zakričim, on pa jo pri tej priči ucvre po vrtu v stranske izhode. Nekaj ljudi je prihitelo k meni, toda ker nisem hotel, da bi se nabrala cela truma radovednežev, zato sem jo še sam odkuril za Lahom. Na drugem koncu vrta se zopet usedem na klop in premišljujem o njujorških poštenjakovičih.

Polagoma mi pa le pade na misel, da bo treba pogledati za prenočiščem, kajti v New Yorku ni nobenih kozolcev, da bi se človek kar brez skrbi zaril v seno ali v listje. Ko iščem in povprašujem, pa izvem, da so v New Yorku hiše nalašč za delavce in revne ljudi. Najdem, si naročim sobico, plačam vnaprej in dobim številko. Tu je izboren red, snaga, so velikanski saloni, po sredi vhod, na obeh straneh so majhne sobice, z leseno steno pregrajene. V sobici je železna postelja, obešalnik pa nočna omarica, prostora ravno toliko, da se lahko eden obrne. Kaditi je zabranjeno, in po določeni uri tudi govoriti. Umivalnice so posebej. V eni hiši je mnogo salonov za več tisoč ljudi. So štirje glavni vhodi.

Tukaj sem bival deset dni, potem sem našel delo v predmestju v strojni tovarni. Seznanil sem se z neko bolgarsko družino, pa sem se k njej preselil. Deset mesecev sem delal in si zopet nekaj prihranil. Potem me je pa zamikalo domov.

Šel sem in si kupil karto preko francoskega mesta Havre do Ljubljane. Poverili so mi vodstvo transporta ljudi, ki so potovali do Ljubljane in Zagreba, ter mi dali zato nekaj ugodnosti pri hrani. In smo potovali in srečno prišli v Ljubljano. Tu smo se poslovili in razšli: 42 nas je izstopilo, 44 jih je odšlo proti Zagrebu.

Zopet doma

V Ljubljani premišljujem, kako in kam. Mahnem jo v Vipavo. Tu najdem ženo. Toda še isti dan se vrnem v Ljubljano, potem pa jo odkurim v Kamnik. Poleg mitnice sem dobil majhno sobo, kjer mi je g. Pohlin dovolil delavnico, da sem pričel na svoje: popravljal sem razne stroje, kadar ni bilo pri njem dela. Po treh mesecih sem pa stvar zopet od kraja premislil in preudaril – pa sem se odločil, pobral sem šila in kopita, pa jo potegnil v Trst.

V Trstu sem nekaj dni postopal, kajti za delavca nisem maral iti več, temveč sem se hotel na vsak način osamosvojiti. Zato sem jo pomaknil v Gorico. In tu sem kmalu našel lokal ter se pogodil zanj za leto dni pod dokaj ugodnimi pogoji. Bilo je to v ulici Via del Duomo. Takoj sem napravil prošnjo za otvoritev mehanične delavnice, in magistrat mi je kaj kmalu ugodil – ker nisem imel nikakih zaprek. Imel sem še nekaj denarja in sem si kupil dva velika zaboja, iz katerih sem si napravil posteljo in jo lepo zakril s pokrovom. Lokal je imel prav lepo lego in je bil na prometnem kraju. Glavna skrb mi je bila: oprema lokala. Z mizarjem sva zbila skupaj stelaže in stružnik, nabavil si nakovalo, kovačnico in potrebno orodje – in lokal je bil opremljen. Pogodim se še z goriškimi tvrdkami za dobavljanje delov koles ter raznih drugih delov – in moja delavnica je bila kompletna. Prav tedaj so gradili čez Sočo solkanski most. Seznanim se z nekim inženirjem, ki je imel kolo, in ta mi je pripeljal še nekaj svojih kolegov s kolesi – in moja delavnica je dobila prvo naročilo.

Tvrdka Redlich & Bergen je gradila solkanski most. Bila je to močna firma, ki je zaposlovala veliko število delavcev. Od teh ljudi sem dobival kolesa v popravilo, tako da sem moral že po enem tednu sprejeti pomočnika. Zvečer sem hodil okrog za delom in sem delal prav po amerikansko. Prvi mesec sem živel skoro ob samem kruhu, potem se je pa delo nabiralo, naročila se množila, tako da sem si privoščil lahko tečnejšo hrano. Sprejel sem še enega pomočnika ter vajenca, omislil si letake in jih zvečer raznašal okrog po vaseh. Nabavil sem si prvo zalogo: dve novi kolesi, a še isti dan sem prodal obe. Ko ju plačam, dobim na kredit šest novih koles. No, to je bila takole že malo večja zaloga, ki sem si jo sproti dopolnjeval, a po enem letu sem prodajal kolesa na obroke v lastni režiji. Tudi lokal mi je postal pretesen in moral sem najeti še prostor za skladišče. Polagoma sem si najel še sobica ter kuhinjo. Z ženo v Vipavi sem se sodnijsko ločil. Obrt mi je bolj in bolj prospevala. Izpopolnil sem si orodje, pridobil si znanje v mestu in okolici, dalje dostop in vpliv pri tedanjih znanih goriških tvrdkah: zidarskem mojstru Mozetiču, ključavničarju Živicu, mizarju Černigoju, krojaču Krušiču, gostilničarju Primožiču ter zidarskem mojstru Nanutu. Ti so bili moja tovarišija.

Imel sem tedaj komaj 26 let, a nisem bil ne fant, ne vdovec, ne krop ne voda. Po svojem nesrečnem zakonu sem si želel reda in gospodinjstva, pa sem se zagledal v nekega dekleta. Vendar od prvega pa do resničnega snidenja je daleč, in trajalo je leto dni, ko sva se nekoč po naključju znašla pri Jelenu. Tam je bila veselica, življenje in veselje – in tedaj se je vnela ljubezen. Razodel sem ji svoje križe in težave in se ji kar odkrito izpovedal. No, končno je odstranil najino oviro Bog, ki je vzel mojo prvo ženo k sebi, naju pa povedel pred oltar, kjer sva si zaprisegla zvestobo. Gostilniško obrt, ki sem jo pozneje otvoril, je vodila v glavnem žena Marija.

Ko je cvetela Gorica

Delavnica je izborno delala, in odprl sem poleg nje še trgovino. Blago sem naročal z Dunaja in iz Nemčije, dobil sem kredit, a skrbel, da sem točno poravnal račune. V nekem graškem časopisu čitam, da je naprodaj star avto. Pa se podvizam v Gradec. Bil je majhen, dvosedežni avto s cilindrom 12 HP. Kupim ga za 200 kron. Poskusim šofirati – pa je šlo. Drugi dan ga naprežem – in hajdi z njim proti Mariboru. Šlo je prav dobro, v Gorico sem prispel le z majhnim defektom; hupe niti nisem dosti rabil, ker je delal sam cilinder dosti hrupa. Med goriškimi Slovenci je bil to prvi avtomobil. Italijani so imeli tedaj že tri nove. Po mestu sem si delal z njim mnogo reklame, ob nedeljah sem se pa vozil po deželi in si pridobival znancev in odjemalcev svoji delavnici in trgovini po vsem Krasu in Vipavski dolini. Ubral sem jo tudi po Furlaniji, do Medeje ter v goriška Brda, vsepovsod širil sloves svojemu podjetju.

V Gorici so bila tri italijanska kolesarska društva, a eno je bilo slovensko, ki se je nazivalo »Gorica«. Tu sem bil odbornik. Nekoč smo priredili na Veledromu dirko v velikem obsegu, kjer je prisostvovalo nad 12 tisoč ljudi iz vse dežele. Imeli smo vse v lastni režiji in se je izborno obneslo. Pri glavni dirki je bilo šest dirkačev in šest daril, pa sem se pridružil še jaz. Od 25 krogov sem jih vzdržal 24 vedno drugi, prvi je bil Mozetič iz Solkana. V zadnji pol rundi mi pridirka vmes Rusjan (poznejši znani avijatikar, ki se je v Zemunu ubil). Drkne mi v prednje kolo, a jaz padem in obležim pol ure v nezavesti. Bilo pa ni nič hudega, kmalu sem bil zopet na nogah. Obračun veselice in tekme je pa izkazal namesto velikega dobička – primanjkljaj. Mene in Živca so določili za revizorja – in našla sva velik nered. Računi v dvojnem iznosu in neverjetni izdatki, celo osla in voz so kupili za prevoz blaga. V južnem delu mesta nas je bilo tedaj kakih štirideset članov in večer za večerom smo delali tlako na veseličnem prostoru s svojimi ljudmi, samo da bi prireditev dobro uspela. Na občnem zboru v hotelu Jelen je zahtevalo članstvo vsega južnega dela mesta pojasnila, kje je denar od prireditve, toda grešniki so se lepo izmuznili, a mi člani iz južnega dela mesta, 48 po številu, smo tedaj izstopili ter takoj ustanovili novo slovensko kolesarska društvo »Danica«; po petih tednih se je vršil že njegov ustanovni občni zbor s 102 članoma. Za predsednika so izvolili mene, podpredsednik je bil Mozetič, blagajnik Živec, namestnik Černigoj, tajnik Nanut, odborniki: Rednik, Slamič, Volič in Kulot. Našteti resnični sportniki so jamčili za društveno delovanje. In res se je razvilo v vodilno društvo, ki je ostalo do vojne in je bilo v ponos vse slovenske Goriške. Prirejalo je dirke in prireditve in niti Italijani niso mogli kar tako preko njega. Svoje prireditve smo prirejali po Vipavskem, po goriški okolici, po Krasu in v mestu. Sodelovala je še celo godba narodne delavske organizacije iz Trsta. Prav vse prireditve so se nam obnesle povoljno. Dobili pa smo sčasoma celo lastno godbo, ko je mlado godbeno društvo iz Škrilj na Vipavskem, ki je štelo 32 članov, pristopilo k nam. Pa smo nastopili v Gorici z večjo prireditvijo. Javnost je bila v strahu in celň Italijani so prerokovali, da jo bodo mladi godbeniki polomili. Toda godba je nastopila in izborno rešila svojo nalogo, za kar je prejela splošno priznanje.

Sportno delovanje in življenje se je razvijalo bolj in bolj ob splošnem navdušenju in veselju. In ustanavljali smo nova kolesarska društva: v Mirnu, Vrtojbi, Solkanu, Kojskem, Ajševici ter na Gorjanskem. Pri vseh teh društvih sem bil desna roka in jim pomagal pri prireditvah.

Drašček je imel v Gorici zraven mojega podjetja dve hiši, ki sta bili prodani na javni dražbi. Vogelno sem kupil jaz s pomočjo nekega barantača. Par dni nato me vpraša trgovec Dekleva: »Kaj Vi ste kupili to hišo? Če bi jaz vedel za dražbo, ne bi bila Vaša. Kaj imate denar?« – Odgovorim mu: »To Vas ne briga, Vas ne bom prosil na posodo.« – No, kaj sem hotel početi s hišo? V prvem nadstropju je bilo stanovanje, podstrešje sem preuredil za stanovanje vajencem, malo teraso za pranje in sušenje perila, a pritličje sem priredil za gostilno. Grem in zaprosim za gostilniško koncesijo, a mi magistrat prošnjo odbije. Posvetujem se z advokatom, pa napravim priziv na Dunaj. In po treh tednih pride dovoljenje, a magistrat je dobil nos. Še tisti dan odprem gostilno »Pri kolesarju«; kar vejo ven pa nakravžljane oblance. Sodček piva prvim gostom zastonj, žena napravi vampe in golaž. Dobro vino, izborna kuhinja, vogalni prostor sredi mesta – in šlo je, da je bilo veselje: gostom sem nudil postrežbo v delavnici, v trgovini in gostilni. V delavnici sem imel štiri pomočnike in štiri vajence, v trgovini dve moči, v gostilni pet uslužbencev, a sam nadziral vse, in vse je bilo v redu. Sosed mi je odstopil lepo klet za vino, a zraven ob cesti še en lokal za gostilniški prostor. Prebijem zid, napravim par vrat – in tako sem imel vso dolgo desno fronto Via del Duomo do stolne cerkve v Gorici.

Dobim prvo hčerko Fani, čez poldrugo leto Angelco, potem sinka Francita. Ko mu je bilo dve leti, je nenadoma umrl za vnetjem možganov. Poleg tega mi je zbolela še žena, a sem pogumno prenašal vse križe in težave.

Pivovarna Gorup na Tržaški cesti je šla v konkurz. Prevzela jo je furlanska banka in jo imela zaprto kakih šest let. Poprodali so stroje in tako je podjetje propadlo. Nekoč mi ponudi ravnatelj banke, naj kupim, da mi kreditirajo, le nekaj naj dam na račun. Tovarno so razparcelirali, ker je bil velik objekt. Premišljujem teden dni, se odločim in grem k ravnatelju banke ter vprašam, kako je z zadevo Gorup? »Lahko dobite še vse parcele, so na razpolago,« reče. In se dogovorimo za skoraj ves objekt, le zadaj stanovanjska hiša še ostane. Napravili smo v treh mesecih odplačilo, za obresti in dolg. Kaj napraviti zdaj? Bile so velikanske podzemeljske kleti, zid debel poldrugi meter, zgoraj čez vso tovarno terasa v dobrem stanju, največji prostor na Goriškem za prireditve in plese. Popravil sem, kar je bilo v slabem stanju – in tu napravil restavracijo. Spredaj velik vrt s 14 divjimi kostanji, dvorišče za balincanje in večje prireditve, najbolj pripraven prostor v Gorici. Gostilniške prostore sem oddal v najem, tovarno priredil za svoje izdelke in tu pričel izdelovati dvokolesa in njihove dele.

Po dveh letih svojega bivanja v Gorici sem se seznanil z Alojzijem Slamičem, rojenim v Černičah, stanujočim v Podgori. Bil je sedlarski mojster in sva si bila zaupna prijatelja, vedno skupaj in se prijateljsko podpirala. Njemu sem dve leti pred izbruhom svetovne vojne izročil gostilno na Tržaški cesti. Bil je vnet Sokol in narodnjak, a vesel družabnik. Po vojni se je preselil z družino v Ljubljano. In tu je postal žrtev ljubezni do bližnjega. V Mostah je imel svojo sedlarsko delavnico; in nekega dne so pri županu napeljavali radio, pa je nekdo po nerodnosti prerezal glavno žico električnega voda. Padla je na dvorišče in mimo pride županov hlapec, mladenič 26 let, pa se zaplete v smrtonosno žico. V tem pride ravno od kosila Slamič in uzre hlapca, ki se zvija na tleh. Naglo vzame žepni robec pa prime z njim za žico, da bi jo odtegnil proč in rešil mladeniča, – toda ta prijem je bil zanj usoden. Električni tok ga je zgrabil in vrgel poleg mladeniča – in oba sta obležala na mestu mrtva. Slamič je bil ustanovitelj in podpredsednik kolesarskega društva »Sava«, zato mu je društvo priredilo lepo slovo. Pogreba so se udeležili člani v svojem novem kolesarskem kroju, ki ga je omislil društvu pokojnik. V kroju nas je bilo 36, a veliko članov z znaki. Pogreb je bil veličasten. Na grobu sem mu kot predsednik »Save« in njegov ožji prijatelj spregovoril sledeče poslovilne besede: »Ljubi Lojze! Sprejmi zadnji pozdrav od svojega iskrenega prijatelja Franceta in od vseh članov »Save«. V naših srcih boš vedno živ spomin. Ljubi Lojze! ti nisi kriv, da si odšel od nas, kriva je težka usoda, ki te je zadela, ko si hotel rešiti življenje mladeniču. Tvoja iskrena žena je izgubila v tebi ljubljenega moža, a tvoji otroci, dva sinka in hčerka, jokajo za dragim očetom, ki jim ga nihče več vrniti ne more. A sedaj pa naj dajo krivci tvoje prezgodnje smrti odgovor sodniji in Bogu. Zbogom, Lojze!« – Toda krivci niso bili kaznovani. Slamičeva vdova je tožila za odškodnino, a ni nič dosegla, krivci niso plačali niti pogreba. Da dokažem svojemu dobremu prijatelju svojo zvestobo tudi preko groba, sem vzel vdovo k sebi in je še danes pri meni v službi.

Beg iz Gorice

Nekaj tednov pred vojno napovedjo z Italijo sem šel z avtom in svojim mehanikom do italijanske mete. Od goriškega magistrata sem imel izstavljeno legitimacijo, moj uslužbenec pa ni imel ničesar. Naši obmejni organi mi niso delali nikakih preglavic, saj sem se z nekaterimi financarji poznal izpod Turna v Gorici. Vprašal sem jih, če bi smel nekoliko čez mejo, in so rekli, da grem lahko. No, dobil sem korajžo, pa sem jo ucvrl čez most, avto sem pa pustil na tej strani. Pridem na ono stran. Karabinjer me vpraša za pasaporto, mu pokažem prelaznico iz Gorice, niti je ne pogleda, pusti me neovirano naprej. Kakih 50 korakov dalje je bila glavna stražnica karabinjerjev, a izogniti se ji ni mogoče. Tu so bili trije; jih pozdravim, oni mi ne odzdravijo. Nekoliko dalje je bila gostilna na nekem hribčku, spredaj dve mizi, streha iz trte. Tu je sedel z nekim gospodom karabinjer, velik, da bi se ga človek kar ustrašil. Stopim v gostilno, pokličem četrtinko črnega vina, izpijem in si mislim: zdaj bo pa vrag, zunaj je karabinjer, a kaj bo šele na mostu! Vprašam, če imajo kaj za prigrizek, naročim sira. Nato pride ta veliki karabinjer na vrata in vpraša, odkod sem. Ko mu povem, da prihajam iz Gorice, me vpraša za potni list. Povem mu, da ga imam, a on bi rad vedel, počemu sem prišel sam in kaj iščem tu. Oblečen sem bil v zeleno sportno obleko. Kaj še čakam? me vprašuje. Odvrnem mu, da sem lačen in sem si naročil malico. Pokliče natakarico in jo vpraša, če je to res. Ko ona to potrdi, se obrne zopet k meni in mi reče: »No, saj se še vidimo.« Pri sebi sem imel neke papirje, naglo jih strgam in vržem skozi okno na vrt. Noter stopi neki mehanik iz Gorice. V plinarni je bil uslužben, a je moral pred kratkim zapustiti Gorico kot italijanski državljan. Dobi četrtinko vina in se usede k moji mizi. Zdelo se mi je, da sedim na trnih. Krčmarica mi je prinesla sira, odrežem si košček, drugo ponudim znancu. Nato plačam in se izmažem ven, kakor bi šel na stran, a čepico sem imel skrito v žepu. Spredaj je stal karabinjer, se mu izognem in jo uberem proti mostu, mimo glavne stražnice. Tu je čital karabinjer časopis, a bil je obrnjen proč. Previdno sem šel mimo in ni me opazil; ko pridem na most, mu od daleč pokažem listine, češ, saj sem bil pravkar tukaj Urnih korakov sem jo ucvrl čez most in bil zopet na tej strani meje. Financarji so se mi smejali in rekli, da sem lahko srečen, da sem tako poceni prišel nazaj; kajti Lahi ne puste zlepa nikogar nazaj, ako prekorači mejo. Noter priti je lahko, nikomur ne branijo, ga niti ne vprašujejo po potnem listu, ali ven gre pa trda. Imel sem res srečo, ako pomislim, da je bilo to tik pred vojno napovedjo in je bila italijanska obmejna služba zelo poostrena. Če bi me bili tedaj prijeli, bi bil zapečaten za vso vojno v italijanski internaciji. Moj pomočnik me je čakal na tej strani in je bil že v skrbeh. Sedeva v avto in jo podkuriva v Gorico. Šofiral sem vedno sam. In ko povem ženi, kje sem bil, se je kar prestrašila.

Štirinajst dni nato se je vnela vojna z ItaliJo. V mojo tovarno so se vselili vojaki 97. polka ter so jo priredili za izdelovanje kisika in strupenih plinov. Polne tri mesece so se mudili s pripravami, nazadnje pa so izdelavali tisto reč samo en dan, nakar so stroje demontirali in odpeljali v Ljubljano. Potem so pričele treskati v mojo tovarno italijanske granate, ki so jo polagoma izpremenile v razvaline.

Tudi na moji hiši v Via del Duomo je bila streha vsa preluknjana od šrapnelov in svedrenih konic, ki so jih metali Italijani iz aeroplanov. Bil sem ves čas v Gorici. Ko so pričele treskati granate in se je bližala italijanska ofenziva, sem poslal družino v Šempas k prijatelju Cirilu Erjavcu. Ko je ofenziva ponehala, se mi je vrnila družina zopet v Gorico. In za drugo ofenzivo zopet v Šempas in potem znova nazaj v Gorico. Tako je šlo skozi vseh enajst soških bitk in italijanskih ofenziv. Stalno sem imel v mestu gostilno, mehanično delavnico in kaj blaga za prodajo. Živel, oziroma životaril sem tako rekoč v pravi bojni fronti, kjer je bilo vse razbito in opustošeno, a jaz sem vztrajal in sameval tu s svojo gostilno in delavnico. Vojaki so mi ponujali prstane iz aluminija – pa sem jih kupoval ter prodajal dalje tujcem za spomin.

Na nabor sem moral devetkrat, in sicer v Ajdovščino. V ponedeljek je bil nabor, a jaz sem se podal že v nedeljo na pot. V Škriljah sem prenočil pri znancih, kjer smo pili pozno v noč. Tudi kadil sem tisto noč, čeprav nisem poprej nikoli okusil tobaka, a tedaj sem si mislil, če bom pil in kadil, me ne bodo potrdili. A ni nič pomagalo. Zjutraj sem se odpravil v Ajdovščino, kjer sem se pred naborno komisijo mazal na vse načine, toda madžarski stotnik je presodil in rekel osorno: »Schwindler – tauglich!« Odgnali so me v hlev, kjer smo čakali na prisego, nato odšli domov. Po dveh mesecih smo bili pozvani v vojno službo. Bil sem dodeljen 97. polku v Radgono, kjer sem bil postavljen zopet pred naborno komisijo ter se izgovarjal, da ne vidim na desno oko. Poslali so me v nemški Gradec k nadpregledu. Tu mi je najprej otipala vest neka gospodična, ki mi je stavila raznovrstna vprašanja ter mi preizkusila najprej eno oko, potem še drugo: kazala mi je uro od blizu in od daleč, potem velike in manjše črke, a jaz nisem nobene uganil. Zato so mi dali ubožno spričevalo o mojem vidu ter me poslali nazaj v Gor. Radgono. Določili so me pa za vodnika transporta, ki je bil namenjen v Radgono, a jaz sem se branil sprejeti to vodstvo. Rekli so, da razumem nemško in so mi ponujali seznam za transport določenih mož, jaz pa liste nisem hotel sprejeti, češ, da ne vidim in ne morem sprejeti te odgovornosti, ker mi lahko kdo uteče, jaz ga pa ne bom videl. Ponudijo mi pomagača, ki bo pazil na ljudi, toda nisem maral sprejeti tudi zdaj ne, ker se mi je dozdevalo, da je vse to le past. Potem so določili drugega. Iz Radgone so odbrali nato nekaj mož za arzenal v Pulj, med njimi tudi mene. Pa sem napojil narednika in ta je določil drugega mesto mene. Potem sem naprosil poročnika, ki je bil iz Gorice, če bi smel prenočevati zunaj vojašnice, in ta mi je dovolil. V vojašnici smo izdelovali slamnate cokle za vojake na fronti, v prostem času sem pa pohajkoval po mestu z zavezanim očesom. Nekega dne se mi pa primeri, da srečam polkovnika. Peljal se je na saneh z neko damo, njegov sluga je sedel zadaj. Ker ga ne pozdravim, ustavi in pošlje slugo za menoj, naj pridem takoj k njemu. Obrnem se in grem počasi k sanem. Vpraša me: »Kennst du mich nicht?« – Odgovorim mirno: »Weis niht was fir ajn Diner bist.« Nato me vpraša, ako ne znam salutirati, pa odgovorim, da ne znam. Medtem se je pa nabralo že toliko radovednežev, da je postalo polkovnika sram; udaril je po konjih in rekel: »Geh' zum Teufel!« Pa sem šel svojo pot. Tri dni nato dobim službeno obvestilo, da sem za sleherno vojaško službo nesposoben, potem pa mi dajo odpustnico iz vojaške službe.

Gorica gori!

Vrnem se v Gorico. Položaj je bil tu neizpremenjen: granate in šrapneli. Medtem sta bili vodili gostilno žena in njena svakinja, z delavnico pa ni bilo nič več, ker so se izselili že skoraj vsi ljudje iz mesta in okolice. Le vojaštvu sem preskrboval baterije za žepne svetiljke. Nekoč se podam po denar za baterije na komando na Korzu, kjer je bila podružnica Ljubljanske kreditne banke, a tedaj se je nahajala tam vojaška blagajna. Čakam nekaj časa, pa mi reče narednik, naj pridem prihodnje dopoldne, ker zdaj ni blagajnika. Odidem. Napravim par sto

korakov, kar trešči težka granata baš tja noter, kjer sem se nahajal pred par minutami. Vrnem se, gledam: vse porušeno in razdejano, a vseh devet vojakov, ki so se nahajali notri, je bilo ubitih.

Volčja draga je bila tedaj zadnja železniška postaja, pozneje celo Prvačina. Ženo in otroke ter nekaj blaga sem poslal zopet v Šempas, v Gorici pa smo ostali še jaz, ena uslužbenka, en učenec ter sorodnica Justa. Pa sem poslal v Šempas še sorodnico in uslužbenko, kajti v Gorici je postajalo vedno hujše, ogenj silovitejši, nevzdržen, nove ofenzive, bombardiranje, po cestah mrtvi. Blizu mole hiše je ubila granata kar tri hkrati, med njimi nekega mojega znanca. Kaj naj počnem? Stanje je postajalo vedno bolj brezupno, mrtvih civilistov vsak dan več, a drugo je vse bežalo, ostali so le še prav redki. Medtem sem pa postal poročevalec tedanjima slovenskima dnevnikoma »Slov. Narodu« in »Slovencu« pa sem vneto zbiral novice in jih redno vsak dan pošiljal v Ljubljano. Novic pa je bilo tedaj prav dosti tam, zanimivih in žalostnih, čeprav je bilo stanovalcev prav malo. Prihajali so k meni v gostilno pa mi nanesli raznovrstnih novic, ki sem si jih sproti zabeležil, ponoči pa sestavljal poročila. Edina tolažba v tistih težkih dneh nam je bilo vino, kajti življenje nam je viselo na niti, in ako je bil človek nekoliko omamljen, je lažje prenašal strah. Tedaj je bilo mesto že v samih razvalinah, a treskalo je kar naprej od laške strani. Spali smo v kleti, ki je bila obokana in dokaj prostorna. Spočetka smo ležali po tleh, pozneje smo si pa zvlekli doli postelje ter si ležišče kaj udobno uredili.

Ostal sem sam, le enega vajenca sem še imel pri sebi, v vsem mestu pa je bilo komaj še kakih 50 civilnih ljudi. Vse je zbežalo, vsakdo si je skušal ohraniti življenje, jaz sem se pa trdno odločil, da ostanem in vztrajam do konca ter varujem svoj že močno porušeni dom. Poleg mene je bil trgovec Pičulin istega mnenja pa se je preselil v mojo klet. Jaz sem imel vino, on pa več zabojev piškotov. Toda situacija je postajala bolj in bolj opasna in resna, kajti Italijan je pritiskal vedno huje na mesto. Zvečer sva se spravila s Pičulinom v klet, napila se vina, pa se vdala usodi. Vso noč grmenje topov, pušk, granat, skratka: strašna noč. Zjutraj, ko se zdani, planeva ven in se oddahneva, ko uzreva še naše vojake. Nato grem, natočim škaf vina pa ga postavim pred vrata in ponudim mimoidočim vojakom: naj si vzamejo, kolikor hočeJo. Pa so fantje pili in si ga natakali v čutare. Ko je bil škaf prazen, sem natočil drugega, saj sem imel v kleti še 13 hektov izbornega vina.

Dalmatinci pa so bili čedalje bolj poparjeni. Eden mi je rekel: »To noč je padlo naših, da je groza. Danes zjutraj je padel poleg mene moj najboljši prijatelj. O, Bože moj, mi bomo izkrvaveli.« V mestu so se skrivali le še prav redki civilisti, a nihče izmed njih se ni prikazal iz skrivališča. Že so se razločno slišali streli pušk, znak, da je sovražnik že pred mestom. S Pičulinom premišljujeva, kaj naj ukreneva, toda spričo splošne zmede ne moreva nič več preudarjati. Njegova žena je odšla v begunsko taborišče na Češko, moja družina pa je bila v Šempasu. Zdaj pošljem k družini še edinega uslužbenca; to je bilo okrog devete ure dopoldne. Ob desetih je boj močno ponehal, nastala je nekaka čudna tišina, a v mestu ni bilo videti skoraj nobenega našega vojaka več. Krogle iz pušk frče v bližino. Ura je enajst. Čutiva, da sva čisto osamljena, prepuščena usodi. Tedaj skleneva, da se umakneva, ako bo sila. V trgovini sem imel še polno koles, in rečem tovarišu, naj si vzame, katerega hoče. Pričneva si pripravljati kolesa in navezavati steklenice vina in žganja, kolikor se je pač dalo. Bilo je poldne, dvanajsta ura. Prihiti nekaj naših vojakov, povedo, da so Italijani že pri Južnem kolodvoru. Pregledam še enkrat, kaj bi še zamogli vzeti s seboj. Bilo je še nad 30 koles v popravilu v delavnici. Boljše blago sem vzidal že pred meseci v stransko klet in lepo vse čez prebelil in zabrisal. Spredaj sem zamašil z lesom, na les postavil kuhinjsko posodo in na ta način tisti skrivni prostor dodobra zabrisal, da se ne bi moglo nikomur niti sanjati o skritem zakladu. Tu je bila spravljena vsa boljša obleka, steklenice tropinovca, polni lonci masti, glave šivalnih strojev, deli koles, vse boljše orodje, kuhinjska posoda, perilo in vsa ostala imovina. Pregledam še enkrat po kleti in si mislim slednjič: no, če bomo vsaj tako srečni, da nam ostane to, kar je zazidano.

S Pičulinom si naloživa na kolesa, kolikor sva mogla. Ura je bila ena popoldne. Grem pogledat na ulico. Streli so bili že blizu pošte. Za slovo popijeva še nekaj kozarcev vina, nato pa je nastopil skrajni čas: ali oditi – ali pa naju zajamejo Italijani. Ura je dve. Kaj naj ukrenem? Treba se odločiti. Naj hišo zaprem ali naj pustim odprto? Pa se odločim in pustim vse odprto, celñ blagajno, ki sem jo pa seveda prej izpraznil. Stojim na vratih in mimo pride gerent mesta, grof Maier. Spozna me in mi reče: »Kaj Vi ne greste proč? Idite hitro, če ne Vas bodo oni internirali.« Tedaj pogabiva s Pičulinom vsak svoje kolo in odideva za gerentom. Z njim je bil še en gospod. Ko pridemo nekoliko iz mesta, naletimo za Rdečo hišo na bojno črto. V gostilni pri Bajti se ustavimo. Bilo je okrog pol štirih popoldne. Gerent naroči liter vina; pijemo. Potem me povabi, naj grem z njim, da pogledava še enkrat, kako je na meji. In sva šla nazaj proti mestu. Bojna črta je bila oddaljena od gostilne komaj par sto korakov, a medtem so jo bili potegnili že preko ceste. In vojak nama stopi nasproti in zavpile: »Nazaj!« Midva se obrneva nazaj, a v tem poči strel. Pogledam. Vojaki so ustrelili nekega civilista, ki se je hotel vrniti v Gorico. Zatem se z gerentom posloviva. On se je odpeljal z vojaškim vozom v Ajdovščino, jaz sem vlekel svoje zvrhano polno kolo v Šempas, kjer me je že nestrpno pričakovala družina. Saj so že mislili, da sem ostal v Gorici.

Gorica je padla

Naslednji dan sem se vrnil iz Šempasa zopet h gostilni »Bajta«, da bi videl, kako je z Gorico, če je niso morda že zopet zavzeli naši. Toda žal, v Gorici so bili Italijani. Ostal sem v gostilni in se tam domenil z nekim Bricem, da greva čez Staro goro na Ajševico. Pa sva jo mahnila. Na Stari gori naju je dohitela noč. Tu so bile vse hiše odprte, a nikakih ljudi doma, vse je pobegnilo. Tu je bilo polno vina, prašičev, kokoši, vse prepuščeno žalostni usodi. Spraviva se prenočevat v neko hišo, a vso noč strašno treskaJo granate, saj je bila fronta čisto blizu. Zjutraj prihiti mimo vojak in reče: »Če nocoj ni Italijan prebil fronte, ko nas je tako malo v bojni črti, je nikoli ne bo!«

Odšla sva čez hrib. Tu je bilo več naših vojakov, a neki madžarski oficir naju je hotel odgnati kot talca, da naju ni rešil neki slovenski častnik, ki mu je pojasnil, da sva domačina. Nato sva jo odkurila proti Šempasu. Spotoma sva videla marsikaj. Ruski ujetniki so delali novo cesto Volčja draga-Šempas, toda z njimi so zelo surovo postopali. Tu so peljali naši naložene vozove; v vsak voz so bili vpreženi po trije pari konj, kakor bi vozili topove, a so imeli na vozeh le prazne sode od vina, zakrite z zelenjem. Peljali so jih proti Sveti gori. Bilo je v večernem mraku.

Ko pridem v Šempas k družini, velim: »Zdaj pa kar naprej. Gorica je padla!« Najeli smo voznika, ki nam je peljal blago v Škrilje, in tu smo ostali 14 dni. Potem smo se premestili v Ajdovščino, kjer smo ostali dva dni, nato v Logatec, kjer smo se spravili na železnico ter se odpeljali v Ljubljano. Tu smo zdaj

iskali stanovanje in ga po nekaj dneh našli pod Rožnikom nekje na nekem dvorišču, kjer je bil hlev prirejen za stanovanje. Nabavili smo si železen štedilnik – in tu smo bivali kake tri mesece. V drvarnici sem si priredil skromno delavnico, kjer sem popravljal dvokolesa. Ko hodim nekega dne po mestu, uzrem na Starem trgu listek: »Lokal se odda. Poizve se v I. nadstropju.« Grem gori in vprašam. »Gospodarji so na Dunaju,« mi reče gospa, »toda jaz imam to stvar v rokah.« In se pogodimo. Plačam za tri mesece naprej in dobim ključe. Nato grem pogledat lokal in ga kar kmalu pričnem preurejati: spredaj za trgovino in majhno delavnico, zadaj pa za stanovanje. S trgovino in delavnico smo še nekako izhajali, stanovanje pa je bilo od sile mizerno, tesno in temno, brez okna. Otroci so mi zboleli spričo vlage, ženi in meni se napravile na vratu bule: Grem k zdravniku in zvem, da imamo najbrž vlažno stanovanJe. Saj je res uganil.

Naj povem še, kako je bilo z mojo materjo. Sama je prenašala doma v Vipavi svoje križe in težave. Najhuje jo je pa zadela vojna. V hišo so se priteple madžarske soldaške cape, ji vse izropale, snele končno vrata, jih razbili pa zakurili na dvorišču ogenj pa pekli nakradeno perutnino. Mater je to tako hudo zadelo, da je podlegla živčnemu napadu in umrla. Stara je bila 68 let.

Gorica zopet naša!

Kakor blisk se je raznesla vest, da so naši Italijane pregnali in zopet zasedli Gorico. Takoj s prvim vlakom se odpeljem v Postojno, od tu pa s kolesom do Vipave in dalje do Černič in Ajdovščine. Nadaljnja pot pa je bila težavna, kajti ceste so bile polne vojaštva, ki se je usipalo za bežečim sovražnikom. Na cesti sva se dobila s solkanskim živinozdravnikom pa sva potovala skupaj do Ajševice. Tu je bila cesta natrpana vojaštva in trena, ni bilo mogoče naprej. Ločila sva se: on je krenil proti Solkanu, jaz pa čez Kronberg proti Gorici. Toda na lepem se mi izgubi pot pod nogami, ni je bilo več. Sami jarki, jame granat, razdejanje; po jarkih pa podgane, velike spasene mrcine, na tisoče podgan, v velikih trumah skačejo po jarkih. Tu sem videl ostanke človeških trupel, a mrliški smrad je bil neznosen. Hitim, kar morem in vlečem kolo za seboj. Kar se znajdem na goriškem pokopališču: samo razdejanje, grobovi preorani, odprti, nagrobni kamni razlomljeni, vrt miru onečaščen do golega. Prav preko pokopališča so šli bojni jarki. Vlečem se naprej. Ves drug svet, nepoznan, strašen, neizmerno ubog. Kdo zmore popisati, kaj je tà svet doživel v tem času? Strahote so morale biti nepopisne, še kamenje bi vpilo.

Ko se privlečem do mesta, naletim na znanca civilista, ki mi potoži, da ni ničesar več našel v svojem stanovanju. Hitim v mesto, po ulicah vidim bojne zakope in razdejanje. Pred glavarstvom najdem znanega stražnika, ga poprosim, če lahko spravim tam kolo, ker tam je bila policija in se mi je zdelo pač edino varno. No, on je seveda dovolil. Begam po mestu: sami vojaki, mnogi pijani. Pridem v mojo hišo, Via del Duomo, vse odprto, vojaki pijani. Najbolj me je skrbelo, kako je doli v kleti, v onem zazidanem kotu. Pogledam in opazim, da je štedilnik odmaknjen. Kar za glavo se primem, kajti bilo mi je jasno, da so iztaknili skrivališče. In prav danes so ga izvohali, to me je najbolj togotilo, prav to uro so ropali iz njega. Gledam, kako nosijo vse križem ven, pa rečem enemu vojaku, da je to blago mole in ta hiša moja. Ta se niti zmenil ni zame, ampak je lepo odmašil steklenko tropinovca – pa so ga pili kot vodo. Jaz sem gledal ves iz sebe, pa stopi predme Madžar in mi prične žugati, da me ubije, ako se ne spravim proč. Kaj sem hotel? Umaknil sem se gori v kaščo, tam prenočil pa poslušal vso noč divje vpitje pijanih Madžarov. Italijani so bili tu nad eno leto, pa niso odkrili te moje shrambe, Madžari so jo pa izvohali koj prvi dan.

Zjutraj se napotim po pomoč na policijo. Radi bi mi pomagali, ali kaj, ko jih je bilo tako malo, komaj 3–4 za vse mesto. Pa le gre z menoj stražnik in reče dotičnemu komandantu, naj nastani vojake kam drugam ter naj spravi konje iz moje kleti. No, in res so izpraznili hišo še tisti dan. In jaz sem potem zaprl hišo, oziroma zabil vrata, kaj, ko je bilo že itak vse prazno. Italijani so imeli v moji hiši skladišče perila in so jo zapustili v dostojnem stanju, Madžari so pa v enem dnevu vso izropali in ponesnažili.

Ko sem hišo posnažil, sem se takoj lotil dela. Podal sem se koj naslednji dan v Škrilje – in s kmetom sva naložila in pripeljala v Gorico šest hektov vina. In sem kar hitro odprl gostilno. Toda s čim točiti, ko ni bilo ne steklenic, ne kozarcev. Vrata pustim zabita in točim vino samo pri oknu. Kmet iz Škrilj mi je dal v pomoč svojega 14letnega fanta – in ta dečko je točil, jaz pa oddajal pri oknu. Dajal sem le tistim, ki so imeli steklenice ali čutare. In so vojaki kaj kmalu našli steklenice, največ so prihajali s tistimi pletenimi italijanskimi ali pa celo s šampanjskimi. Kar prvi dan je bilo potočeno vse vino, ob štirih popoldne ga ni bilo več. Brž se napotim v Brda, v Medani kupim dva voza vina in še tisti dan ga odpeljemo v Gorico. V par dneh so bili sodi zopet prazni, pa sem hitel zopet v Brda. Sodov pa ni bilo treba spravljati v klet, ni bilo časa, zavalil sem jiih kar v gostilniško sobo, zaprl vrata, in takoj pipo v sod. Točil – oziroma oddajal sem kar naprej samo pri oknu. Iztočil sem dnevno več hektov, saj je bila to tedaj edina gostilna v Gorici! Ta naval je trajal kakih osem dni, potem je pa nekoliko ponehalo, ko so se odprle še nekatere gostilne. Bil je skrajni čas, da so se tudi drugi spomnili na gostilniški posel, kajti jaz sem bil že do skrajnosti izmučen.

Potem mi je prišla pomagat Justa iz Ljubljane, najeli smo eno dekle pa oni dečko iz Škrilj je ostal pri meni. In sem nakupil vina ter ga pričel razpečavati tudi na debelo. Iz Ljubljane sem dobil steklenic in kozarcev, preuredil sem gostilniške prostore – in dela smo imeli dovolj. Polagoma je Gorica zopet oživela – in počutili smo se zadovoljne in srečne, kajti Gorica je bila tedaj skoro slovenska. Očiščevala se je v trpljenju kakor zlato v ognju. Kdo ji je ostal zvest v najtežjih njenih dneh? Slovenci! Kdo je ni zapustil ob najhujši uri? Slovenci!

Rop Gorice

Vojna je jemala konec. Trumoma je drlo vojaštvo iz Italije nazaj, valilo se skozi Gorico. Videl sem Madžare, ki so vlekli topove kar na roko; videl generala, ki je prijezdil z visokimi oficirji čez soški most, a tu so jih ustavili navadni vojaki, jim vzeli konje, a nje same napodili. S fronte so se vračali v trumah avtomobili, konji, goveja živina, vsega v izobilju. V Gorici smo imeli narodno veče, ki je zavzelo nad mestom oblast. Pokupili smo narodne trakove, kar jih je bilo v zalogi, zrezali jih na koščke pa razdelili med vojake. Vsak ga je rad vzel, kar pulili so se zanje. In so zavihrale slovenske trobojnice na goriškem gradu, na glavarstvu in na vseh slovenskih hišah. In vse te hiše, ki so imele slovensko zastavo, so Italijani zapisali v črne bukve, mojo seveda tudi. Po mestu so stražili srbski ujetniki in pa slovenski planinski polk, ki je prišel od Piave na pomoč Gorici; imeli so celo kavalerijo najboljših konj. Slovenci smo bili tedaj veseli, da nismo vedeli kaj početi od sreče. Ali to naše veselje je bilo le kratko, trajalo je komaj tri dni. Narodni svet (veče) je izdal proglas, podpisan po dr. Podgorniku. Ti plakati so bili nalepljeni po mestu, a mi smo postajali potrti.

V mesto so lezli počasi Italijani - in že je bil izdan italijanski proglas. Peti dan so morali naši vojaki zapustiti Gorico, tu

pustiti vse: topove, municijo, tren. Le puške so smeli vzeti s seboj. Zjutraj ob sedmih so se zbrali na travniku, in prišlo je v mesto mnogo deklet s cvetlicami - in pri odhodu so obsipale fante s cvetjem, a ljudstvo jih pozdravljalo, jim klicalo ginjeno: »Zbogom! Nasvidenje!« Jaz sem stal pri stolni cerkvi na trgu, gledala sva s stolnim župnikom na odhajajoče - in oba sva imela solzne oči. - »Kaj to pomeni, gospod župnik,« rečem, »se bodo li še vrnili naši vojaki?« Žalosten vzdihne in reče: »Bog ve, nič dobrega ne kaže. Bog se nas usmili!« Šla sva narazen. Vsa slovenska Gorica je jokala in s strahom pričakovala težkih dni, morda še hujših, kakor smo jih pretrpeli v vojni.

In res, nismo se varali v težkih slutnjah. Takoj se je pričel križev pot slovenske Gorice. Kdor se ni kar na slepo vdal grabežljivemu tujcu, je kmalu občutil posledice. Table s slovenskimi napisi so začeli trgati raz hiš, jih razbijati in sežigati. Bog varuj, da bi kdo imel kak slovenski znak.

Nekega popoldne je sedelo v moji gostilni nekaj Slovencev. Pogovarjali smo se o tistih klavrnih časih, zabavljali čez vsiljivega tujca in njegov režim, se razume. Pri sosednji mizi je pa prisluškoval neki Jaka iz Brd, ki je imel tudi gostilno ob železnici v Gorici. Takoj drugo jutro nas je šel ta ovaduh ovadit karabinjerjem. In še tisto uro je stopil v mojo hišo mož postave in mi napove aretacijo. Hočem se preobleči, a me ne izpusti več iz rok, moral sem se odpraviti kar vpričo njega in iti z njim. Odvedel me je v karabinjersko kasarno in ravno pred tistega maršala, ki je bil zahajal v mojo gostilno in bil zelo zgovoren. Vprašam ga, kaj mi hočejo, pa pravi, da ne ve in me ukaže odgnati v zapor. Tu sem se znašel baš s tistim proslulim goriškim postajenačelnikom Wieserjem, ki je bil največji sovražnik in preganjalec Slovencev. Bil je to zagrizen Nemec, ki je paktiral pred vojno z Italijani, a do Slovencev bil strupen kakor gad. Vse se ga je balo kakor samega zlomka, posebno naši slovenski železničarji. Gorje, ako ga ni kdo po nemško pozdravil! Bil je to glavni steber nemškega mosta na Adrijo. No, zdaj sva se znašla s tem proslulim junakom v zaporu, skupaj v eni sobi. Po prevratu so ga namreč Italijani prestavili za postajnega načelnika v Sv. Lucijo, a je prosil pozneje za odpust in se hotel preseliti v svojo Avstrijo. Pospravil je tedaj svojo ropotijo, a v svoje omare in skrinje zatlačil tudi puške in municijo. Ker pa ni delavcev za njihov trud nič nagradil, so ga ti kratkomalo ovadili zaradi skritega orožja. In tedaj so mu zaplenili vso opremo in blago, njega pa odgnali v goriške zapore.

Naslednji dan so mene odgnali pred preiskovalnega sodnika. Ta je bil Slovenec in pri meni na hrani. Rekel mi je, da akta še nima, ali ovaden sem, da sem govoril proti državi. Mojo zadevo da je dobil on, vendar bo treba čakati na zaslišanje. Z Wieserjem sva hodila gori in doli po sobi; on je zabavljal na vse pretege in se jezil, jaz sem ga poslušal, a mu nisem mogel privoščiti nobene besede v tolažbo. Veselilo me je, da je končno dobil, kar je iskal, le škoda, da ga niso dobili Slovenci v roke, da bi ga sodili po zasluženju. Kdo ve, kako bodo opravili z njim njegovi bivši zavezniki Italijani! Vsekakor je bil junak precej poparjen.

Po petih dneh so me pogojno izpustili, a do razprave sem se moral vsak dan javiti pri karabinjerjih. Čez štiri tedne je bila razprava, in šele tedaj sem zvedel, kdo me je bil ovadil in bil glavna priča proti meni. Bil je tisti prijatelj, ki sem mu napravil že mnogo dobrega, razne prošnje in take stvari, in vse brezplačno. Pridemo v sodno dvorano. Sodnik Slovenec reče glavni obremenilni priči: »Sedaj boste prisegli. Opozarjam Vas, da govorite čisto resnico. Če niste popolnoma prepričani, potem recite rajši dvakrat "ne" kakor enkrat "da"!« Priča prične in izjavlja, da se je govorilo pri mizi razno, a da vendar ne more zagotovo trditi, da sem jaz tiste besede izustil, ker je bilo še več drugih pri mizi. Na podlagi te izjave sem bil oproščen. No, če bi bil sodnik Italijan, bi me morda obsodil na deset let ali še več. Par let nato sem zadel v Ljubljani pred glavno pošto na tisto pričo. Kar pogrelo me je.

Stopil sem k stražniku in mu rekel, naj ga aretira, a stražnik Bavdaž se je obotavljal, češ, saj ga bodo itak izpustili, ker ni naš državljan, naj kar sam obračunam ž njim. Stopim za njim, ga naderem s »prekletim denuncijantom« in mu prisolim par klofut. V hipu se je nabralo mnogo ljudi, on jo je pa naglo ocvrl proti Tivoliju. To je bilo vse.

Že več let je bila pri meni v Gorici neka moja sorodnica Justa z Brd. Ko je bila napovedala Italia Avstriji vojno, je prišla v Gorico po opravkih. Ko se je hotela popoldne vračati proti domu, pa je niso več pustili, ker je bila že potegnjena bojna črta. Doma je pa ostavila očeta, mater in dva majhna otroka, a mož je bil pri vojakih. Jokala in moledovala je na vse načine, a ni nič pomagalo, niso ji dovolili vrnitve. In tako je morala ostati pri nas skozi vso vojno in kar naprej molila, da bi še kdaj videla svoje otroke, moža in starše. Umaknila se je z nami iz Gorice v Ljubljano, in ko so Avstrijci pregnali Italijane, je šla zopet z nami v Gorico, kjer je pomagala v gostilni. In ko so zopet Italijani zasedli Gorico, je bila ona še vedno pri nas. In tedaj je prejela pismo od svojih prijateljev, v katerem ji sporočajo, da so njeni otroci z očetom vred internirani na nekem otoku. Vesela te novice se je hotela podati kar ponje, dokler je nisem prepričal, da to ne gre tako enostavno. Poizvedoval sem, kako bi dobili te ljudi iz taborišča, in hoteli smo že delati prošnjo, toda so mi odsvetovali, češ, da bi prošnja stvar še celo poslabšala. Prenašati pa nisem mogel več tega jadikovanja, zato sem se odločil, da se podam sam na tisti otok. Naslov sem imel. Pridem v Turin, kjer se odcepi železnica proti tistemu otoku. Ležal je prav blizu švicarske meje. Po morju sem se vozil dve uri in srečno dospel na otok. Ura je bila devet dopoldne. Zavijem v gostilno, kjer mi ocvrejo par jajec. Vprašam, kje je grad internirancev, pa mi povedo, da je pol ure od tu. Podam se tja. Bil je velik, zapuščen grad. Grem v prvo nadstropje ter hočem potrkati na vrata pisarne, a se premislim. Podam se zopet doli na dvorišče. Pride mimo moški, star kakih 35 let, nagovorim ga po laško, ako pozna Štefana Gabrijelčiča, pa mi odvrne po slovensko, da so skupaj, in me pelje noter. V veliki dvorani je bilo kakih sto ljudi, mož, žena in otrok. Stopim noter, uzrem moža, ki pometa pred posteljo, spogledava se, ostrmiva kakor okamenela. Bil je oče moje žene. - »Si ti, France?« izusti, in solze mu zalijejo oči. Nisem se mogel vzdržati, tudi meni se ulijejo solze. Le s težavo prideva do besede. - »Vidiš,« reče, »to so otroci Juste; a žena mi je pred letom umrla.« Potihem mu povem, da sem prišel ponj in po otroke in da sem se že hotel zglasiti v pisarni, a on reče: »Oh, tega ne stori!« In se dogovoriva. Jaz odidem hitro ven na cesto, kakih 200 metrov naprej, ker se boji, da ne bi prišla kontrola. Otroke izroči neki poznani ženski, doma iz Kojskega v Brdih, potem pride za mano na cesto. Kreneva v mesto, ki je ležalo na gričku, in tu mu ponovno povem, da sem prišel ponje, če se bo dalo rešiti jih. Reče mi: »Dobro samo, da me ni videl kontrolor in da nisi bil v pisarni.« Bila sva skupaj eno uro, potem pa je rekel, da mora iti, da ne bodo kaj sumili. Dogovorila sva se, da se snidemo popoldne ob petih, on da se bo dogovoril z neko žensko zaradi otrok. Naročil sem mu, da ne

smejo vzeti s seboj nikake obleke, samo to, kar imajo na sebi. Zvečer pride oče in pove, da je vse v redu, tista ženska bo pomagala spraviti otroke do ladje. Parnik bo odhajal zjutraj ob šestih. Do obale je komaj pol ure hoda. Zjutraj sem jih čakal - in prišli so četrt ure pred odhodom. Spravil sem jih brez obotavljanja na ladjo, ženska se je pa vrnila v grad, kakor da se ni prav nič pripetilo. Kupil sem karte, piškotov in sladkorčkov - in parnik je odjadral. Ko smo se vozili kako uro, je šele prišel oče do besede in mi je pošepnil, da mu je že nekoliko odleglo pri srcu, in že težko čaka, da bi dosegli suho zemljo. In ko dospemo na suho, se oddahne oče, rekoč: »Sedaj se mi je šele odvalil kamen.« Počakali smo na prvi vlak ter se odpeljali proti Turinu. Otroci so sitnarili, ker niso dovolj spali, zato sva jih tolažila. Iz Turina smo odkurili s prvim brzim vlakom proti Gorici. Vožnja je bila neznansko dolga, toda dospeli smo srečno v Gorico. Oče je debelo gledal, ko je videl Gorico porušeno in v razvalinah. Ko pridemo domov, ni vedela Justa, katerega bi objela in poljubila, fantka ali punčko. In tako so ostali pri nas vsi. Kake tri mesece nato se je pojavil v Gorici kar nenadoma še Justin mož. Ujet je bil v Srbiji in pozneje še v Italiji. Pozno zvečer se je pojavil v naši gostilni. No, sedaj so se znašli vsi in dal sem jim stanovanje, ki je bilo nekoliko popravljeno, na Tržaški cesti. Imeli so hišo v Brdih na Humi blizu Kojskega, ki so jo pozneje prodali, ko so se z menoj preselili v Ljubljano.

Življenje v Gorici je postajalo neznosno, pritisk novih gospodarjev je bil od dne do dne hujši. Imel sem kravo, a ker nisem naznanil telička na magistrat, sem moral plačati kazen. V oknu sem imel lepak, a ker ni bil kolkovan, kazen! Otroke mi je posebej poučevala domača učiteljica - zopet kazen! Nazadnje so mi vzeli še gostilniško koncesijo, ker sem bil Slovenec.

V Ljubljano!

Medtem sem imel v Ljubljani na Starem trgu še vedno lokal in polno blaga. Ta lokal je bil seveda zaprt, a me je skrbelo, kako bo z njim. Zato sem prosil dovoljenja, da bi smel v Ljubljano. Obrnil sem se na vse strani, toda vse zaman; ne meni, ne moji ženi niso dali dovoljenja za potovanje v Jugoslavijo. Brez dovoljenja pa nisem hotel pobegniti, ker sem imel le posestvo v Gorici, čeprav so mi vzeli koncesijo za gostilno. Pa se mi nekega dne ponudi neki učitelj Slovenec in mi obljubi, da mi preskrbi potno dovoljenje. On je bil fašist in celo v vodstvu, zato je imel seveda mnogo vpliva. Hajdi k poveljniku mesta! Takoj napišejo priporočilo za Trst. In v Trstu mi potem brez odloga izstavijo dovoljenje, da smem iti v Ljubljano po svoje blago. In hajdi v Ljubljano! Prehodim vse mesto, iščem, povprašujem, če bi bila naprodaj kaka hiša ali če bi bilo dobiti vsaj primeren prostor v najem. V Ljubljani nič, v Mariboru nič, v Celju nič, v Zagrebu nič. Vrnem se v Ljubljano. Kaj storiti? Iskal sem tri tedne, naj se vrnem mar prazen v Gorico? In kaj potem? Kar naglo se odločim. Vrnem se v Gorico in se podam kar naravnost do tistega učitelja s prošnjo, da mi preskrbi podaljšanje prelaznice, češ, da nisem še mogel spraviti blaga na železnico. In so mi res podaljšali, rekoč, naJ to reč čimpreJ uredim in spravim v Gorico.

Zdaj sem se podal znova iskat sreče, in sem se odločil, da se ne vrnem zlepa. Zdaj mi je bila sreča milejša: posrečilo se mi je kupiti sedanjo hišo. Takoj sem pisal ženi, da se več ne vrnem v Gorico, naj razproda tam vse, kar more in za vsako ceno, potem naj pa odide z družino v Ljubljano. In po mnogem prizadevanju se ji je posrečilo in je srečno prišla z družino za menoj. Tedaj smo odprli zopet trgovino na Starem trgu.

V Ljubljani sem si tedaj temeljito zavihal rokave. Opremil sem si mehanično delavnico in jo razširil v dokaj čedno podjetje, tako da sem zaposlil lepo število delavcev. Moji izdelki so bili dovršeni v vseh ozirih, kajti moje geslo je bilo in je: točen in lep izdelek pa nizka cena. Le na ta način more obrtnik napredovati. RazumlJivo, splošna kriza tudi meni ni prizanesla in danes se pač ne morem ponašati s tolikim številom delovnih moči, kakor sem jih imel pred leti. In koliko teh revnih pomočnikov je brez službe! Včasih so šli lahko po svetu, v vandrovški stan, danes so jim vsa pota zaprta. In to je bridko.

Da, da. Včasih je bilo po mojih delavnicah živahno in veselo: kar mrgolelo je pridnih rok, vse je gibalo, a posla in naročil toliko, da smo morali delati celo preko delovnega časa. Res, šlo nam je od rok prav kot v Ameriki, bilo je dovolj dela, dovolj zaslužka in zadovoljstva. Ob moji 50-letnici je moje podjetje cvetelo, kar priča število mojih delavcev na sliki. V teh desetih letih se je pa slika dokaj spremenila. Ko stopim v delavnice, me obide žalost ob pogledu na osamljene stroje, ko pa stopim v skladišča in trgovino, pa zopet ne morem biti vesel velike zaloge, a redkih odjemalcev.

Omenil sem svoJo 50-letnico. Prejel sem tedaj mnogo čestitk, a izmed vseh mi je bila najljubša čestitka mojega delavstva. Poklonilo mi je v nekak znak hvaležnosti bronast kip kralja Aleksandra, kar mi je bilo v posebno veselje tudi zaradi tega, ker sem ta odličen spominek prejel iz žuljevih rok svoJih delavcev.

Učencev sem izučil do danes 78. Mnogi izmed teh so danes samostojni mojstri, strojniki pri železnici, šoferji itd.

Poleg stremljenj za procvit svojih obrtov sem se pa mnogo brigal in se še brigam za gospodarsko, društveno in sportno življenje in sem mu posvetil mnogo časa in dela. Moja edina želja je, da bi vsi ti napori rodili obilo sadu splošnemu narodnemu blagru.

Taka je torej moja življenjska pot. Pravijo, da je petek slab začetek. Naj omenim še to. Rojen sem bil na veliki petek. V Egipet sem se podal na petek, v Ameriko odrinil na petek, hišo v Gorici kupil na dražbi v petek, gostilno odprl na praznik v petek, k vojakom bil vpoklican v petek, Italijani so me zaprli na petek, v Ljubljani kupil hišo v petek, poročil se v petek na praznik, za novo stavbo se dogovoril z zidarjem v Ljubljani na petek, in vse druge važne zadeve opravil v petek.

Kakor je komu usojeno. Če si vztrajen, dosežeš v življenju mnogo, kajti življenje mnogo da, a mnogo terja in vzame. Danes sedim tu, kakor me vidite, a še prav nič me ne mika izpreči z delom in se umakniti v pokoj.

Podjetnik, gospodar in organizator

Jubilant je končal svojo pripoved. Zanimiva in poučna je njegova pot skozi svet, včasih naporna, tu in tam naravnost obupna. Toda brodil jo je mož žilave volje, ki stremi le naprej in se prav malo ozira na žrtve, nikoli ne misli na oddih. Iz vipavskega gnezda v nemški Gradec, v Egipet, na vandrovško pot, v Ameriko, preizkusil vse tovarne in vse mogoče stroke, v Trst, v Gorico, vztrajal v peklu bobnečega ognja, med podganami in tatovi, trpel preganjanje ob prevratu, vztrajal, naprej in naprej vztrajal, samo da si obdrži obrt in eksistenco, da si zgradi ognjišče in dom. Mož ameriške žilavosti, ki nikoli ne klone. In se je končno usedel v Ljubljani k prijetnemu oddihu po svojem 60-letnem naporu, a še prav nič ne misli na počitek. Nasprotno, on snuje nove in nove načrte svojemu podjetju in komaj pred dobrim letom je zasnoval nov izum, ki je danes že na trgu:

kombinirana lestva, zelo praktična iznajdba za gospodinjske posle. Saj ima danes najmoderneje urejeno podjetje z raznimi stroji za izdelavo dvokoles, otroških vozičkov in njih delov. Priprave za ponikljanje, pokromanje, emajliranje z ognjem in elektriko. Njegovi izdelki so znani po vsej državi kot prvovrstni, solidni in precizni. Izdelani so pod veščim vodstvom in nadzorstvom mojstra jubilanta ter delajo čast njemu in njegovemu podjetju, obenem pa brez dvoma tudi našemu narodu in državi. Saj njegovi izdelki po premnogih izkušnjah, ki si jih je pridobil mojster v svetu, tekmujejo danes lahko z inozemskimi izdelki. In to je naši domači industriji le v vzpodbudo in ponos. Podjetje »Tribuna« je produkt neverjetne vztrajnosti, žilavosti in marljivosti lastnika ter veren dokaz osamosvojitve naše domače obrti. Podjetje »Tribuna« je zato najlepša odlika mojstra ob njegovem 60-letnem jubileju.

Ko mu je nekdo izmed gostov ponudil cigareto, je prijazno odklonil in pripomnil: »Ko sem pohajal še v ljudsko šolo, sem se nekoč potepel. Paglavci smo zvijali suho listje v papirčke pa kadili. Pa je zvedel oče, da sem se potepel in kadil listje. Zgrabil me je za hlače pa mi jih naštel s šibo, da sem videl vse zvezde. To zdravilo mi je temeljito zaleglo: za vse življenje mi je pregnalo veselje do cigaret. Veste koliko to znese? Za približno petdeset tisoč dinarjev sem na boljšem.«

Jubilantova osebna skromnost je znana stvar, vendar pa ni nikoli štedil, kadar je šlo za napredek njegove obrti, oziroma njegovega podjetja. Bil je izredno iznajdljiv in agilen propagator svoji trgovini in obrti. Skozi vsa leta vzdržuje svoJa stalno reklamo v vseh naših dnevnikih in ostalih publikacijah, za kar žrtvuje vsekakor težke denarje. Dalje stalno obvešča javnost o svojih izdelkih z zasebno tiskano propagando. Izdal je že nebroj letakov in tiskovin, poleg tega pa izdaja redne naklade svojih cenikov.

Spreten obrtnik in podjetnik pa izpopolnjuje še drugače svoje izdelke. Ogledati si mora, ako hoče napredovati, kaj je novega po svetu in katere novosti so na trgu. Ako bo tičal samo v svoji delavnici, bodo njegovi izdelki sicer točno izvršeni, ali ne bo vedel, kakšna konkurenca mu preti od zunaj. Zato je mojster jubilant kaj pridno posečal in še poseča svetovne mednarodne razstave in sejme. Bil je na enajstih lipskih velesejmih, po enkrat v Frankfurtu, Draždanih in Düsseldorfu, na sedemnajstih dunajskih velesejmih, na šestih v Pragi, na treh v Gradcu, v Budimpešti dvakrat, štirikrat v Milanu, dvakrat v Lyonu ter dvakrat v Parizu. Redno prinaša domov novosti z mednarodnih razstav ali pa jih v svojih delavnicah celo izboljša - in tako razstavi na vsakem ljubljanskem velesejmu kaj novega, tako na spomladanskem kakor tudi na jesenskem. Redno obiskuje tudi zagrebške sejme, na petih je tam tudi razstavil svoje izdelke. Letos pojde zopet v Lipsko in Prago.

Poleg vse te borbe za eksistenco in napredek svojega podjetja se pa močno udejstvuje tudi v javnem življenju. Raznim gospodarskim institucijam, stanovskim organizacijam, kakor tudi sportnim in narodnim društvom žrtvuje neizmerno truda in imetka. Je preudaren gospodar, vztrajen organizator, a prijeten in popularen družabnik.

Bil je deset let načelnik Združenja kovinskih strok v Ljubljani; je dalje odbornik krajevnega odbora Združenih obrtniških organizacij v Ljubljani; odbornik Obrtniškega društva v Ljubljani. Dalje je bil ustanovni in prvi predsednik Sportnega kluba Primorje; je ustanovnik in predsednik kolesarskega in motociklističnega društva »Sava« ter predseduje Zvezi kolesarskih društev. Jubilant je član »Sokola« od svojih mladih let ter soustanovitelj »Soče« in Motokluba Ljubljana. Pri raznih narodnih prireditvah nastopa v slikoviti vipavski narodni noši.

Vse to smo našteli in navedli zato, da dokažemo, kaj zmore mož žilave volje in prave ameriške vztrajnosti, a je pristna slovenska korenina.

Obiskali smo ga kakor daljni znanci, ga poslušali, občudovali, in zdaj končujemo te zapiske kakor njegovi zaupni prijatelji. Pa mu kličemo veselo in iskreno: »Srečno! Na mnoga leta!«

Opomba J. Šilc: France Batjel je leta 1905 v Gorici ustanovil tovarno koles Tribuna. Po 1. svetovni vojni jo je preselil v Ljubljano in iz nje je nastala današnja tovarna koles Rog. Zanimivo bi bilo, če bi se kdo lotil rodoslovne raziskave Batjelovega rodu.

Rodovniki znanih Slovencev

Peter Hawlina

Pomembnejši posamezniki so bili vedno predmet posebnega zanimanja. Včasih so se ob njihovih življenjepisih pojavili tudi bolj ali manj podrobni rodovniki. Nekatere take smo člani Slovenskega rodoslovnega društva povzeli po takih objavah in jih nemalokrat še dopolnili in objavili na spletni strani http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/zbirka/zbirka.htm

Zaenkrat je objavljena le peščica posameznikov iz te kategorije.

S tem prispevkom bi želel obuditi namen, da se število takih rodovnikov poveča, rodovniki pa naj bi se občasno s poglobljenimi raziskavami še razširili.

Tokrat za vzorec izpostavljamo do sedaj znani rodovnik arhitekta Jožeta Plečnika. Nastal je skoraj v celoti s pomočjo zapisov v statusu animarum, ki sta ga sestavila hoteška župnika Jože Ferkulj in Jože Kapus. Njuno delo je posebej predstavljeno v prispevku v rubriki Aleja zaslužnih v tej številki.

Opazili boste, da ima objavljeni rodovnik veliko pomanjkljivost. Po materini strani ga še ni. Razlog za to je zaenkrat neuspelo iskanje zapisa rojstva Helene Molk in njene poroke z Andrejem Plečnikom. Znana je samo letnica njenega rojstva. V domovinski poli družine Plečnik, ki jo hrani Zgodovinski arhiv v Ljubljani, je kot kraj njenega rojstva vpisan Vič (Weitsch). Vič je takrat spadal v župnijo Marijinega oznanenja (Frančiškani). V knjigi krstov v tej župniji ni Helene Molk. Ravno tako je ni v trnovski župniji in tudi ne v župnijah Hotedršica in Zgornji Logatec. V teh župnijah tudi ni zapisa poroke med Andrejem Plečnikom in Heleno Molk. Znano je sicer, da je bil Andrej Plečnik rojen v Hotedršici. Kljub temu v tej župniji ni niti njegovega oklica, kar kaže na to, da je v času pred poroko že bival izven rojstne župnije in je bil oklican v kraju bivanja.

Bralce vabimo, da se vključijo v raziskavo in s tem uravnotežijo ta asimetrični rodovnik. Podobno asimetričen je tudi slovenski del rodovnika Josipa Broza. Morda se bodo člani novoustanovljene Kozjanske sekcije družno lotili rodovnika Marije Javeršek.

Predvsem pa kolege rodoslovce vabimo, da čimbolj vsestransko dopolnijo zastavljeno zbirko.

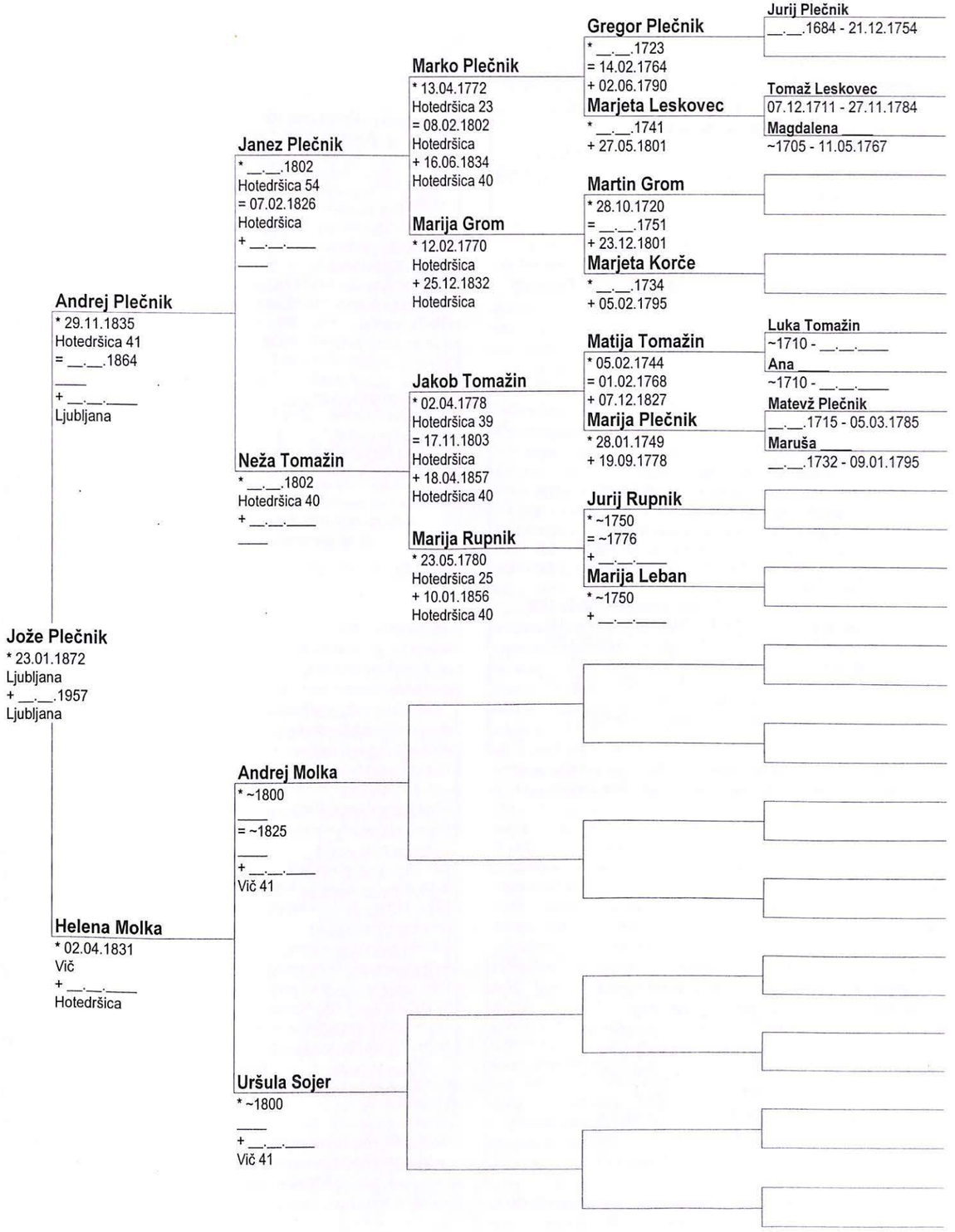

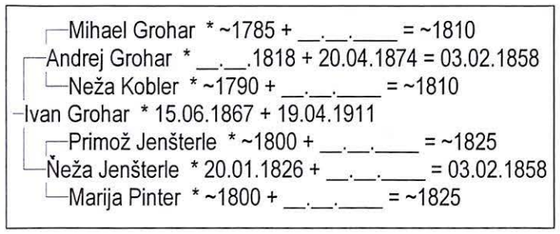

Nekaj rodovnikov je dokaj plitvih. Za Ivana Groharja je evidentiranih precej več sorodnikov, kot prednikov. Zanimivo je, da imajo znameniti Slovenci večinoma malo ali nič potomcev.

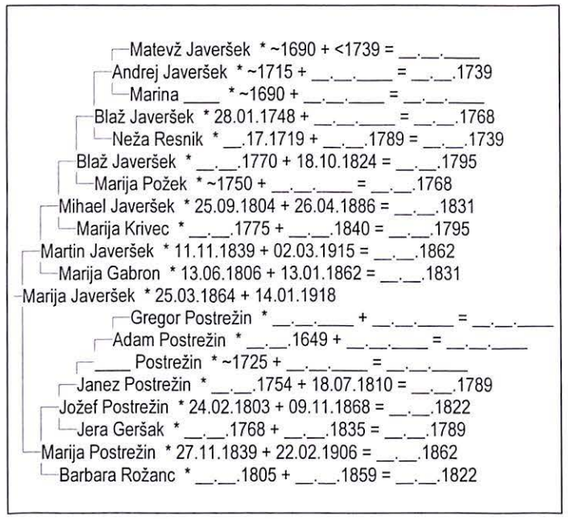

Tudi za rodovnik matere Josipa Broza lahko rečemo, da je asimetričen in kliče po dopolnitvah.

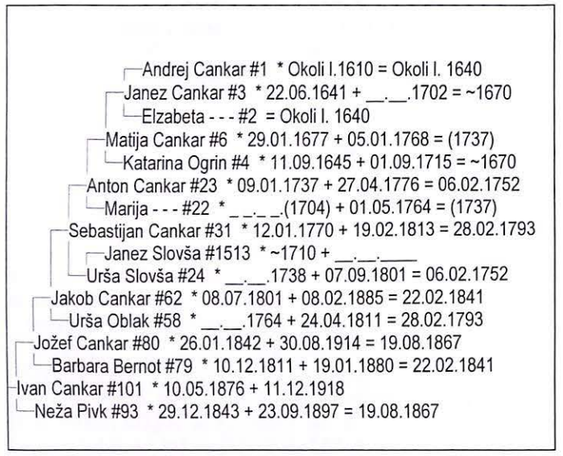

Večina rodovnikov je asimetričnih. Prednost se največkrat posveča nosilcem priimka, torej moški liniji prednikov.

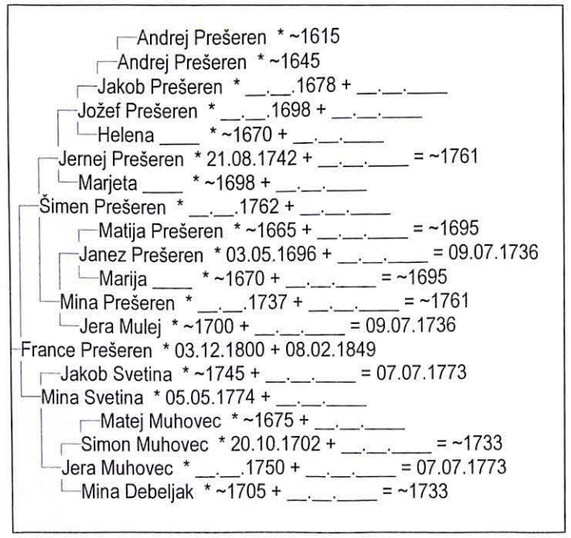

Rodovnik najznamenitejšega Slovenca so raziskovali že številni posamezniki. Glede na svoj rang v aleji znamenitih, upravičeno pričakuje dopolnitev rodovnika.

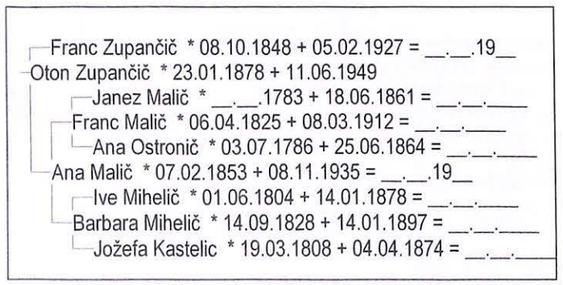

Dosedanji rodovnik Otona Zupančiča je med asimetričnimi izjema, saj je bolje dokumentiran po materini strani.

Aleja zaslužnih

Jože Kapus, Jože Ferkulj

Neka rodoslovna raziskava me je vodila v Hotedršico. Župnijski arhiv hrani lepo zbirko matičnih knjig, oklicev in drugega arhivskega gradiva. Posebno pozornost so pritegnili popisi župljanov - status animarum. Ti se od običajnih nekoliko razlikujejo. V njih niso samo popisane družine, ki prebivajo v posameznih domovih. Statusi so razširjeni tako, da je v njih razviden rodovnik vseh po matičnih knjigah ugotovljivih prednikov. Poleg popisa aktualne družine so torej pred tem navedene generacije prednikov sedanjega gospodarja. Statusi se od običajnih razlikujejo tudi v tem, da v njih ni opomb o opravljenih verskih obveznostih in poznavanju krščanskega nauka. Spisani so zelo pregledno in čitljivo. Kjer je le bilo dosegljivo, je poleg imena in priimka osebe vpisan tudi polni datum rojstva, poroke in smrti. Taki statusi so štirje: eden za Hotedršico, drugi za okoliške vasi, tretji za gostače in za povrh še četrti, ki je urejen po abecednem zaporedju.

Ti statusi so popoln krajevni rodovnik za skoraj 300-letno obdobje, saj skrajni predniki segajo v prva leta 18. stoletja. Ta edinstven podvig sta avtorja sama predstavila v uvodnem zapisu:

Navodilo

Ljubi Bog, ohrani te nove statuse in varuj jih vsakovrstnih nezgod in nesreč

Naslednikom v bodrilo!!!

Težka in okorna je ta knjiga. Vendar pri vsaki spremembi v župniji vzemi knjigo z mladeniškim ognjem v roke in vpiši vse v primerne rubrike. Iskanje, jeza in zamuda časa bo prihranjeno Tebi in tudi naslednikom, če boš s tako ljubeznijo v to knjigo dopolnjeval spremembe, kakor sva jih midva še z večjim trudim sestavljala.

Ko boš vpisoval novo družino, vzemi v roke ženitovanjski zapisnik ali pa druge poišči, da boš pred novim očetom in materjo vpisal tudi starše očeta in starše matere. Midva sva ta zapis imenovala »glava družine«, potem šele oče in mati in tako imaš vse pripravljeno za bodoče otroke. To boš gotovo tudi kot naslednik nadaljeval. Imel boš pa sam največjo korist, ker boš imel na enem listu tako rekočtri rodove napisane z vsemi podatki.

Če v glavi starši, oziroma vsaj eden od njih, ne živi pri tisti hiši, naredi pred vsako tako osebo spredaj ničlo »0«. Če tak član umrje, ki je spadal k tej družini oziroma prebival na tisti številki, naredi spredaj znak križa »+«. Seveda od zadaj v kolono napiši datum smrti. Če se je otrok že poročil in odselil na drug kraj, napiši v opombo kam je šel, spredaj pa deni znak minus » - «. To pomeni, da ga ni več tej družini. Če bi bil pa kak član tako nesrečen, da bi izstopil iz katoliške cerkve, ali da bi bil izključen iz nje, naredi spredaj kljukasti križ postrani » X «. Če boš tako vodil status, boš vedno imel točen pregled, koliko ljudi imaš v posameznih družinah doma in tudi hitro boš seštel, koliko ljudi imaš v svoji župniji.

Vse, ki nimajo svoje lastne hiše, jih vpisuj v poseben abecedni status. Le vse učitelje vedno vpisuj v ta status pod št. 17. V ta namen ima ta številka veliko več listov.

Poizkusi vpisovati v vse 3 statuse tudi prvo obhajilo!! S kakšnim veseljem sva midva vpisovala še v rodovnike I. obhajilo, kar sva dobila zaznamovano v prvem statusu. Seveda zagotovo tudi birmo vpiši. Če je bil birman drugod kakor doma, vpiši v opombe tudi kratko opombo, kje je bil birman.

Kolikor mogoče tudi vsako novo družino vpiši na novo stran. Le če je na prvi strani še tako veliko prostora, da ne boš prišel v zadrego, kam bi vpisoval otroke, ostani kar pri prvi strani. Gotovo pa tudi vedno napiši za vsako novo družino glavo. Le če boš tako kot je sedaj započet novi status, vodil tudi sam naprej, boš imel sam koristi, še več pa zanamci.

Tudi spremembo »hišnih« priimkov zapisuj naprej!

Hotedršica, dne 12. junija 1943

Jože Kapus, župnik - Leskovica

Jože Ferkulj, župnik

Lecturis - salutem! Dragi duhovni sobrat! Preberi te vrstice. Zaslutil boš, da je bilo s tem novim statusom zelo veliko dela. Tudi sam ga boš pozneje z večjim veseljem dopolnjeval. Tebi in pa naslednikom bo tako dopolnjevanje v največjo korist.

Kako so ti veliki statusi nastali? Ko sva spredaj imenovana duhovnika pisala in dopolnjevala nove rojstne in krstne registre, sva zapazila, kako veliko lahko koristi dober status. Ure in ure sva predebatirala, kaj bi moral vse tak status obsegati. V glavi sva se odločila za latinske naslove, da bi se lahko mi sami ali pa naši zanamci branili, da je knjiga samo cerkvena last in jo ne bi mogla nobena framasonska vlada zaseči kakor državno knjigo obenem z maticami. Kakor za druge registre, tako sva tudi za status naredila več načrtov, kakšne naj bi bile nove tiskovine. Župnik Kapus je potem šel dvakrat z vsemi načrti k preč. Prelatu dr. Alojziju Odarju, univerzitetnemu profesorju v Ljubljani in mu razložil in pokazal vse načrte. Imenovani gospod prelat je dal še nekaj svojih pripomb in navodil. Nato je obljubil, da takoj založi Katoliško tiskarsko društvo oziroma Jugoslovanska tiskarna te nove tiskovine, samo škofija naj potrdi. Dosedanje tiskovine so namreč popolnoma nesodobne in nepopolne in nepraktične. S stvarjo bo treba pohiteti, ker bo verjetno tudi finega papirja zmanjkalo. To se je zgodilo meseca decembra 1941 in jan. 1942. Zato sva imenovana doma še enkrat vse premislila in spet naredila nove izpopolnjene načrte. S temi načrti gre zopet ž. Kapus v Ljubljano in sicer naravnost k prevz. g. škofu. V skoro 2 urni avdijenci poroča prevzvišenemu g. škofu o vseh novih načrtih in mu tudi predloži nove načrte za status, register rojstev, porok, umrlih, novo krstno knjigo, poročno knjigo, knjigo umrlih in še za nov blagajniški dnevnik. Prevzvišeni se je za vse zelo zanimal, a iz vsega ni bilo nič. Najbrž so dobili v roke starejši gospodje v pretres. Seveda stara komodnost pa nikoli ne bo nobene nove ideje odobrila, če tudi je bila koristna. Ker sva hotela imenovana duhovnika tudi novi status nareditи za Hotedršico, sva se odločila, da takoj dokler je še fini papir v zalogi, dava kar sama tiskati novi status. Sicer bo nekoliko dražje. Toda z ozirom na sedanje razmere, ko se je že vse tako podražilo, je bilo poceni. Ker so bile takrat razne zapore in oviranja potovanja v Ljubljano (marec-julij 1942), sva novi status naročila po pošti. V Jugoslovanski tiskarni so pa oni nevedneži nekaj po svoje spremenili priloženi natančni načrt. Napisi in navpična razdelitev je pravilna. Nato bi pa morala slediti po celi strani vodoravne črte, ki bi bile za 2 cm oddaljene druga od druge. Dve debeli črti bi morali slediti samo za prvimi 4 črtami, torej samo za glavo. Ta mali nedostatek pa prav nič ne zmanjšuje vrednosti nove tiskovine, ker v ostalem popolnoma služi svojemu namenu.

Ko sva novi status dobila v Hotedršico, sva tudi že začela misliti, da bova za vsako hišo naredila tudi rodovnik kolikor mogoče nazaj. Novi statusi so bili tiskani v letu 1942 in prineseni v Hotedršico dne __ __ 1942. Od sredine junija 1942 do konca novembra 1942 sva sestavljala rodovnike na posebne liste . Nihče ne more slutiti, koliko dela in iskanja je bilo s tem združenega. Pri tem sva uporabljala vse

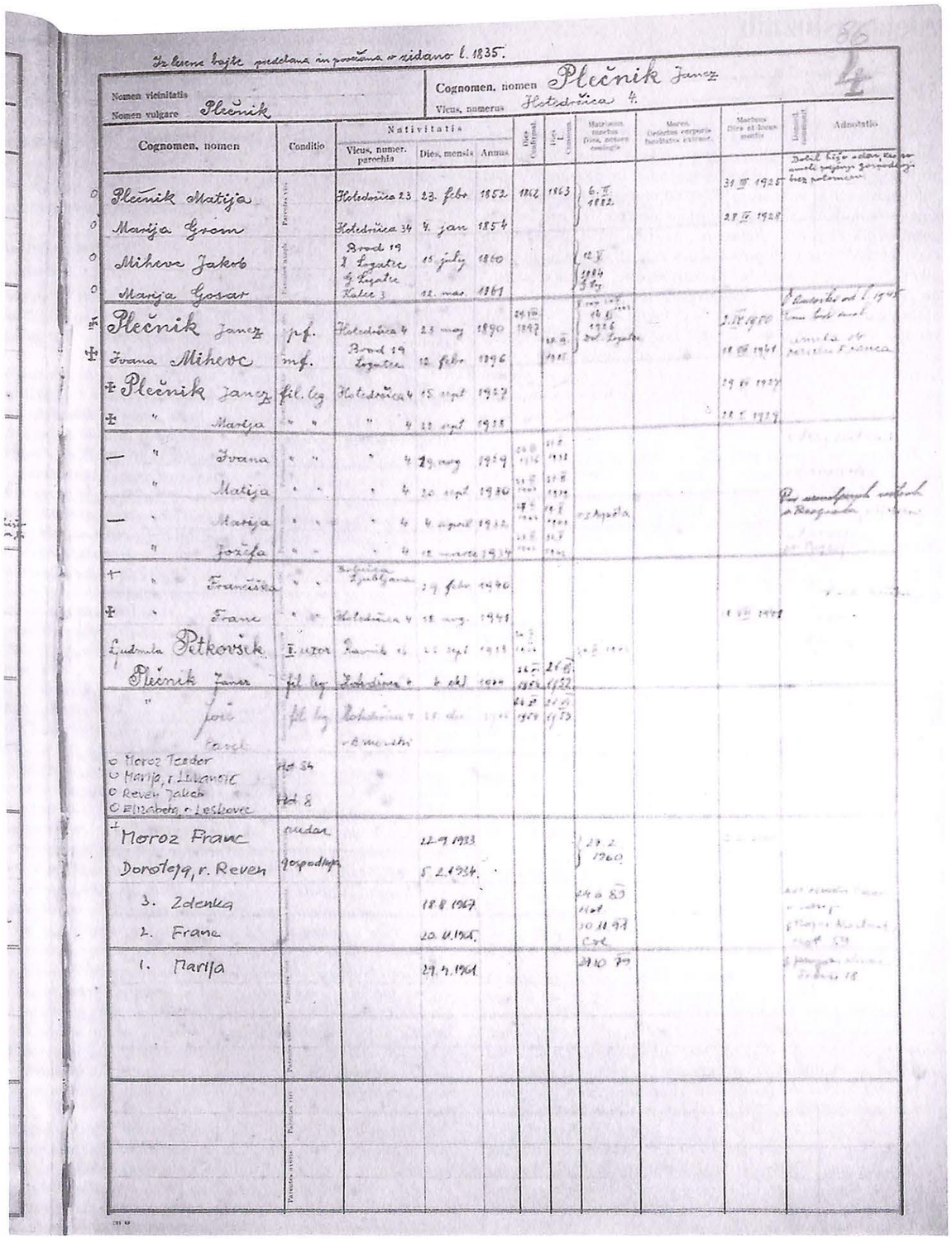

3 nove registre torej register rojstev, porok in umrlih. Brez teh novih registrov sploh ne bi mogla tega narediti. Ob enem sva pa neprestano gledala še v vse tri dosedanje statuse. Zelo veliko nama je pomagal ravno I. status.

Za zdrav naroden slovenski nacijonalizem bi bili tudi hišni rodovniki velikega pomena. Hiša, ki ne pozna svojih prednikov, tudi nima verske zavednosti.(poudaril P. Hawlina)

V ta novi status sva prepisovala družine in rodovnike od meseca decembra l. 1942 do srede marca 1943. Zelo veliko dopolnil sva dobila tudi od sosednjih gospodov župnikov. Na nekatere župnije sva poslala kar cele velike liste vprašanj. Seveda bi nama še veliko več lahko koristili gospodje, če bi sami imeli tudi sestavljen tako popoln abecedni pregled krstov, porok in umrlih, kakor jih ima sedaj Hotedršica. Posebno morava pohvaliti g. župnika Iv. Deželo, župnika v Godoviču in g. žup. A. Skubica, ž. v Gor. Logatcu, ki sta nama največ podatkov napisala. Nekaj nerešenih vprašanj bi nama morale dati župnije na Gorenjskem. To bo pa mogoče, če se bo vse srečno za nas izteklo.

Oba župnika sta po vojni zapustila Slovenijo, prebivalci Hotedršice pa so utrpeli hud vojni in povojni davek. Župniki, ki so ju nasledili, so način zapisovanja dokaj zvesto nadaljevali, čeprav jim to delo ni šlo tako gladko in pregledno od rok. Enemu od naslednikov je bilo tako natančno vodenje evidence tako zelo odveč, da je, verjetno v trenutku nejevolje, ob posameznih odstavkih v navodilu s svinčnikom pripisal nekaj opomb: *pojdi se solit! Pojdi se sr.! Piši vsako družino na posebno stran, če jih nagačiš po več na eno stran, nimaš kam vpisovat prirastka. Kdo ima pa čas? Rajši bi napisal abecedni seznam gostačev na prednjo stran, to bi pomagalo pri iskanju, ne pa ta neumna navodila.*

Ta 'neumna navodila' so za rodoslovca prava zlata jama. Delo je tako rekoč opravljeno. Kdor ima svoje sorodstvo v tej župniji mora samo odpreti status na ustrezni strani in podatke prepisati ali prekopirati, kar pa je nekoliko težja naloga. Ne toliko zato, ker so knjige dokaj težke, temveč zaradi velikega formata, ki ga tudi A3 format ne pokrije.

Rekorderji

V tej rubriki naj bi se seznanjali s primeri, ki dovolj odstopajo od povprečja, da jih lahko uvrstimo med rekorderje. Objavili smo nekaj takih primerov v upanju, da se bo našel nekdo, ki bo dosedanji rekord presegel. Takega primera do sedaj še ni bilo.

Poročali smo že tudi o združevanju podatkov posameznih rodoslovcev. S tem se nam ponuja nova priložnost iskanja rekordnih primerov. S podatki v elektronski obliki nam ni težko izbirati po posebnih kriterijih. Nekaj tega nam opravi že naš standardni rodoslovni program Brother's Keeper, če ne ta, pa so nam na voljo tudi drugi pripomočki.

Za ilustracijo bomo uporabili v tej številki že omenjeno datoteko, ki šteje okrog 95.000 oseb. Nekaj skrajnih primerov nam hitro izbere program BK, če naredimo spisek oseb in ga sortiramo po številu otrok in porok. Najden je bil moški, ki se je poročil petkrat, deset je takih, ki so se poročili po štirikrat, tri od teh so ženske, s po tremi porokami pa je že skoraj 200 oseb.

Po številu otrok sta kot par še vedno rekorderja Karl Pollak in Marjeta Vuk, ki sta imela 25 otrok. Z največjim številom otrok, vendar z več ženami, se zaenkrat lahko ponaša leta 1802 rojeni Tomaž Jugovic, ki je imel z Marijo Svoljšak 17, z Agato Luznar pa še 11, torej vsega 28 otrok.

S programom BK lahko iščemo tudi osebe, ki so dočakale najvišjo starost ali morda tiste, ki so se najmlajše poročale ali imele otroke. Glede tega bo treba pogosto ugotoviti, da je treba podatke preveriti. Zlasti pri najvišji starosti se zna zgoditi, da bo program našel cel kup stoletnikov, ki to niso. Program namreč dopušča, da bi nekdo lahko dočakal celo 120 let, če zgornje meje nismo omejili z nižjo vrednostjo.

Večkrat smo za iskanje posebnih vzorcev uporabili program Pajek. Tudi v tej številki ga omenjamo v prispevku o pričakovanju ob DNK vzorčenju. Tudi tam smo iskali rekorde posebne vrste.

Tule pa prikažimo še možnost iskanja osebe, ki ima največ prednikov in osebe, ki ima evidentiranih največ potomcev.

GEDCOM datoteko, ki smo jo naredili s podatki v svoji zbirki, včitamo s Pajkom na navaden način, torej brez kljukice v izbiri Pgraf in s kljukico v izbiri Ore: 1-Male, 2.Female links. Nato uporabimo makro predniki.mcr. Med pripravljenimi lahko izberemo rekorderje tako, da na vprašanje v Info/Partition vnesemo npr. 10, če hočemo spisek prvih desetih. V omenjeni datoteki ima največ evidentiranih prednikov Klara Ljudmila Hawlina s 387, sledijo Flora Prešiček s 363, Janez in Zarja Hawlina s 336 in Žare Mlinar s 315 evidentiranimi predniki. (Žaretova mati, ena od devetih takratnih rekorderk, je s smreko na naslovnici zadnje številke Dreves leta 1995, Janez sedi na drevesnem rekorderju na naslovnici lanskoletne zadnje številke, Flora nam prinaša okrašeno drevesce na naslovnici te številke, njena mati je bila s smreko na naslovnici zadnje številke leta 1996, Klara Ljudmila je bila s svojimi predniki skrita v okrasju na božičnem drevesu na naslovnici zadnje številke v letu 200, eden od njihovih skupnih prednikov s svojimi potomci je predstavljal okrasje božičnega drevesa leta 1999. Podobna rekorderka je Irena Marjeta sredi smrek na naslovnici decembra 2000 in skupno nit v predpraznični številkah Dreves spletata tudi Iva in Eva s smrekico v decembru 1997.)

Na podoben način lahko z uporabo makra potomci.mkr izberemo tiste osebe, za katere lahko program našteje največje število evidentiranih potomcev. Tako štetje je sicer posredno mogoče opraviti tudi s programom BK, vendar s to razliko, da bi morali testirati vsako od 95.000 oseb posebej, kar bi nam vzelo nekaj mesecev dela. Pajek to naredi v sekundah. Na prvo mesto bo uvrstil Luko in Agato Sluga s 5269 potomcev, Luko Šifrerja na drugo s 4460 in na tretje mesto Jerneja Polanca s 3611 potomci.

Zdaj, ko nam je Pajek našel rekorderja, lahko njegove potomce preštejemo še po generacijah. Takole so razvrščeni:

Potomci Luke in Agate Sluga iz Suhe pri Škofji Loki

	Potomci	Zakonci
generacija 1	1	1
generacija 2	6	3
generacija 3	7	7
generacija 4	40	26
generacija 5	116	39
generacija 6	135	78
generacija 7	314	175
generacija 8	694	282
generacija 9	1000	431
generacija 10	1106	524
generacija 11	949	431
generacija 12	722	110
generacija 13	170	6
generacija 14	10	0
Skupaj	5269	2113

Švajgerijada

Alojzija Schweiger

Avgusta smo dobili od družine Švajger iz Kozjega zanimivo vabilo na I. Švajgerijado. Namenjeno je bilo vsem družinam, ki se pišejo Schweiger ali Švajger (Štajerska različica priimka je tudi Žvajker).

Ker štajerskih Švajgerjev do sedaj nismo poznali, smo se srečanja udeležili z velikim zanimanjem. In imeli smo kaj videti! Družinsko podjetje Švajger ima v Kozjem trgovino, gostilno-restavracijo, kava-bar Perlo, v Podsredi trgovino in morda še kaj... Nedavno so zgradili na vrhu Lastnič tudi »Kapelo miru«, od koder je izreden razgled na grad Podčetrtek, Donačko goro, Boč in vse Kozjansko.

Iz Kozjega so nas organizatorji napotili na okoliški hrib, kjer stoji stara Švajgerjeva domačija. Tam se je zbralo približno 130 družinskih članov, med njimi so bili številni otroci. Prijazni gostitelji so bili prijetno presenečeni nad številno udeležbo in so nas pozdravili z dobrodošlico, domačim aperitivom in malico. Srečanje se je nadaljevalo s slovesno mašo, ki je bila posvečena vsem rodovom Švajger.

Po kosilu se je prijetno vzdušje nadaljevalo. Družine so se hitro seznanjale, vzpostavljale stike, se vpisovale v knjigo, izpolnjevale anketo s podatki in morebitnimi rodovniki. Po prihodu ansambla so bila plesišča takoj polna, otroci pa so se lahko ohladili v plavalnem bazenu. Sledil je še kulturni program in razne družabne igre. Lokalni umetniki so razstavljali olja in akvarele, spominske keramične krožnike in rezbarske izdelke. Ljubeznivi gostitelji so se res izredno potrudili, da so ustvarili prijetno vzdušje za vse udeležence.

V telefonskem imeniku Slovenije je približno 181 Švajgerjev in 41 Schweigerjev. Kolikor sem mogla ugotoviti, je bilo veliko udeležencev srečanja iz Bele Krajine (Črnomlja, Metlike in okoliških vasi), nekaj iz Novega mesta, Ljubljane in Velenja. Na Pohorju je ta priimek pogost v Ribnici na Pohorju in Lovrencu na Pohorju. Največ pa je seveda bilo okoliških Švajgerjev iz Podčetrtka in Podsrede.

In kaj prinaša tako srečanje za rodovnikarja? Veliko podatkov, vendar bi bilo nesmiselno govoriti o kakem skupnem izvoru ali predniku. Vsekakor pa je velika vzpodbuda za posamezne družine, da začno zbirati podatke o svojih sorodnikih in koreninah. Gostitelji so bili navdušeni nad srečanjem in so obljubili, da bodo zbrane podatke računalniško obdelali in upamo, da bomo rezultate lahko videli že na naslednji švajgerijadi.

Prvo srečanje Kamškov

Olga Petrovčič

Že dolgo je v meni tlela želja, da bi pobrskala po preteklosti in odkrila, od kod izvira moj rod; od kod so prišli moji predniki, kje so živeli, koliko jih še živi, pa se sploh ne poznamo....

Ta želja je dokončno dozorela, ko sem se upokojila in imela tako nekaj več časa za zbiranje podatkov. Odločila sem se, da bom napisala rodovnik po očetovi strani; to je rodbina Tavčar ali po domače Kamškov rod.

Podatke sem zbirala približno eno leto. Največ sem jih dobila v župnišču v Žireh, nekaj pa tudi v arhivu nadškofije v Ljubljani.

To delo je zelo zanimivo. Je pa koristno, če se že v začetku vsaj nekoliko seznaniš, kako se je najbolje lotiti tega dela, kako zbirati in zapisovati podatke o prednikih in sorodnikih. Predvsem pa moraš imeti potrpljenje in čas.

Podatke o prednikih mojega očeta sem zbrala do leta 1770, ko se je Matevž Tavčar naselil v Podgori. Od kod je Matevž prišel, to pa bo eden od mojih izzivov v prihodnje. Ob tem bi me tudi zanimalo, če je naš rod kaj v sorodu z rodom pisatelja Ivana Tavčarja.

Ko sem zbrane podatke sistematično in pregledno uredila, sem se odločila, da bom organizirala srečanje vseh živečih predstavnikov Kamškovega rodu.

Srečanje smo imeli 6. 9. 2003 v Žireh. Zbralo se nas je okrog 150. Doživetje je bilo nepozabno. Ob pijači in jedači smo si imeli marsikaj povedati. Z marsikom smo se prvič videli. Mlajša generacija se pozna še manj in ravno zaradi njih se mi zdi pomembno, da se bomo še večkrat srečali in znali kljub hitremu tempu življenja najti čas drug za drugega in si prisluhniti v veselju in žalosti.

Kamškov rod na srečanju v Žireh, 6. septembra 2003.

Ocene in recenzije

Globoko so korenine
(Rodbinska kronika)

Marija Stanonik

Zbrala in uredila upokojena učiteljica Nada Ravbar Morato. Spomine prispevali Hinko Ravbar, Milena Romih in Nada Morato. Rodovnike sestavila Nada Morato in Igo Legiša. Samozaložba Izola 2003. 163 strani + fotografije.

Upokojena učiteljica Nada Morato si po 25., "srebrni" knjigi iz zbirke GLASOVI, za katere je leta 2002 v sodelovanju s Špelo Pahor pripravila zajetno vsoto folklornih in drugih zgodb iz Slovenske Istre z naslovom *Mrak eno jutrnja* pri založbi Kmečki glas v Ljubljani, ni vzela oddiha. Takoj se je lotila naloge, da dokonča rodbinsko kroniko Ravbarjevih in Legiševih s Krasa v Sloveniji in nekaj v Italiji. Knjiga je pod naslovom GLOBOKO SO KORENINE izšla konec poletja leta 2003 v samozaložbi v 200 izvodih. V kolofonu piše, da so uredniški odbor sestavljali Igo Legiša, Valerija Nadrah Ravbar, Zlatan Ravbar in Bojana Morato Turk. Na predstavitvi knjige v Ivančni Gorici, verjetno pa tudi drugod, je lektorica Marija Mimi Ravbar Jelen zaupala navzočim, s kakšnimi zagatami se je srečevala pri svojem delu, ilustratorka Irena Romih je knjigi dala svoj pečat z dokumentarno zasnovano naslovnico, oblikovalec Amir Muratović je zaslužen za zračno ureditev knjige. Bogatijo jo pretehtano izbrane družinske in portretne fotografije in fotografije osebnih dokumentov. Valerija Nadrah Ravbar je vanjo napisala imenitno spremno besedo. Knjiga je sad naporov bližnjih in daljnih sorodnikov iz obeh rodov. Posebno dragocena priloga knjigi je računalniško izdelan rodovnik, ki sta ga pripravila Igo Legiša in Nada Ravbar; pri čemer jima je z nasveti stal ob strani predsednik Rodoslovnega društva Slovenije, Peter Hawlina.

Glavna pobudnica in motor omenjene kronike, gospa Nada Morato mi je kroniko zaupala v branje še pred izidom. Na oddihu v strunjanskem zdravilišču sem jo brala z enakim užitkom in veseljem kot nekaj dni poprej odlično knjigo Marjana Tomšiča Grenko morje. Ni bilo samo to, da sem v njej dobila marsikak drobec tudi za svoje raziskovalne téme. Nisem si zapomnila vsega, kako so se prepletale nitke med posameznimi družinami in njihovimi člani. Obhajalo me je vedno večje spoštovanje do življenja kot takega: do ljudi, ki sem s tem branjem podoživljala njihove lepe in grenke trenutke, jih spremljala skozi njihove poraze in zmage.

17. avgusta 2003 je bila v Ivančni Gorici na Dolenjskem najprej maša za vse rajne iz obeh omenjenih rodov, nato pa ob imenitni in bogati pogostitvi prva predstavitev knjige, za domači krog, v vasi Černelo, kjer raste nova mladika iz ene od obeh rodov.

Bil je vroč avgustovski dan, kot so bili ob letošnji suši številni drugi. Iz prijetne sence pod širokim napuščem dolenjske domačije mi je pogled kar naprej uhajal na dva mogočna oreha, ki sta ostala sveže zelena kljub žgoči vročini, saj so njune trdne korenine srkale vlago in potrebno hranivo iz globin zemlje. Tako sta vztrajala in obstala tudi rod Ravbarjevih in Legiševih do dandanašnji. Bog daj, da bi še naprej!

Zelo pomembno je, da starši pripovedujejo svojim otrokom o svojih prednikih. O svojih starših in starih starših. Nekdaj je bilo to tako rekoč sveto rodovno opravilo. Pomislimo na Sveto pismo! Za koliko kolen nazaj obstajajo podatki za posamezen rod. Še toliko pomembnejše je danes, ko se prebivalstvo v naših krajih tako silno meša. Še hujše pa je z novo nastajajočo organizacijo evropskih držav na vidiku. Toda otrok mora čutiti svoje korenine, mora čutiti, da je nekje njegovo zaledje. Ko pridejo življenjski viharji, da najde tudi v tem moč, da lažje vzdrži. Če stalna naselitev ni več tako samoumevna in ne more več govoriti: rojen sem bil v tej in tej hiši (pisateljem novih generacij ni več mogoče odpirati rojstnih hiš v njihov spomin!), če se vsake toliko časa seli s starši za kruhom, ne more doživeti pravega čustvenega stika z okoljem svojega otroštva, ga bo grela in pojila knjiga, kakršna je tukajšnja. V njej bo našel svoje korenine, svojo ne pač lokalno, toda vsaj rodovno istovetnost.

Za prilogo temu poročilu se je nabralo nekaj cvetk, ki bodo morda dobrodošle novi knjigi Ravbarjevih in Legiševih, saj sama Nada Morato vabi k nadaljevanju njenega dela.

1. Miroslav Vilhar, Ljudmila (odlomek)

Vrh skaline silovite
tabor Stari grad stoji,
v nje podnožju bela Pivka
izpod zemlje se vali.
tam je bival ***vitez Ravbar*** *-*
štir' sto let je že preteklo -
roke trde ko železo,
srca trdega ko jeklo

(Balade in romance,
ur. dr. Jakob Sket in Josip Wester, Celovec 1912, 54-56).

2. V turških časih so se kmetje v naših krajih zelo bali Turkov. Tako so začeli zidati cerkvico z visokim obzidjem. Toda kmalu jim je zmanjkalo denarja in niso mogli nadaljevati. Denar jim je podaril neki krojač, katerega ime ni znano in v zahvalo so na cerkvico vklesali velike škarje in klobčič niti. Tako so se kmetje v naših krajih zavarovali pred besnečimi Turki. Pred Turki pa so se opozarjali tako da so po vaseh zvonili z zvonovi in prižigali kresove. Prižigali so jih na vrhu Tabora in na vzpetini, ki se imenuje Grmada. V času turških napadov je bila na tem hribu tudi trdnjava. Ta grad so sezidali tlačani svojemu **graščaku Ravbarju**. Pred Turki so se skrivali tudi v njem. Nekoč so Turki začeli oblegati grad. Vsi možje so se morali boriti na obzidju. Toda Turki so začeli napadati grad tudi s tiste strani, kjer se je dvigal nad visoko, strmo skalo. Ker je bilo premalo mož, da bi jih odvrnili, so se začeli vzpenjati višje in višje. Takrat jih je neka žena oblila z vrelim oljem. (ISN, ZRC SAZU, Arhiv slovstvene folklore, Marija Stanonik, št. 1599)

3. V življenju posameznika in v življenju naroda zatone še tako hudo gorje prej ali slej v pozabljenje. Stalingrad in celo Hirošima sta za mlade rodove samo še bledi predstavi. Turki in Sisek pa sta sploh besedi, ki si ob njima komaj še mislimo, kaj pomenita. In vendar je v julijskih dneh l. 1583, ko je bosenski paša Hasan čakal s svojo vojsko na bregovih Kolpe, da vdre v slovenske in hrvaške dežele ter v srednjo Evropo, sleherno srce trepetalo v grozi:

Če Turek vzel nam Sisek bode,
nam narobe vse, vse pojde

je pela pozneje ljudska pesem. Posadka tristo mož se je v Sisku hrabro ustavljala navalu sovražnikov. Medtem se je zbrala vojska slovenskih strelcev pod vodstvom Andreja Turjaškega in **Adama Ravbarja.** Na dan sv. Ahacija, 22. junija je bila pripravljena za spopad. ... Slovenska vojska se je spustila v boj z močnim sovražnikom. A že v eni uri je bila zmaga odločena. Sam Hasan paša je utonil v Kolpi in skoraj vsa turška vojska je obležala na bojnem polju ali pa je utonila. (Niko Kuret, Praznično leto Slovencev II, Celje 1967, 196).

4. V Mengšu je **Ravbarjev grad** kjer je svojo mladost preživljal poznejši jezuit p. Ferdinand A. Hallerstein, astronom, matematik kartograf, kronist, diplomat in misijonar na cesarskem dvoru v Pekingu (Družina 36, 7. septembra 2003, 10).

V knjigi o Košomatovih

Spomini hčerke Antona Žnideršiča

Letošnjo pomlad je Alenka Žnideršič Mikačič, najmlajša hčerka znamenitega slovenskega čebelarskega strokovnjaka Antona Žnideršiča v samozaložbi izdala samostojno knjižno delo KOŠOMATOVI in v njej zbrala svoje spomine na prastaro družino Košomatovih iz Ilirske Bistrice od davnega leta 1747 do današnjih dni. Avtorica živi v Ljubljani in je pri svojih petindevetdesetih letih opravila občudovanja veliko in pomembno delo.

Kronološka predstavitev desetih rodov Košomatove rodbine ponuja obilico podatkov in izvirnih pričevanj zanimivih ne le za člane te razvejane družine pač pa tudi za raziskovalce krajevne preteklosti Ilirske Bistrice, Ljubljane, Maribora, Zagreba, Splita in drugih krajev kamor segajo korenine družine Košomatovih. Slovenski čebelarji bodo v knjigi o Košomatovih zvedeli marsikaj novega iz življenja in dela svojega čebelarskega vzornika avtoričinega očeta Antona Žnideršiča..

Spomin na Košomatove v Ilirski Bistrici počasi tone v pozabo, domače ime se še ohranja pri starejših domačinih, pa v imenu gozdnega predela nad dolino reke Reke z imenom Košomatovka, predvsem pa z imenom Antona Žnideršiča, izjemnega čebelarskega strokovnjaka po katerem nosi ime bistriška osnovna šola, domače čebelarsko društvo in po njegovem doprsnem spomeniku pred osnovno šolo »Dragotin Kette« v Trnovem.

Košomatovi pa so bili nekoč lastniki velikega kompleksa zemlje ob rečici Bistrici v Gornjem kraju starega dela Ilirske Bistrice (kjer so sedaj ostanki nekdanje tovarne Topol), z žago, mlinom in skladišči lesa. Vodili so tovarno testenin PEKATETE, posedovali so gozdove, trgovali z lesom in se gospodarsko ukvarjali s čebelarstvom. Zaradi požara v trnovskem župnišču sredi osemnajstega stoletja ni moč ugotoviti starost te bistriške družine, vendar avtorica sodi, da so Košomatovi gotovo bili med žagarji in mlinarji, ki jih je tod našteval že Valvasor davnega leta 1689.

Družina Košomatovih se je med vojnama izselila v Ljubljano. Njihovo posestvo je odkupil Viktor Tomšič Koval in novo ime se je kmalu prijelo in prekrilo staro ime uveljavljeno kar nekaj stoletij.

Pri Košomatovih je veljalo pravilo, da nosijo gospodarji ime Anton. Otrok je bilo vedno dosti in vsi so bili deležni izdatne šolske izobrazbe. S porokami so se povezovali s pomembnimi domačimi in drugimi družinami. Tako je avtoričina pra babica Jožefina bila hčerka prvega bistriškega »poštnega mojstra« Antona Valenčiča in sestra avstrijskega generala istega imena plemenitega Valenčiča, upokojenega poveljnika orožnikov na Kranjskem. Njena babica Frančiška je bila iz znane bistriške družine Domladiševih, njena mama Ema pa iz trgovske družine Ličanovih in je po pripovedi tudi »kriva« za čebelarsko dejavnost njenega očeta Antona Žnideršiča, ki je ime Košomatovih poneslo po vsem Slovenskem in Evropi.

Posebej skrbno je avtorica popisala prav to družino ali rod petega Antona Žnideršiča Košomata, katere šesta in najmlajša hčerka je bila tudi sama.

Njen oče je prevzel Košomatovo gospodarstvo že s sedemnajstimi leti, ko mu je oče Anton leta 1884 umrl. Domiselno je nadgradil očetovo delo. Trgovina z lesom mu je omogočila, da se je leta 1899 lahko z družabnikom Rudolfom Valenčičem Fadgucem iz Trnovega pri Ilirski Bistrici na novo lotil izdelovanja testenin v novoustanovljeni Prvi kranjski tovarni testenin - PEKATETE. Tovarna je postala znana po vsej Evropi. Po selitvi v Ljubljano leta 1930 je stekla proizvodnja testenin tudi tam. Danes nadaljuje njeno tradicijo firma ŽITO LJUBLJANA.

Gotovo pa je prav čebelarstvu oče Anton posvetil posebno naklonjenost. Njegova poslovna žilica ga je vzpodbudila, da je razvijal postopke pri delu s čebelami, da bi lahko le-to postalo tudi donosna gospodarska panoga. Študijsko je razvijal in izboljševal znane panje in najboljše uspehe dosegel s svojstveno in izvirno inovativno izboljšavo Albertijevega panja. Po njem, danes imenovan AŽ panj, je najbolj razširjen med slovenskimi čebelarji. Slovenski čebelarji so se mu oddolžili z doprsnim kipom v Domu slovenskih čebelarjev v Lukovici pri Ljubljani! Anton Žnideršič je odprl v Ilirski Bistrici tudi Prvo čebelarsko zadrugo na Kranjskem, bil je organizator mnogih čebelarskih tečajev in predavanj v Ilirski Bistrici in okolici, bil je začetnik Slovenskih čebelarskih opazovalnic, bil pobudnik ustanovitve Čebelarskega društva v Ilirski Bistrici leta 1907, organiziral prvo sadjarsko razstavo v Ilirski Bistrici 1912, že leta 1925 izdal knjigo o čebelarstvu NAŠ PANJ, bil predsednik Zveze čebelarskih društev Slovenije, razstavljal čebelarsko opremo in proizvode po vsej Evropi in dobival najvišja priznanja...

Tudi njo in njeno družino je pretreslo italijansko fašistično nasilje po prvi vojni. Uspešno očetovo poslovanje so oblasti načrtno onemogočale, njega pa dvakrat po nedolžnem celo zaprle. Posestvo in tovarno so pod ceno prodali in se leta 1930 preselili v Ljubljano. Mamo Emo so dogodki tako prizadeli, da je kmalu umrla.

Sledijo zapisi dogodkov iz življenja avtorice in zanimiva pripoved o navidez nedolžnem obisku sokolskega plesa s sošolko v Mariboru, ko sta obe spoznali kasnejša soproga. Poroka s Radetom Mikačičem in rojstvo hčerke Mite jo poveže z znano splitsko družino, njihovimi člani in številnimi tudi pomembnimi družinskimi prijatelji.

Družinsko in osebno pripoved sklene avtorica z opisom življenske zgodbe in uspešno delovno potjo hčerke mag. Marije Mite Drofenikove, ki je do nedavnega bila generalna sekretarka Državnega sveta Republike Slovenije in njene družine z možem Cirilom in vnukom Cirilom.

Knjigi je dodan tudi družinski rokovnik, bogato rodbinsko drevo, ki je s svojimi predniki močno zakoreninjeno na Bistriškem.

S knjigo o Košomatovih je avtorica Alenka Žnideršič Mikačič obilno nadgradila svojega knjižnega prvenca »Spomini in zapiski«, izdanega ob 100-letnici rojstva svojega znamenitega očeta.

Vojko Čeligoj

Kaj delamo

Peter Kuhar

Sem Peter Kuhar iz Nakla na Gorenjskem. V vsakem drugem glasilu bi bil to le nek splošen podatek, ki ne pove kaj dosti. Rodoslovci pa takoj pobrskamo po spominu in pogledamo, če slučajno nimamo v svoji bazi podatkov kakšnega s tem priimkom. Tudi jaz sem postal tak, odkar sem v rodoslovnem društvu (2003). Z nekaterimi kolegi - rodoslovci smo se spoznali na srečanjih, ostalim se predstavljam tule in se veselim morebitnih rodoslovnih stikov.

Raziskujem predvsem rodbino Kuhar iz Nakla in okolice. Od maja letos sem pridobil že kar nekaj podatkov, zahvaljujoč tudi temu, da sem doma našel kar zajeten hišni arhiv. V njem so nekatere listine, ki sežejo v drugo polovico 18. stoletja. Že zgodaj sem pri svojem ljubiteljskem delu srečal izkušenejše kolege iz rodoslovnega društva in se kmalu prepričal, kako koristni so lahko njihovi napotki. Pri mojih raziskavah prednikov mi je šlo kar gladko do začetka 18.stoletja. Tam pa se mi je kar nekako ustavilo. Nisem več našel povezave z mojimi Kuharji. Kar nekaj časa sem porabil z ugotavljanjem, od kod so prišli v Naklo. Tu pa mi je pomagalo poznanstvo z g. Viktorjem Ferjancem iz Strahinja pri Naklem. On ima obsežno zbirko starih knjig, glasil in vseh mogočih podlistkov o ljudeh in dogodkih v preteklosti, ki so bili objavljeni v časopisih. Večkrat si izmenjava kakšno gradivo, med temi je bila Zgodovina naklanske, dupljanske in goriške fare. Spisala sta jo leta 1885 kaplana Vrhovnik in Koblar. V njej je opisana tudi zgodovina pražupnije Naklo, ki naj bi nastala l.1271. Ne bom se spuščal v opisovanje do 17 stol., kajti tisto zanimivo pride potem, ko so župniki začeli pisati matične knjige (povečini v začetku 17 stol.). Knjižico sem pozorno prebral vsaj dvakrat ali trikrat. Presenečen sem spoznal, da sta dve vasici (Okroglo, Žeje) sredi fare Naklo spadali pod frieisinško posest (Škofja Loka). Matične knjige za ti dve vasici pa so vodili v župniji Kranj - Šmartin do l.1786. Če ponazorim, to je tako, kot če bi blejski otok spadal pod Kranj in ne pod Bled. Zame je bil to več kot pomemben podatek, saj sem potem res našel povezavo z mojimi Kuharji v matičnih knjigah župnije Kranj - Šmartin. Zanimivo, da so se izkazale za pravilne trditve Koblarja in Vrhovnika, da so iz Žej že pred l.1786 (priključitev Okrogla in Žej Nakelski fari) hodili krščevat v Naklo, če je bilo veliko snega, ali če je bil most čez Savo podrt. Ko sem še enkrat pregledal rojstne knjige za Naklo pred l.1786, sem res zasledil kar nekaj vpisov iz Žej. Skoraj vsi so vpisani v zimskih mesecih (visok sneg ?). V knjižici je opisano tudi, kako so se spreminjale meje fare Naklo skozi čas. Teh sprememb je bilo kar nekaj, zato sem si izdelal razpredelnico, ki dovolj nazorno pokaže te spremembe. Za mene, ki sem tukaj doma, izdelava razpredelnice ni bila tak problem, kot bi bila za nekoga, ki ni iz teh krajev. Upam, da si bo z njo lahko pomagal kakšen rodoslovec, ki mu korenine segajo v te kraje.

Spremembe meja fare Naklo na Gorenjskem

	do leta 1786	po letu 1786	po 15.04.1811	po letu 1832	po letu 1876
Veliko Naklo	Naklo				
Malo Naklo					
Pivka					
Polica					
Cegelnica					
Strahinj					
Bistrica	Naklo	Podbrezje			
Zadraga	Naklo	Duplje (Lokalija)	Naklo	Duplje	
Struževo *	Naklo	Naklo			
Zg.Duplje		Duplje (Lokalija)	Naklo	Duplje (Kaplanija)	Duplje (Fara)
Sp.duplje	Križe	Križe	prvih 38 št. Križe, ostale Naklo		
Žeje	Kranj-Šmartin	Naklo			
Okroglo					
Goriče	Naklo	Goriče (Lokalija)			Goriče (Fara)
Srednja Vas					
Zalog					
Svarje					
Letence	Preddvor				

* po l. 1936 pod faro Kranj

Tino Mamić

Že od malega sem razmišljal, kdo so bili moji predniki. Oče je znal na pamet kakega pol ducata svojih prednikov po prvi moški liniji, kar se je prenašalo iz roda v rod. Rad je povedal tudi kako družinsko zgodbico, legendico, kar je mojim neznanim prednikom dajalo pridih pomembnosti. Odkritje grba plemiške družine Mamić, ki ga je nek naš znanec istega priimka našel na Dunaju, je še podžgalo mojo radovednost. Moja zaljubljenost v zgodovino je bila namreč v gimnazijskih in študentskih letih bolj konzervativne (rojalistične) narave, zato sem bil kar navdušen nad modro krvjo, monarhijami in kraljevskimi rodbinami. Ker nisem vedel, da so podatki o prebivalstvu zadnjih treh stoletij tako dobro ohranjeni, se nisem spravil do župnika, da bi ga poprosil za vpogled v knjige in to odlagal v prihodnost.

Moje prvo srečanje z rodoslovjem bilo, ko so me pri Kompasu najeli, da bi nekemu Američanu kot turistični vodnik pomagal poiskati njegove slovenske korenine. Nekaj dni sva se tako potikala po državi, preiskovala arhive in si ogledovala lokalne znamenitosti. Delo mi je kot turističnemu vodniku in študentu zgodovine še posebej ležalo. Nad ohranjenostjo in preglednostjo podatkov sem bil navdušen. To je prava zgodovina! Kaj

pomaga znanje in študij o življenju kraljev in politikov, če pa lahko odkrivaš svojo lastno zgodovino. Američan James mi je ob slovesu predlagal, naj ustanovim svojo firmo, ki bi posredovala take storitve. Ob tem nisem bil kaj veliko razmišljal, saj so mi misli že uhajale na naslednje potovanje, ki si ga bom lahko s hnonorarjem in izdatno Jamesovo napitnino privoščil. Idejo pa sem kar ponotranjil in se pozanimal, kaj pomeni ustanovitev firme. Vse je bilo razmeroma preprosto in že po nekaj dneh sem registriral rodoslovno agencijo kot dopolnilno dejavnost samostojnega podjetnika.

Potem pa sem slučajno nekje (verjetno v Butinovi knjigi, ki sem jo našel na internetu in takoj naročil in na dušek prebral) zasledil obstoj Slovenskega rodoslovnega društva z obilico dejavnosti in bogatimi spletnimi stranmi.

Začel sem se zanimati za društvo. Na prvih nekaj srečanjih mi je bilo prav nerodno, saj sem bil zelenec, ki o rodoslovju ni vedel veliko, pa sem vseeno že razmišljal, kako bi s tem zaslužil. Čeprav sem si osnovno znanje pridobil s študijem zgodovine, pa sem praktično vse strokovno znanje dobil samo od prostovoljnega dela ljubiteljev rodoslovja, ki svoje znanje praktično brezplačno ponujajo vsakomur.

O svojih prednikih sem sicer že pred leti spraševal starše in sorodnike, vendar si nisem mislil, da se v knjigah da dobiti toliko drobnih podatkov. Ob prebiranju literature sem se zavedel, kaj sem bil hotel narediti, pa nisem vedel kje se tega lotiti. Takoj sem stopil v akcijo in v dveh urah našel skoraj vse prednike po materini strani za 150 let. Takoj mi je postalo tudi jasno, zakaj je v tistem kraju toliko shizofrenije - vaščani so se poročali preveč med seboj.

Sledil sem prednikom in počasi prišel tja do konca 17. stol. Materin priimek Bratina izvira iz vasi Stomaž na obronkih Čavna. Čeprav je na Vipavskem priimek najti tudi drugod, lahko sklepamo, da izvira prav iz Stomaža (v narečju se reče "od Stomažev"). Izvor priimka je raziskoval tudi mamin bratranec Pavle Bratina, ki ga poznamo po prepisu in objavi najstarejših matic župnije Kamnje na Vipavskem na CD-romu. On pravi, da je priimek nastal iz osebnega ženskega imena, saj najdemo zapis imena romarice Bratine v znamenitem Štivanskem rokopisu. Pavle Bratina ugotavlja tudi, da gre za dve plemeni Bratinov - eno z naglasom na "a", z drugim pa na "i".

Rod mojega očeta je bolj zapletena zgodba. Hrvaški arhivi so namreč podobni primorskim, ker niso centralizirani. Zaradi turških vojn tudi knjige, starejše od 1725, niso ohranjene. Prav ta letnica je ključna za očetov rod Mamićev iz vasi Lokvičići pri Imotskem. Popis preivalstva, ki so ga beneške oblasti naredile po pregonu Turkov za sedanjo mejo med Hrvaško in Hercegovino, je izredno dragocen vir, ki ga hrani zadarski arhiv (fond frančiškanskih arhivov). Kot zanimivost naj omenim, da me v arhiv niso spustili v kratkih hlačah, čeprav je bilo pasje vroče. Njihov hišni red namreč zapoveduje dostojno obleko. K sreči sem imel v avtu tudi dolge hlače... Ob razmejitvi so Benečani v opustošeno Imotsko krajino naselili ljudi, da bi obdelovali zemljo (t.j. plačevali davke) in branili novo mejo. V osvobojeno kraško polje so se priselili tudi begunci iz turške zahodne Hercegovine. Prvi Mamić v pokrajini je bil Ante, ki se je s petimi otroki leta 1925 naselil v Lokvičićih in dobil 10 mer zemlje. Najboljši poznavalec plemen v Imotski krajini frančiškanski pater Vjeko Vrčić mi je zatrdil, da je Ante prišel iz vasi Mamići, ki leži nekaj kilometrov vzhodno od mesta onkraj takratne in današnje državne meje. Fra Vjeko je izdal knjigo, v kateri so obdelana vsa Imotska plemena, kar bilo dobro posnemati tudi pri nas. V njegovi knjigi namreč najdeš vse "avtohtone" priimke

Grb Stefana plemenitega Mamicha iz leta 1644, objavljen v knjigi Der Adel von Kroatien und Slavonien (Nuerenberg 1899).

pokrajine, tako da zelo hitro izveš osnovne podatke o poreklu svojega priimka. Mukotrpno in zamudno delo, saj se sam prestrašim že ob misli na sistematično zbiranje podatkov o eni sami vasi.

Od Anteja naprej sem našel vse vezne člene do sebe, pri čemer je treba poudariti, da se je "veriga" v ustnem izročilu ohranila za obdobje več kot dveh stoletij. Tudi sicer so ljudje - vaščani in sorodniki - vedeli veliko povedati o svojih prednikih za to vse to obdobje.

V neki knjigi sem našel tudi grb rodbine Mamić, vendar zaenkrat še nič ne kaže, da bi moji predniki imeli plemiške korenine. Sicer sem po prepričanju republikanec, tako da ne bom žalosten, tudi če nikoli ne najdem sorodstvene povezave s plemičem Stjepanom Mamićem iz leta 1644, ki je imel v grbu zlatega leva.

Pri svojem raziskovanju mojih prednikov v Sloveniji sem doslej obiskal samo dva arhiva, saj je kamenjski tako obsežen, da bo še trajalo, predno mu bom prišel o konca. V Dalmaciji pa sem poleg štirih župnijskih arhivov moral obiskati še državni arhiv v Zadru in nadškofijski v Splitu. V slednjem sem se znašel pred nepremostljivo pisavo bosančico, ki mi je popolna neznanka. Prijazni arhivar mi je prebral kar nekaj strani in me rešil.

Moja firma Rodovniki se počasi razvija, čeprav nimam dovolj časa, da bi se spravil na trženje. Z enim sodelavcem zaenkrat pokrivam potrebe naročnikov, ki si največkrat želijo družinsko drevo, včasih pa samo kaj več o izvoru priimka. Predstavitev svoje dejavnosti imam na internetu (www.rodovniki.net), potencialnim naročnikom pa zelo rad pošljem tudi predstavitev v papirni obliki ali po telefonu. Na Telekomu sem se precej trudil, da so v rumene strani dali tudi rubriko rodoslovje, kjer je trenutno samo en vnos (Tino Mamić, s.p., Rodovniki, genealoško raziskovanje, iskanje prednikov, Manžan 37a, 6000 Koper, 639 42 69).

Še nekaj stavkov o tehniki dela. O računalništvu pa tudi o tehniki na sploh nimam kaj veliko pojma. Vseeno pa se elektronske tehnologije poslužujem, ker mi zelo olajša delo. Uporabljam prenosni računalnik, vendar iz knjig prepisujem najprej na papir, ki ga po prepisu v program Brother's Keeper 6. ohranim v svojem arhivu. Program BK mi omogoča dobro hrambo podatkov, težava so le predstavitve, natisnjene maturs tiskalnikom. Čeprav se skušam čimbolj držati priporočil SRD, intenzivno razmišljam o menjavi programa. Vse podatke iz knjige tudi fotografiram, saj potem s strokovno pomočjo lažje dešifriram nečitljivo. Na papir izpišem le osnovne podatke,

sorojence in druge manj pomebne podatke pa v računalnik prepisujem iz fotografije. Fotografiram z malce boljšim fotoaparatom kot "trotelziher" (cannon eos 300), ki mi ob razvijanju na format 13 x 19 cm omogoča dovolj čitljive podatke. Tudi fotografije arhiviram, tako da je večja gotovost in možnost preverjanja podatkov.V svoji računalniški bazi podatkov nekaj več kot 1700 oseb. Poleg svojih prednikov in sorodnikov sem prepisal tudi en Status animarum vasi Stomaž. Nameravam prepisati podatke celotne vasi Stomaž in vse Mamiće iz vasi Lokvičići. Seveda sanjam o organizaciji rodbinskega srečanja in o izdaji knjige o zgodovini vasi svojih prednikov. Bomo videli, je rekel ta slepi.

Naj se na koncu še na kratko predstavim, če bi slučajno koga zanimalo. Rojen 1972, odraščal v Ajdovščini, maturiral na gimnaziji v Vipavi, diplomiral na Filozofski fakulteti (univ. prof. zgodovine) in Fakulteti za družbene vede (univ. dipl. novinar). Najprej sem delal kot urednik na Ognjišču v Kopru, sedaj pa sem korektor za slovenski jezik na Uradu za uradne objave EU v Luksemburgu. Poročen, žena Mojca Strmšek Mamić (30), hči Rebeka (4), o božiču pričakujemo četrtega člana.

RaSt - Raziskovalski stiki

Na naš oddelek je iz Nemčije telefoniral neki župnik, ki išče podatke za Matko Cirilo ali Eriko. Rojena naj bi bila 11. 11. 1941 v Rogaški Slatini. Ta ženska je bila menda med drugo svetovno vojno ukradena in odpeljana v Nemčijo. Sedaj pa išče svoje prave podatke. Menda so že telefonirali in iskali po vseh možnih župniščih v Zasavju.
Če bi morda kdo kaj vedel ali imel podatke o njej...

N PETER KUHAR
A GLAVNA CESTA 64
A NAKLO
A igvar@volja.net
T 040 324 769
D /IBM/
F Brother's Keeper Windows 5.2
Z 19 Brother's Keeper MP
B652 1780:1813 BRENK\Strahinj/Strahinj
C526 1871:1871 CANKAR\Milje/Milje
Č650 1788:1788 ČERNE\Naklo/____
D550 1785:1785 DEŽMAN____/____
G240 1890:1890 GOGALA\Radovljica/Radovljica
K600 1913:1913 KOŠIR\Topol pri Medvodah/Topol
K610 1895:1954 KRAPEŽ\Žapuže pri Ajdovščini/Tržič
K656 1936:1968 KRŠINAR\Topol/Medvode
K600 1585:2000 KUHAR____/Medvode
M621 1754:1754 MARKOVIČ\Naklo/Naklo
M313 1885:1913 MEDVED____/Zapuže pri Begunjah
P362 1774:1774 PETRIZH____/Semič
P500 1714:1714 PUŠEM____/Naklo
S416 1895:1940 SLAPAR\Lom/Lom
S352 1900:1900 SODNIKAR\Tehovec/Tehovec
S163 1770:1893 SPREITZER\Pugled/Sp.Duplje
Š360 1905:1946 ŠUŠTERŠIČ\Govejek/Govejek
T630 1870:1870 TROŠT\Ajdovščina/____
W 17.11.2003

N TINO MAMIĆ
A Manžan 37 a, SI 6000 Koper
A 3, rue Lauenburg, L-5886 Dudelange, Luksemburg
T tel. 00 386 5 639 42 69
E-mail: info@rodovniki.net
Internet: http://www.rodovniki.net
F Brother's Keeper Windows 6.1
Z 34 Brother's Keeper MP
B200 1777:1777 BAJC\Stomaž/Stomaž
B324 1737:1911 BATAGELJ____/Stomaž
B212 1877:1877 BEKAVAC____/____/Hrvatska
B635 1768:1970 BRATINA\Stomaž
C252 1879:1879 CUGMAS\Draža vas
K420 1854:1912 KALŠEK\Konjiška vas/Žiče
K620 1788:1834 KERKOČ____/Gojače
K455 1781:1781 KLEMENČIČ\Stomaž
K521 1770:1800 KNEZOVIĆ\Lokvičići/Hrvatska
K516 1776:1776 KOMPARA____/____
K265 1886:1886 KOSIRNIK____/____
L260 1778:1778 LOZAR\Vrtovin
M500 1801:1999 MAMIĆ\Lokvičići/Hrvatska
M650 1937:1968 MRČUN\Ljubljana
N240 1868:1919 NIKOLIĆ\Lovreč/Hrvatska
N200 1883:1950 NOSIĆ\Lovreć/Hrvatska
P200 1771:1771 PEZO\Lokvičići/ Hrvatska
R136 1793:1793 ROVTAR\Stomaž
R232 1719:1960 RUSTJA\Kamnje
R220 1884:1884 RUČIGAJ____/____
S420 1794:1794 SLEJKO____/____
S426 1801:1801 SLOKAR____/____
S365 1879:1973 STRMŠEK\Žiče/Ljubljana
T620 1885:1923 TURK\Logatec/____
V345 1861:1861 VIDULIN\Lokvičići/Hrvatska
V400 1849:1849 VOLČIČ\Vojnik
V120 1810:1810 VOVK____/____
Č654 1767:1810 ČERMELJ\Vrtovin
Č652 1782:1782 ČERNIGOJ\Stomaž
Š400 1880:1880 ŠELIH\Konjice
Ž250 1793:1836 ŽIGON\Stomaž
W 03.10.2003

Koledar prireditev SRD za leto 2003

09. 12. 03	Redno društveno sreanje
16. 12. 03	Peter Hawlina: Raunalniška tematika

... in 2004

13. 1. 04	Redno društveno srečanje
27. 1. 04	Dr. Vasilij Melik: Zapisovanje priimkov
10. 2. 04	Redno društveno srečanje
24. 2. 04	Računalniški rodoslovni pripomočki
9. 3. 04	Redno društveno srečanje
23. 3. 04	Židovsko rodoslovje - predavatelj še ni določen
13. 4. 04	Redno društveno srečanje
27. 4. 04	Dr. Peter Lazar: Rodovniki domačih živali
11. 5. 04	Občni zbor, redno društveno srečanje
25. 5. 04	Predavanje (še ni določeno)
8. 6. 04	Redno društveno srečanje
22. 6. 04	Predavanje (še ni določeno)

13. 7. 04	Redno društveno srečanje
27. 7. 04	Predavanje (še ni določeno)
10. 8. 04	Dopustniško srečanje v gostišču Livada
14. 9. 04	Redno društveno srečanje
18. 9. 04	Vrh Korena: Rodoslovna konferenca in piknik SRD
28. 9. 04	Predavanje (še ni določeno)
12. 10. 04	Redno društveno srečanje
26. 10. 04	Predavanje (še ni določeno)
9. 11. 04	Redno društveno srečanje
23. 11. 04	Predavanje (še ni določeno)
14. 12. 04	Redno društveno srečanje
21. 12. 04	Predavanje (še ni določeno)

Vsi dogodki so (če ni drugače sporočeno) od 18. ure dalje v sejni sobi SSK.

Kolege vabimo, da sodelujejo pri oblikovanju programa aktivnosti društva. Dobrodošli bodo predlogi za dopolnitev programa predavanj z izbranimi tematskimi področji.

Poročila o delu

8. 7. 2003	Redno mesečno srečanje 30 udeležencev
22. 7. 2003	Napovedano predavanje je zaradi zadržanosti predavatelja odpadlo
12. 08. 03	
9. 9. 2003	Redno mesečno srečanje 27 udeležencev
23. 9. 2003	Miha Preinfalk: Plemiško rodoslovje 26 udeležencev
26. 9. 2003	Srečanje Kozjanske sekcije v Kozjem okrog 30 udeležencev
27. 9. 2003	Vrh Korena: Piknik SRD
14. 10. 2003	Redno mesečno srečanje 28 udeležencev
28. 10. 2003	Peter Hawlina: Računalniška tematika 24 udeležencev
11. 11. 2003	Redno mesečno srečanje 27 udeležencev
25. 11. 2003	Ryan Swapp: Genetsko rodoslovje 30 udeležencev

Člani Kozjanske sekcije SRD med Kozjani

Muzejsko društvo Kozje s svojimi petdesetimi člani je staro dobro leto dni. Med drugimi oblikami dejavnosti društva so tako imenovani Muzejski večeri, na katerih je bil govor o okoliščinah prenosa sedeža dekanije s Pilštanja v Kozje pred dvesto leti, o načrtih Kozjanskega parka in razmerju med to ustanovo in Muzejskim društvom, o zelo razgibani dejavnosti tukajšnje Folklorne skupine ob njeni 20. obletnici. 26. 09. 2003 pa je na dobro obiskani prireditvi navzočim govoril mag. Janez Toplišek o rodoslovju nasploh in o rodoslovnih raziskavah na Kozjanskem posebej. O svojem angažmaju rodoslovnega značaja na Kozjanskem in v drugih povezavah so zelo poučno, sistematično in ilustrativno izvajanje predavatelja dopolnili še Peter Hawlina, Anton Kos, Zvone Bah, Lojze Kobi in Leon Drame, člani pred nedavnim osnovane Kozjanske sekcije Slovenskega rodoslovnega društva. Večina je prinesla s seboj bogato ilustrativno gradivo, plod dolgotrajnega raziskovalnega in zbirateljskega dela in ga razstavila. Udeleženci večera so se tako lahko najneposredneje seznanili z oblikami prezentacije izsledkov rodoslovnega dela.

Obstoj in dejavnost Kozjanske sekcije Slovenskega rodoslovnega društva smo v Muzejskem društvu Kozje sprejeli kot zanimiv in hvalevreden pojav. Večer, ki so nam ga raziskovalci kozjanske rodoslovne problematike naklonili, je naše občutje le še potrdil. Čeprav so naše ljubiteljske muzejske ambicije v praksi še malo preizkušene, je določena bližina s prizadevanjem rodoslovcev Kozjanske sekcije vsakomur očitna. Predvsem gre za skupen teren. Resda usmerjamo v okviru muzejskega društva naše zanimanje le na Kozje in njegovo najbližjo okolico; tako vsaj za sedaj. Člane Kozjanske sekcije pa zanima celotno območje med Savo, Savinjo, Voglajno in Sotlo. To pa povezanosti obeh zanimanj na določenem odseku omenjenega območja v ničemer ne zmanjšuje. Tudi Kozje in njegova okolica se kajpak nista razvijala izolirano, brez povezav s širšim območjem. Oboji smo torej po svojem zanimanju, po svojih koreninah ali na kaki drugačni podlagi »od tu, s tega konca«.

O obsegu Kozjanskega obstajajo različna naziranja. Kozjanska sekcija Slovenskega rodoslovnega društva se s tem vprašanjem očitno ne obremenjuje; za kaj takega za sedaj pač nima razlogov. Domnevamo pa, da se bodo taka in podobna vprašanja regionalnosti pojavila kot stranski produkt rodoslovnih prizadevanj takrat, ko bodo rodoslovci razčlenjevali podobo tukajšnjega prebivalstva za razdobje zadnjih 250 let. Izris te podobe oziroma popis prebivalstva štejejo namreč med svoje najpomembnejše naloge. Tovrstne ambicije nas seveda lahko samo navdušujejo. Posebej še, ker je viroslovna podlaga za to delo vsaj v teoretičnem pogledu dokaj jasna in so popisi za posamezne kraje že izdelani. Med njimi sta dva kraja, Koprivnica in Buče, nekdanjemu šolskemu okolišu in župniji Kozje neposredna soseda.

Kolikor mogoče natančna podoba ustroja in razvoja prebivalstva trga Kozje, obtrških zaselkov, Veternika in kozjanskih Zdol od prvega avstrijskega popisa prebivalstva leta 1754 je kajpak tudi ena od poglavitnih nalog, ki si jih bo moralo Muzejsko društvo Kozje naložiti ne glede na takšno ali drugačno usmeritev svojega bodočega delovanja. Na tem odseku svojih prizadevanj se torej zanimanji Kozjanske sekcije Slovenskega rodoslovnega društva in Muzejskega društva Kozje ne le dotikata, ampak naravnost prekrivata in se ob različno zastavljenih ciljih plodno dopolnjujeta. Sodelovanje ali vsaj redno medsebojno obveščanje o procesu in rezultatih raziskovalnega in zbirateljskega dela je zato tako rekoč neogibno. Spričo tega je razumljivo, da je bila v razpravi navržena misel o spomladanskem delovnem srečanju, morda na rodoslovno malce »skrivnostnem« Veterniku, pozdravljena z obeh strani.

S. Kremenšek

Ustanovili smo prvo sekcijo v Slovenskem rodoslovnem društvu

Društvena pravila predvidevajo ustanavljanje podružnic in sekcij. V **podružnici** delujejo člani, ki prebivajo v določenem kraju oz. na določenem območju. Doslej so se tako organizirali na Vrhniki (vodja Anton Kos) in na obalnem območju (vodja Dagmar Slekovec).

Sekcija naj bi povezovala rodoslovce, ki jih zanima sorodna vsebinska problematika. Dne 25.9.2003 smo ustanovili prvo sekcijo društva. Imenuje se "Kozjanska sekcija", v njej pa bodo delovali rodoslovci, ki jih zanimajo raziskave na območju med Savo, Savinjo in Sotlo. Ustanovni člani so bili Leon Drame, Zvone Bah, Lojze Kobi, Anton Kos in Janez Toplišek. Ob ustanovitvi sekcijo vodi J. Toplišek.

V sekciji bomo skrbeli za informacije o lokalnih rodoslovnih virih, si medsebojno pomagali in izmenjevali podatke. Občasno se bomo sestajali na Kozjanskem in prirejali srečanja s posamezniki in skupinami, ki jih zanima rodoslovje oz. zgodovina tega območja. Ob tem bomo širili zanimanje za rodoslovje in skušali pridobiti nove člane za SRD, predvsem pa nove sodelavce pri raziskavah. Pomemben cilj je tudi popisati prebivalstvo zadnjih 250 let.

Začetek dela je obetaven. Že naslednji dan po ustanovitvi smo priredili predavanje v Kozjem. Na srečanju s člani tamkajšnjega muzejskega društva smo predstavili rodoslovje, še zlasti pa kozjanske raziskave članov sekcije. Predavanje in predstavitev članov sekcije so spremljali prikazi na prosojnicah in priročna razstava rodovnikov in rodoslovnega gradiva. Številni udeleženci so komaj našli prostor v razredu Osnovne šole v Kozjem. Takšna udeležba bi bila pohvalna celo za Ljubljano.

Janez Toplišek

Program dela

Ne bo odveč, če ponovimo, da so mesečna srečanja temeljna društvena dejavnost. Vsak mesec pripravimo poleg tega še strokovno predavanje. Večina članov opravlja lastne rodoslovne raziskave in od teh jih spet velik del rezultate svojega dela ponudi na vpogled in uporabo ostalim članom.

To je temeljna društvena dejavnost. To je tudi tisto, kar smo člani Upravnega odbora dolžni zagotoviti. Vse ostalo je prostovoljno in neplačano delo posameznikov. V to je vključeno tudi izdajanje časopisa Drevesa. Časopis izide, če nam to uspe. Stroški v zvezi z izdajanjem časopisa se krijejo iz članarine.

Vsi ostali projekti in opremljanje klubskega prostora se po potrebi financirajo iz dodatno pridobljenih sredstev. Temeljno in dodatno poslovanje je finančno ločeno razvidno.

Za letošnje leto so ameriški kolegi načrtovali ponovitev **mednarodne rodoslovne konference**, kot smo jo pripravili v septembru leta 2001. Tokrat nismo prevzeli sodelovanja v enakem obsegu. Morda je tudi to razlog, da se načrt ni uresničil.

Posamezniki so opravili več bolj ali manj za društvo pomembnih nalog. O vseh posamezniki niso natančneje poročali, zato na njihova poročila še čakamo. Kolega Toplišek se je uspešno vključil v parlamentarno proceduro v zvezi z **arhivsko zakonodajo**. Kolega Leopold Mokotar nam je npr. na kratko predstavil digitaliziranje **Krajevnega leksikona Dravske banovine** in Stoparjeve serije **Gradovi na Slovenskem**. Projekt je dovolj obsežen in pomemben, da bi zaslužil temeljitejšo predstavitev.

Ob desetletnici izhajanja časopisa in ob skorajšnji desetletnici ustanovitve društva smo načrtovali izdajo **posebne številke** časopisa s krajšim rodoslovnim priročnikom in povzetkom dosedanje vsebine. To posebno številko naj bi spremljala **zgoščenka** z rodoslovnimi sestavinami kot je program BK in nekaj drugih najbolj uporabnih programov, vodniki po arhivih, razne pomožne in referenčne datoteke in vsa dosedanja vsebina Dreves. Eden od avtorjev ni bil pripravljen dopustiti objave ponatisa svojih prispevkov, zato smo to zamisel opustili, saj bi morali vsakega avtorja posebej prositi za soglasje, tega pa si poleg vsega drugega dela ne želimo naložiti.

Na svoje redno delovanje in projekte smo večkrat opozarjali širšo skupnost in poskušali pridobiti status društva, ki deluje v javnem interesu. To nam do sedaj ni uspelo. Skromen je bil tudi odziv na povabila za finančno podporo za posebne projekte.

Da so naše delo opazili in priznali tudi domači in tuji uradni in znanstveni krogi, lahko dokažemo v več projektih. Sodelovanje v projektu **zbiranja DNK vzorcev in rodovnikov** je posebej opisano v tej številki. Svet Evrope nas je povabil tudi k sodelovanju pri izdelavi **smernic za pristop do arhivov.**

Nekoliko prepozno smo postali pozorni na razpis Evropske unije Kultura 2000. Poznavalci kriterijev za izbiro so nam zagotovili, da sta vsaj dva naša že začeta projekta vredna prijave. Ta dva sta nekoliko obširneje opisana spodaj.

Kraji, ki so tvorili posest Freisinške škofije

Freisinška škofija je imela, podobno kot drugi cesarski vazali, na področju, ki mu danes radi rečemo Alpe - Jadran, številne večje in manjše zemljiške posesti. V Sloveniji je bilo največje in najbolj znano med njimi Loško gospostvo. Pred 200 leti je bilo cerkveno premoženje odvzeto v korist države. S tem se je končal tudi posestni odnos, ki ga je po pravilu na zunaj predstavljal simbol zamorca s krono v grbih teh krajev, podobno kot je lev Sv. Marka zaznamoval posest Beneške republike.

Posestni odnos je prenehal, grbi pa so največkrat ostali in s svojo prisotnostjo spominjajo na skupno usodo teh krajev - bilo jih je prek petdeset.

Pred nekaj leti se je Slovensko rodoslovno društvo odločilo, da te kraje predstavi na primerjalni način na razstavi in v pripadajočem katalogu. Večina krajev je v projektu že predstavljena, ne pa še vsi.

Dosedanje razstave v Sloveniji, Avstriji in Nemčiji so pokazale, da projekt privablja zanimanje za skupno zgodovinsko usodo in tako na poseben način omogoča medsebojno poznavanje in raznovrstne stike med temi kraji. Obenem odpira nove možnosti za zgodovinske in druge raziskave, ki bi se naslonile na začeto inventuro in temeljno predstavitev krajev, ki jih povezuje zamorc s krono.

Letošnji razpisni rok smo zamudili, vseeno pa je videti, da bomo kot pridruženi partner sodelovali z avstrijskimi kolegi, ki so nas povabili na pripravljalni razgovor konec novembra 2003.

Primerjalne obsežne rodoslovne zbirke.

V Slovenskem rodoslovnem društvu je v desetih letih njegovega delovanja prišlo do največjega kakovostnega premika prav z združevanjem posamičnih večjih in manjših datotek v kumulativno referenčno datoteko. Posamične datoteke vsebujejo po nekaj tisoč do nekaj desettisoč oseb, ki so med seboj rodoslovno predstavljive. V združeni datoteki bi bilo takih oseb trenutno vsaj 350.000. Vzorec je nastajal v tisočih urah potrpežljivega prepisovanja arhivskega gradiva, zlasti matičnih knjig rojstev, porok in smrti. Tak vzorec ni le vse bolj uporabna referenčna datoteka, ki lahko bistveno olajša in skrajša delo vse večjega števila raziskovalcev družinskega porekla, sorodstva in zgodovine; zaradi računalniškega formata in programskih posegov tudi vse večkrat odpravlja potrebo po intenzivni uporabi originalnega arhivskega gradiva - matičnih knjig. S tem ohranja del dragocene kulturne dediščine. Ne le ohranja, vsebina dokumenta postane s prepisovanjem ljudi, ki so tega dela privajeni, berljiva, razumljiva in dostopna tudi laikom. Še več. Podatki iz posamičnih zapisov se po programski logiki združujejo v bolj ali manj hierarhično sestavljene in povezane rodovniške strukture. Z obsežnejše zastavljenim prepisovanjem so že nastali in še nastajajo ne več rodovniki oseb, družin, rodbin - nastajajo rodovniki zaselkov, vseh oseb z enakim priimkom, župnij, regij. Tisoči tako povezanih evidenc postanejo sedaj ndosegljivo gradivo za strokovne raziskave - klasične in sodobnejše. Prav zdaj se pripravlja uporaba tega gradiva za namene DNA vzorčenja, kjer je ob vsakem vzorcu potreben tudi rodovnik vzorčne osebe.

Z mednarodnim sodelovanjem bi se utrdile in poenotile metode dela, dosedanja prizadevanja bi postala primerljiva s sosednjimi podobnimi vzorci.

Novi člani

275	Kotnik Karl	2365 Vuhred	Vuhred 98	
	kkarl@siol.net			
276	Kuhar Peter	1215 Medvode	Vaše 30E	
	igvar@volja.net			
277	Podgoršek Feliks	1215 Medvode	Čelesnikova 30	
	felikspodg@hotmail.com			
278	Slavinec Lea	1000 Ljubljana	Zaloška c. 76A	
279	Rutar Katja	6250 Ilirska Bistrica	Dobropolje 2	
	krutar@skavt.net			
280	Merše Franjo	1211 Ljubljana-Šmartno	Na Palcah 12	
	fmerse@volja.net			
281	Ravbar Nika	6320 Portorož	Lepa cesta 40	
	zlatan.ravbar@siol.net			
282	Mlakar Marijan	1216 Smlednik	Moše 39	
	mmlakar1@siol.net			
283	Batič Ksenija	5270 Ajdovščina	Lokavec 130B	
	ksenija.batic@yahoo.com			

Sporočilo urednika

Sodelavce vabimo, da svoje prispevke pošljejo v računalniškem formatu na disketi ali elektronski pošti na naslov uredništva. Vsi prispevki morajo biti lektorirani. Morebitni rodovniški podatki morajo ustrezati društvenim priporočilom.

Raziskovanje po naročilu

Na društvo pogosto prihajajo vprašanja, ki se nanašajo na iskanje pomoči pri rodoslovnih raziskavah. Največ takih je iz tujine, vse več pa tudi iz Slovenije. Na taka vprašanja odgovarjamo, da smo v društvu pripravljeni pomagati z nasveti in brezplačnimi manjšimi storitvami. Odgovoriti skušamo na vsako poizvedbo, ki se pojavi na naših spletnih naslovih in tujih poizvedovalnih forumih. (bralce vabimo, da tudi sami občasno pogledajo, kakšne poizvedbe se nabirajo zlasti na http://genealogy.ijp.si/QandA/. Na dnu strani http://www2.arnes.si/~rzjtopl/rod/rod.htm so povezave še na druge podobne forume

Na vprašanje, koliko bi stala pomoč izkušenega rodoslovca, odgovarjamo, da se lahko najprej obrnejo na Nadškofijski arhiv v Ljubljani ali na Škofijski arhiv v Mariboru. Cenik njihovih storitev smo tudi že objavili v Drevesih. Oba arhiva sta v zadnjem času pripravljena opraviti tudi obsežnejšo raziskavo, kar pred kakim letom še ni bilo mogoče. Pred tem so izdajali samo posamične izpiske rojstev, porok in smrti. Mislim pa, da zelo poglobljenih in obsežnih raziskav ta dva arhiva še vedno ne prevzemata. V tem primeru je treba najti kakega drugega izkušenega rodoslovca in se z njim dogovoriti o vsebini in obsegu dela. Interesentom povemo, da se tako delo navadno zaračuna po številu opravljenih raziskovalnih ur s pribitkom morebitnih stroškov. Urna postavka pa je od 15 do 25 dolarjev ali evrov. Po tej informaciji se interesent navadno umakne.

Dobro je, da se tak iskalec pomoči tudi sam čimbolj seznani z naravo rodoslovnega dela. Za ta namen ga napotimo na prebiranje nekaterih objavljenih pojasnil na http://www2.arnes.si/~krsrd1/advice_for_family_researchers.htm. Zbirka priporočil pri najemanju izkušenega rodoslovca je tudi na http://genealogy.about.com/cs/professionalselect/

V zahodnem svetu (ZDA) so se oblikovale tudi organizacije (http://www.bcgcertification.org), ki podeljujejo nekakšne diplome tistim posameznikom, ki opravijo potrebne preizkuse in dokažejo svoje sposobnosti. Poleg tega se lahko vsakdo seznani s pravili, ki jih je kot kodeks profesionalnega rodoslovca objavilo Združenje profesionalnih rodoslovcev (http://www.apgen.org/) in se v to združenje včlani. Vsaj dva člana SRD sva v to združenje včlanjena in s tem posredujeva ostalim članom tudi to plat rodoslovja.

Med člani SRD, ki so pripravljeni sprejeti raziskavo po naročilu so:

- Lea Benedejčič, lea.benedejcic@amis.net
- Peter Hawlina, srd@guest.arnes.si
- Tino Mamić, http://www.rodovniki.net/

Z raziskavami za naročnika se na področju Slovenije ukvarjajo tudi nekateri rodoslovci, ki živijo v tujini. Trenutno vemo za naslednje:

- Vladimir Bohinc, http://www.konekta.sk/
- Felix Gundacker, http://www.ihff.at
- dr. Branka Lapajne, bmlroots@yahoo.com

Če se še kdo od kolegov ukvarja z raziskavami za naročnika, naj to sporoči uredništvu.

NA ZALOGI IMAMO ŠE IZVODE PRETEKLIH ŠTEVILK ČASOPISA.
ZAINTERESIRANI JIH DOBITE NA DRUŠTVENIH SREČANJIH ALI NA UREDNIŠTVU.